

GKI Gazdaságkutató Zrt.

A hazai tankönyvpiac feltáró elemzése

A tanulmány a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központjának a támogatásával jött létre.

2010. augusztus

GKI Gazdaságkutató Zrt.

Székhely: 1092 Budapest, Ráday u. 42-44.

Készítette:

*Bank Dénes
Dr. Molnár László
Kopik Tamás
Pocsarovszky Károly
Udvardi Attila*

Szerkesztette:

Bank Dénes

Copyright: *GKI Gazdaságkutató Zrt.*

A tanulmánynak vagy részeinek bármely módon való sokszorosítása tilos.
A tanulmány megállapításai csak a forrás megjelölésével idézhetők.

TARTALOMJEGYZÉK

I. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	1
II. A KUTATÁS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI	4
II.1. KIADÓK, TERJESZTŐK VÉLEMÉNYE	5
II.2. ISKOLÁK, TANKÖNYVFELELŐSÖK VÉLEMÉNYE.....	7
III. TANKÖNYVKÍNÁLATI SZEREPLŐK VÉLEMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA	9
III.1. MÓDSZERTAN	9
III.2. TANKÖNYVPIAC A KÖZOKTATÁSBAN.....	9
III.2.1. TANKÖNYVPLACI SAJÁTOSSÁGOK	9
III.2.2. PLACI LIBERALIZÁCIÓ.....	10
III.2.3. TANKÖNYVPLACI KONCENTRÁCIÓ.....	10
III.2.4. PLACSZABÁLYOZÁS HATÁSAI	11
III.2.5. TANKÖNYVVÉ MINŐSÍTÉS	11
III.2.6. ÁRKORLÁT.....	12
III.2.7. TANKÖNYVKÍNÁLAT.....	12
III.2.8. TANKÖNYVKERESLET.....	13
III.2.9. VISSZATÉRÍTÉSEK, EGYÉB JUTTATÁSOK	13
III.2.10. TERJESZTŐK	14
III.2.11. DIGITÁLIS- ÉS E-TANANYAG.....	14
III.2.12. FÉNYMÁSOLÁS, KALÓZPÉLDÁNYOK.....	15
III.3. TANKÖNYVPIAC A FELSŐOKTATÁSBAN	15
III.4. TANKÖNYVTERJESZTŐK VÉLEMÉNYE.....	16
IV. TANKÖNYVPIAC AZ ISKOLAI TANKÖNYVFELELŐSÖK SZERINT	18
IV.1. MÓDSZERTAN	18
IV.2. A TANKÖNYVPIAC SAJÁTOSSÁGAI	18
IV.3. KIADÓK, TERJESZTŐK ÉS A PEDAGÓGUS TANKÖNYVVÁLASZTÁSA	24
IV.4. JUTALÉKOK, VISSZATÉRÍTÉSEK.....	27
IV.5. DIGITÁLIS TANANYAG	34
V. MELLÉKLET	37
V.1. MÉLYINTERJÚ VÁZLAT.....	37
V.2. A TELEFONOS MEGKÉRDEZÉS KÉRDŐÍVE	38
V.3. KIADÓI VÉLEMÉNYEK A KÖZOKTATÁSBAN	40
V.3.1. KIADÓ 1.....	40
V.3.2. KIADÓ 2.....	44
V.3.3. KIADÓ 3.....	47
V.3.4. KIADÓ 4.....	53
V.3.5. KIADÓ 5.....	56
V.3.6. NÉHÁNY TOVÁBBI VÉLEMÉNY.....	57
V.4. DIGITÁLIS KIADÓ VÉLEMÉNYE	58
V.4.1. DIGITÁLIS KIADÓ 1.	58
V.5. KIADÓK VÉLEMÉNYE A FELSŐOKTATÁSBAN.....	61
V.5.1. FELSŐOKTATÁSBELI KIADÓ 1.....	61
V.5.2. FELSŐOKTATÁSBELI KIADÓ 2.	63
V.6. TANKÖNYVTERJESZTŐK VÉLEMÉNYE.....	65
V.6.1. TERJESZTŐ 1.....	65
V.6.2. TERJESZTŐ 2.....	68
V.6.3. TERJESZTŐ 3.....	71

V.7.	OKTATÁSÉRT FELELŐS MINISZTERIUM, SZAKMAI KÉPVISELET VÉLEMÉNYE	73
V.7.1.	OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM.....	73
V.7.2.	TVOT.....	76
VI.	FÜGGELÉK: GRAFIKONOK, TÁBLÁZATOK	82

I. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A **GKI Gazdaságkutató Zrt.** a Gazdasági Versenyhivatal megbízásából feltáró kutatást készített a hazai tankönyvpiacról. A kutatás első részében tizenegy **tankönyvkiadót és –terjesztőt**, valamint a képviselőtüket ellátó Tankönyves Vállalkozók Országos Testületét és az Oktatási és Kulturális Minisztériumot kerestük fel személyesen **mélyinterjúk** készítése céljából. A kutatás második részében összesen 338 általános iskola, szakiskola, szakközépiskola és gimnázium **tankönyvfelelősét** (azaz a teljes minta mintegy 8%-át) kérdeztük meg **telefonon**, hogy hogyan látják a tankönyvpiacot az iskolák oldaláról.

A jelenlegi tankönyvpiac alapvető sajátossága a **piaci verseny** melletti **erős szabályozottság**. **A magyar tankönyvpiac több mint kétharmadát négy jelentősebb kiadó**, a piac mintegy 90%-át pedig a tíz legnagyobb kiadó **fedi le**.

A **tankönyv-akkreditációval** kapcsolatban minden kínálati szereplő elégedetlen. Érdeemes lenne áttekinteni a teljes tankönyv-minősítési folyamatot, hogy az miképpen lenne **gyorsabbá** tehető. Annak érdekében, hogy a példányszámú tankönyvek, azon belül is kiemelten a szakkönyvek megjelenését ne gátolja mesterséges belépési korlát, azaz a minősítés magas díja, **megfontolandó a minősítési díj példányszám szerinti kategorizálása**. Az akkreditáció során szintén fontos biztosítani az **objektivitást**, amit több tankönyvkínálati szereplő szerint nem garantál a három kijelölt szakértő.

Az **árkorlát** kapcsán célszerű lenne megvizsgálni, hogy milyen mértékben orientálja a nagy példányszámú tankönyvek árait, mekkora esetleg annak **árnövelő hatása**. Kisebb példányszámú kiadványoknál van árvisszatartó hatása, itt viszont azt érdemes megvizsgálni, hogy sok tartalmilag fontos tankönyv nem kerül így kiadásra. Az árkorláthoz kapcsolt indexet indokolt lenne a **fogyasztói, esetleg a nyomdaipari árindexhez** igazítani.

A jelenlegi tankönyvpiacon a versenytisztaságot leginkább sértő gyakorlat a **tankönyvfelelősök jutalékokkal való befolyásolása a tankönyvrendelések összeállításában**. **A tankönyvfelelősök 62%-a bevallottan nem iskolai forrásból jut többletjuttatáshoz**, és ezen tankönyvfelelősök 26%-a, azaz **az összes tankönyvfelelős 16%-a közvetetten beismeri, hogy ez a juttatás befolyásolja őt a tankönyvrendelés összeállításában**. A tiszta, de legalábbis tisztább verseny érdekében több (eltérő hatásfokú) **megoldási lehetőség** is elképzelhető.

1. lehetőség: Terjesztők helyett könyvesboltokban vegyék át a tankönyveket (német modell)

Amennyiben a tankönyvek terjesztése nem az iskolák felé történik meg, úgy csökken a közvetlen kapcsolatból adódó megvesztegetés veszélye. A

tankönyvfelelős munkája így kizárólag a rendelkezések összesítésére korlátozódna. A boltokban a szülők szerezhethetnék be a könyveket a kedvezményeket tartalmazó pecsétes (esetleg vonalkódos) kísérőlevéllel. A logisztikai feladatok érdekében a szülő előre jelezné a könyvesboltnak, hogy mit szeretne majd egy későbbi megadott időpontban átvenni. Ahol az iskolától messze van könyvesbolt, ott a bolt kitelepülhet saját alkalmazottjával. Veszélye ennek a javaslatnak, hogy a terjesztők helyett a kiadók is megjelenhetnek referenseikkel a tankönyvfelelősöknél lobbizni.

2. lehetőség: Központi terjesztés (francia és holland modell)

Iskolánként diákonkénti nyilvántartó rendszert lehetne kifejleszteni, amelyik a tankönyvrendelés mellett akár egyéb információkat (pl. ingyen ebédre való jogosultság) is tartalmazhatna. A szoftverrel fel lehet adni a rendelést a kiadók és a központi terjesztő vállalat számára. Ez a központi terjesztő, logisztikai vállalat szállítja a könyveket az iskolába az adott három hónapon belül pl. konténerekben, amit néhány nap múlva üresen elszállít. Azonban ennek a javaslatnak is az a veszélye, hogy a terjesztők helyett a kiadók jelenhetnek meg referenseikkel lobbizni a tankönyvfelelősöknél.

3. lehetőség: Minden tankönyv ingyenessé tétele

Amennyiben minden tankönyv ingyenessé válik, ez lényegesen csökkentené az állami és vállalati adminisztrációs költségeket, a limitáraknak viszont különösen fontos szerepük lenne. Veszélye ennek a javaslatnak, hogy a kiadók továbbra is érdekeltek lennének abban, hogy az iskolák/tankönyvfelelősök az ő könyveiket válasszák, így a terjesztők helyett a kiadók jelenhetnek meg referenseikkel nyomást gyakorolni a tankönyvfelelősökre. Másrészt nem kizárható az árfelhajtást akaró kiadói összejátszás sem.

4. lehetőség: Központilag meghatározott, egységes tankönyvek

Mivel ebben a változatban mind a piaci terjesztők, mind a piaci kiadók megszűnnének, s mivel az (állami) kiadó nem lenne versenyszituációban, ezért itt a visszatérítések és tankönyvfelelősi jutalékok okafogyottá válnának. Habár az egységes tankönyvek mellett szólnak az egységes vizsgakövetelmények és ez a változat megoldás lenne a „befolyásolási” problémára, azonban ez a változat társadalmi és politikai kockázatokat egyaránt magában hordoz.

5. lehetőség: Kiadói és terjesztői önszabályozás ösztönzése

Az egyik **szakmai képviseleten keresztül** egyeztetéseket lehetne folytatni a tankönyvkiadókkal és –terjesztőkel, hogy **önszabályozás** keretében a tankönyvfelelősi jutalék és visszatérítés helyett **csak mennyiségi vagy árkedvezményt** adjanak saját termékeikre (a mélyinterjúk alapján van is erre hajlandóság). Ilyen esetben megfontolandó lenne az adott szakmai képviselet kötelező tagságának (ismételt) bevezetése. Az önszabályozás folyamatos **auditálása** szükséges lehet, hiszen egy-egy együttműködésből kilépő

szereplő több másik szereplőt is magával húzhat. Az önszabályozás betartása a tagok együttműködési szintjétől nagyban függ.

6. lehetőség: Tankönyvfelelősök iskolai javadalmazása, felhívások

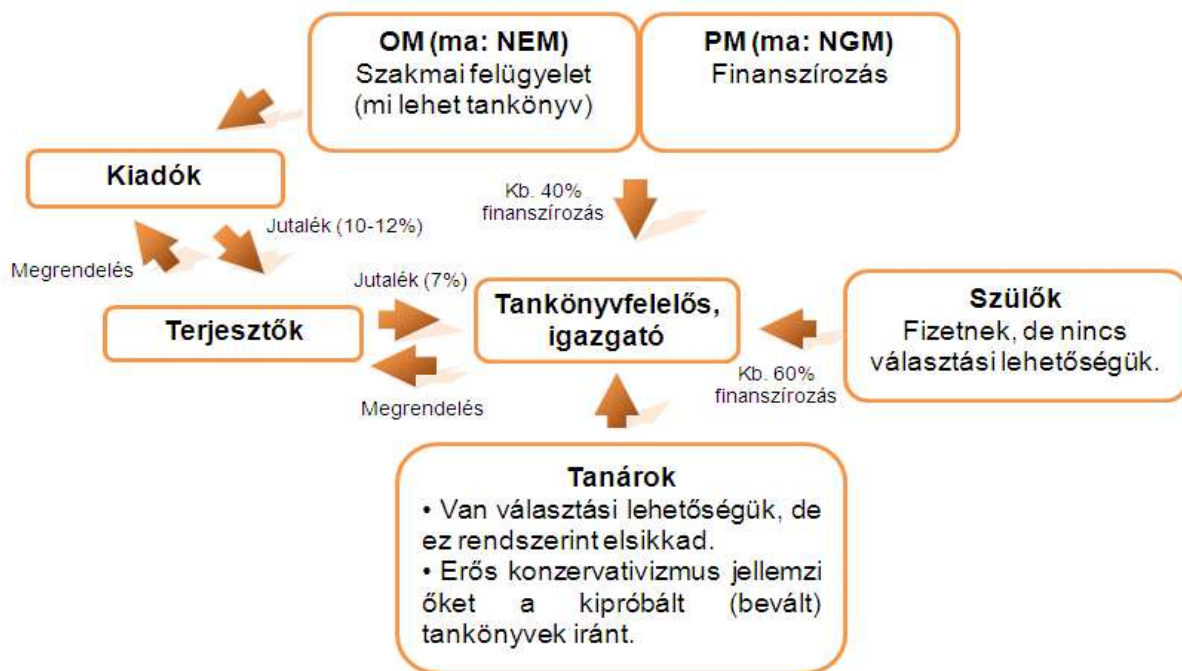
Ha a terjesztő nem adhat valamiért külön jutalékot a tankönyvfelelősnek (pl. azért, mert kikerül a rendszerből), akkor üzleti érdekeltségei és a jelenlegi tankönyvpiaci kultúra miatt vélhetően a kiadók fogják folytatni ezt a gyakorlatot. Ezek alapján elsősorban azt kell elérni, hogy **a tankönyvfelelős ne fogadja el a jutalékot**. Ennek egyik eszköze, hogy meg kell teremteni a lehetőségét és a szabályozásoldali kötelezettségét annak, hogy **az iskolák a tankönyvfelelősök jelentős többletmunkáját túlóradíjjal ellentételezzék**. A kiadói vélemények és a saját kutatásunk alapján is a tankönyvfelelősök nincsenek tisztában azzal, hogy a jutalék elfogadása iskolán kívüli szereplőtől nem jogszerű. Célszerű tehát a tankönyvfelelősök többletmunkájának iskolai ellentételezését kiegészíteni az egyéb **jutalékokkal kapcsolatos hivatalos tájékoztatással** és az azok betartására irányuló **vizsgálatokkal**. Feltételezésünk szerint egy olyan hivatalos levél a tankönyvfelelősöknek, az intézményvezetőknek, a terjesztőknek és a kiadóknak, ami felhívja a figyelmet a jutalékok elfogadásának jogi következményeire, már jelentős eredményt érhet el a tankönyvpiac tisztaságának előremozdításában, igaz, teljes megoldást nagy valószínűséggel nem hozhat.

A GKI Gazdaságkutató Zrt. javaslata szerint, az utolsó két lehetőséget, azaz a kiadói és terjesztői önszabályozás ösztönzését és a tankönyvfelelősök iskolai javadalmazásának biztosítását, valamint az egyéb jutalékok elutasítására vonatkozó felhívásokat párhuzamosan érdemes megtenni. Versenypolitikai szempontból megfontolandó a **központi terjesztés** hazai adaptációja is úgy, hogy a tanárok a megadott lista alapján (pl. a lista mellett a PDF tartalmú tankönyvet is láthatnák) választhatják ki az igényelt tankönyveket, majd ezt a rendszer rögzítené és összesítené, és így központilag **azt a tankönyvet rendelnék meg, melyekre a szaktanárok szerint szükség van**, így biztosítva a szabad tankönyvválasztást. Ezzel kikerülnének a rendszerből a terjesztők és megszűnne a jutalék is.

II.A KUTATÁS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A tankönyvpiac **két nagyobb részpiacra** bontható. Az egyik az **általános- és középiskolákat** magában foglaló erősen **szabályozott piac**, míg a másik a **felsőoktatási piac**, ahol a tankönyvválasztásban **jelentős szabadság** van (sok esetben normál szakkönyvekből, vagy éppen saját kiadású jegyzetektől lesznek tankönyvek).

A közoktatási tankönyvpiac szereplői a szabadpiaci szerepektől eltérően viselkednek. A tankönyveket kb. 40%-ban az **állam** és kb. 60%-ban a **szülők** finanszírozzák. A szülőknek nincs tankönyvválasztási lehetőségük, ugyanis ez a tanár feladata. A **pedagógusoknak** van választási lehetőségük, de ez rendszerint elsikkad, ráadásul a pedagógusokra jellemző az erős konzervativizmus a már kipróbált és bevált tankönyvek iránt. A gyakorlatban az **intézményvezető**, a **tankönyvfelelős**, vagy a pedagógus által kiválasztott könyveket az iskola tankönyvfelelőse összesíti és az iskolaigazgató hagyja jóvá.

A megrendelendő tankönyveket a tankönyvfelelős egy központi rendszerben rögzíti és az iskola megállapodik a **terjesztővel** a szállítás feltételeiben. A terjesztők továbbítják az összesített igényeket a **kiadók** felé, akik átadják nekik a kért tankönyveket. Az állam átutalja az általa finanszírozott részt a fenntartónak (többnyire az önkormányzatnak, aki gyakran ezt átmenetileg likviditási gondjainak kezelésére használja fel) és a szülők is kifizetik a rájuk eső kötelező részt. A terjesztő kiviszi a tankönyveket az iskolába, valamint kifizeti a visszatérítést és a tankönyvfelelősi jutalékot (ez történhet azután is, miután a kiadó őt kifizette). A kiadóhoz a terjesztőn keresztül, vagy közvetlenül az iskolától és a fenntartótól kerül a pénz, és ebből fizeti ki a terjesztő jutalékát, illetve az egyéb visszatérítéseket.

II.1. KIADÓK, TERJESZTŐK VÉLEMÉNYE

A jelenlegi általános- és szakközépiskolai tankönyvpiac alapvető sajátossága a **piaci verseny** melletti **erős szabályozottság**. Meghatározott feltételek mellett a **magyar állam** évi 6-7 milliárd forint **támogatást** nyújt a tankönyvek vásárlásához, ami a teljes tankönyvpiac forgalmának mintegy 40%-át teszi ki. A tankönyvpiacon egyfajta koncentrációs folyamat és agresszív piacszerzés zajlik. **A magyar tankönyvpiac több mint kétharmadát négy jelentősebb kiadó, a piac mintegy 90%-át pedig a tíz legnagyobb kiadó fedi le.**

A tankönyvkínálat vonatkozásában a **tankönyvlista** piackorlátozó hatású. Általános vélemény viszont, hogy a hazai tankönyvpiacon **bőséges a tankönyvkínálat**, különösen az alsó tagozaton. Másfelől a piacra jellemző a **nagy keresleti lekötöttség**: a tanár nem szívesen vált tankönyvet. A visszatérítés és a **csomagajánlati kedvezmények** miatt az iskolák gyakran nem egyesével mérlegelik, hogy milyen az adott kiadvány, hanem „egyben” veszik a könyveket, ez persze azt is eredményezheti, hogy **egy-egy tárgyhoz kapcsolódó tankönyv nem az elérhető legjobb szakmai minőséget képviseli**. A kiadók részéről ma már nem mindig cél, hogy jobb tankönyvet készítsenek, mint a konkurencia, sokszor csak a teljes portfólió kialakítása a fontos. A **digitális tananyagok** tekintetében egyelőre **a kínálat nagyobb, mint a kereslet**, a kiadók gyakran ingyen adják oda ezeket az iskoláknak.

A tankönyvvé minősítés és a csak a minősített könyvekhez igényelhető támogatás, a szerzői jogok széleskörű védelme és a limitárak egyaránt **erősítették a tisztességes magatartásra való törekvést** a kiadók körében. A **szabályozási politika** befolyásolja a terméket, illetve a versenylehetőséget. Bár a különböző szereplők számára azonosak a feltételek, egy bizonyos méret (példányszám) alatt nem lehet minőséget létrehozni – a szabályozás a nagyobb sorozatokat, és így a nagyobb kiadókat segíti.

A **tankönyvvé nyilvánítás** szűrő szerepére szükség van, de **túl bonyolult, bürokratikus és aránytalanul drága**. A nyelvkönyveknél van leginkább érdemi árkorlátozó hatása a limitárnak. A gyakorlatban **a limitárhoz és nem a piachoz igazodnak a kiadók**, ami a nagy példányszámú kiadványok esetében azt jelenti, hogy általános versenykörülmények között **akár 20-30%-kal is olcsóbbak lehetnének a tankönyvek**. A kisebb példányszámú kiadványoknál viszont sokszor túl alacsony az árkorlát, így előfordul, hogy a kiadók nem is vállalják a tankönyvfejlesztést ezeken a területeken. Az árkorlát esetében **az ipari termelői index alkalmazása szakmailag nehezen indokolható**.

Néhány kiadó úgy véli, hogy a **tankönyvterjesztő** nem feltétlenül szükséges a rendszerben, mivel az iskolák elektronikusan rendelik a könyveket, a logisztika pedig költségkímélőbbben is megoldható. A terjesztő kedvezmények nyújtásával **képes a tankönyv-választást befolyásolni, ami akár rosszabb**

szakmai minőséget is eredményezhet a felhasználói oldalon. A kiadók szerint a tankönyvterjesztői piacon továbbá **fennáll a monopol piaci helyzet veszélye**, a Suli-Könyv Kft. a terjesztői piac 40-45%-át birtokolja. Több kiadó jelezte, hogy azzal, hogy a Mozaik Kiadó bevásárolta magát a legnagyobb terjesztőbe, tisztességtelen előnyökhöz juthat. A megkérdezett terjesztők közül többen felvetették, hogy jogszabályi szempontból **el kellene különülnie a kiadóknak a terjesztőktől**, mivel ez kockázatokat vihet a rendszerbe.

A visszatérítéseket hivatalosan az iskola, de a gyakorlatban nem ritka, hogy a tankönyvfelelős kapja. A tankönyvfelelősi jutalék átlagosan a tankönyv árának 7%-a körül alakul, ezt a jutalékszintet kizárólag a nagy terjesztők tudják tartani, mivel a tankönyvpiac ez összességében **évi kb. 1 milliárd forintot tesz ki.** **A jutalékokat elfogadó tankönyvfelelősök egyértelműen az alapján választanak terjesztőt (és azon belül kiadót), hogy ki fizet többet.**

A megkérdezett **terjesztők szerint** egyáltalán **nincs szerepük abban, hogy a pedagógus, az iskola melyik tankönyvet választja.** A jelenlegi **versenyszabályozás változtatása** az iskolák esetében lehet indokolt, mivel elsősorban **az iskolák tevékenysége, piaci alkui rónak többletterhet a diákokra, szülőkre.** Minden megkérdezett terjesztő legalább hallott a tankönyvválasztást befolyásoló visszatérítésekről és egyéb juttatásokról, és néhány terjesztő szerint ezeknek a tankönyvválasztásban jelentős szerepe van, ami erős **versenytorzító** hatású. A terjesztők sokszor irreálisan magas százalékot ajánlanak meg az iskoláknak, **egyes kiadók pedig komoly anyagi támogatást adnak a rendelések függvényében.** A versenytisztaságot erősen akadályozza a jutalékrendszer gyakorlata.

Mindezek a gyakorlatok nem csak a versenyt torzítják és számos jogi aggályt vetnek fel, de egyben **erősen korlátozzák a pedagógus szabad tankönyvválasztási jogát**, és az (egyéni) anyagi szempontok előtérbe kerülésével **a szakmai szempontok óhatatlanul háttérbe szorúlnak.** Ez nagy veszély azért is, mert ez a gyakorlat gátolhatja a gyerekek tanulmányi fejlődését, továbbá a tankönyvárakba beépített visszatérítések az **állam és a szülő számára többletköltséget** jelentenek.

A felsőoktatásban **a tankönyvek iránti kereslet erősen korlátozott**, s azt is részben **saját kiadású** anyagokkal fedik le az intézmények. Ennek elsődleges oka, hogy a hosszabb tankönyveket nem keresi a hallgatók többsége. A gyakorlatban olyan **10-20 oldalas vázlatokat állítanak elő** maguknak, amikből fel tudnak készülni a **vizsgákra** – számos honlapról tölthető le ilyen tartalom, megsértve ezzel a szerzői jogokat. A tankönyvek iránti kereslet szűkösségét jól érzékelteti, hogy 2008-2009-ben az egyik jelentős felsőoktatási intézményben tanuló **hallgatók felének ingyen sem kellett a tankönyv**, ugyanis ennyien át sem vették a jegyzettámogatást. A **kereslet lekötöttsége** főként karokhoz, dékánokhoz, tanárokhoz kapcsolódik. A

felkészülési segédletek ingyenessé tétele, valamint a **fénymásolás** terjedésének erősödő tendenciája a kiadók helyzetét tovább nehezíti.

II.2. ISKOLÁK, TANKÖNYVFELELŐSÖK VÉLEMÉNYE

A tankönyvpiaci liberalizáció következményeként a tankönyvpiac minden alpiacán **túlkínálat** figyelhető meg. **A választék és a minőség egyaránt jobb lett a piaci verseny hatására.** A jogszabályi környezet, a tankönyvek árának szabályozása és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés **közepesen akadályozza a tankönyvpiaci versenyt** a válaszoló tankönyvfelelősök szerint. Közel hasonló mértékben akadályozzák a piaci versenyt a terjesztők és kiadók közötti összefonódások, a terjesztők, kiadók visszatérítései, az állami pályázatok, a terjesztők közötti összefonódás és a visszatérítésen felüli juttatások is. Az **iskolák szerint** ugyan **a tankönyvek árának szabályozása** közepes mértékben akadályozza a piaci versenyt, de az iskolák (különösen a szakiskolák) számára e korlát alkalmazása **kiemelten fontos**. A jövő oktatási eszközeként kezelt **digitális tananyagok** piacán korlátozott a verseny a gyenge fizetőképes kereslet miatt. Digitális tananyaggal jelenleg az iskolák 63%-a rendelkezik (elsősorban a kiadóknak és a pályázatoknak köszönhetően) és ezt 76%-uk rendszeresen használja.

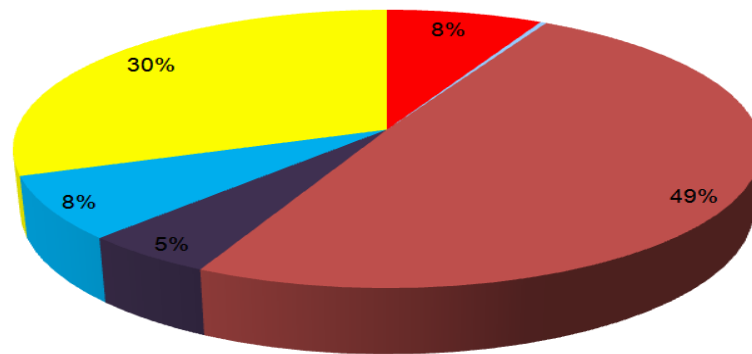
A tankönyvek kiválasztásánál elsősorban a szakmai szempontok dominálnak, azonban az iskolák átlagosan **16%-ánál az iskola vezetőjének, 14%-ánál a terjesztőnek** nagyon vagy rendkívül **fontos szerepe** van a megrendelésre kerülő tankönyvek listájának összeállításában. Akár ezzel az intézmény és terjesztő közötti szoros kapcsolattal is lehet magyarázni, hogy az iskolák **nagyon elégedettek a terjesztőkkel,** és még a kiadókkal is, de például a tankönyvek árával és a szakmai könyvek minőségével már inkább elégedetlenek.

A pedagógusok jellemzően inkább ritkán jelentkeznek egyedi tankönyvigényekkel a tankönyvfelelősnél, vagy az igazgatónál, és ezen **igények átlagosan csak mintegy 60%-ából lesz tényleges megrendelés.** Ennek oka lehet többek között, hogy nincs elegendő keret az újabb tankönyv megrendeléséhez, vagy hogy az intézményvezető elkötelezett egy adott kiadó/terjesztő irányába. **Az iskolák 80%-ánál a tankönyvválasztásnál a tankönyv tartalmi minősége mellett a tankönyvpiaci szereplőkkel szembeni kötődés is fontos szerepet játszik.**

A tankönyvfelelősi többletmunkát az iskola hivatott anyagilag ellentételezni, **a tankönyvfelelősök több mint fele azonban a tankönyvterjesztőtől kap évi legalább tízezer forintot meghaladó ellentételezést,** ami lehetőséget teremt a tankönyvrendelések összeállításának befolyásolására. **Csupán minden tizedik tankönyvfelelős kap tankönyvfelelősi juttatást az iskolájától,** ami alig gyakoribb annál, mint amit a kiadótól kap. **A tankönyvfelelősök 62%-a bevallottan nem iskolai forrásból jut többletjuttatáshoz** (a gyakorlatban ez

az arány még nagyobb lehet), ami a terjesztő/kiadó piaci pozíciójának megtartásának/erősítésének versenysértő szándékára és/vagy a rendelések közvetlen befolyásolására utal.

Tankönyvfelelősi többletmunkáért kapott* pénzbeli vagy tárgybeli ellentételezés megoszlása forrás szerint (%)

■ Iskolától ■ Iskolai alapítványtól ■ Terjesztőtől ■ Kiadótól ■ Több forrásból ■ Nem kap

Forrás: GKI

*Évi 10 ezer forintot meghaladó

A kiadók részéről bevett gyakorlat, hogy a terjesztőkön keresztül **visszatérítést** adnak a tőlük rendelő iskoláknak, ennek mértéke jellemzően a tankönyvrendelési érték **7%-a körül** alakul. Hivatalosan ezt kizárólag az iskolák kaphatják (az esetek 63%-ban így is történik), a tankönyvfelelősök saját bevallása alapján azonban minden hatodik iskolánál a visszatérítés (teljes egészében, vagy részben) náluk köt ki. A tankönyvfelelősök 30%-a továbbá úgy nyilatkozott, hogy a tankönyvfelelősi jutalék, illetve a visszatérítés befolyásolhatja a tankönyvfelelősöket a tankönyvrendelés összeállításában. **A jutalékot nem az iskolától kapó tankönyvfelelősök 26%-a, azaz az összes tankönyvfelelős 16%-a közvetetten be is ismeri, hogy ez a juttatás befolyásolja őt a tankönyvrendelés összeállításában. Feltételezhető, hogy a tankönyvfelelősökre vonatkozó arányok az érintettség miatt a valóságban lényegesen nagyobbak.**

Az iskolai alapítványok 18%-a kap visszatérítést a kiadóktól, néhány általános iskolánál pedig olyan eset is előfordul, hogy a visszatérítést az iskola valamely vezetője, vagy egyéb szervezet/személy kapta. A fenti esetek a tankönyvrendelések összeállításának befolyásolására utalnak. A kapott válaszok alapján megállapítható, hogy **a tankönyvfelelősök nincsenek tisztában azzal, hogy az általuk észlelt/tapasztalt visszatérítési gyakorlat nem jogszerű** és egyben a versenytisztaságot – esetenként – súlyosan sértő.

III. TANKÖNYVKÍNÁLATI SZEREPLŐK VÉLEMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

III.1. MÓDSZERTAN

A kvalitatív kutatás részeként tizenegy tankönyvkiadót és –terjesztőt, valamint a képviseletüket ellátó Tankönyves Vállalkozók Országos Testületét és az Oktatási és Kulturális Minisztériumot (ma: Nemzeti Erőforrás Minisztérium) kerestük fel személyesen mélyinterjúk készítése céljából. A GVH-tól kapott megbízás ugyan a kiadók megkeresésére korlátozódott, azonban a piaci folyamatok teljesebb megértésének érdekében a tankönyvpiac meghatározó szereppel rendelkező terjesztőket is megkerestük. A megkeresett piaci és állami szereplők készségesen válaszoltak kérdéseinkre (csupán egyetlen nagy kiadó zárkózott el a válaszadástól).

III.2. TANKÖNYVPIAC A KÖZOKTATÁSBAN

III.2.1. TANKÖNYVPIACI SAJÁTOSSÁGOK

A tankönyvpiacot egyfajta kettősség jellemzi; a jelenlegi tankönyvpiac alapvető sajátossága egyrészt a piaci verseny, másrészről az erős szabályozottság. Ezen a piacon **a versenyszabályok speciálisan érvényesek**, a Nemzeti Aparenternek, illetve a kerettantervnek megfeleltetettek, és figyelembe kell venni egyéb szempontokat is, mint például hogy a diákok megfelelően tanulhassanak a tankönyvekből. A tankönyvek finanszírozása sem csak a piacon történik: **a magyar állam** évi 6-7 milliárd forint **támogatást** nyújt **a tankönyvek vásárlásához**, ami a teljes **tankönyvpiac mintegy 40%-át teszi ki**. Ezen felül az állam a tankönyvfejlesztést még különböző pályázatok révén is segíti. A piacon egyfajta **koncentrációs folyamat és agresszív piacszerzés** zajlik, mely nem mentes a tisztességtelen elemektől sem.

A **szereplőket** tekintve a tankönyvpiac több szempontból is sajátos. Először is, hivatalosan nem a fogyasztó (diák) választ, hanem a pedagógus (a gyakorlatban viszont sokszor az iskola, annak valamely vezetője, vagy a tankönyvfelelős). Számos esetben nem az rendel, aki választott, hanem az iskola (a tankönyvfelelős). A tankönyvet egyszerre használja a diák és a pedagógus. A tankönyvet viszont a szülő és az állam fizeti. A kiadó elsősorban azt igyekszik meggyőzni, aki választ, de többnyire nem közvetlenül, hanem a terjesztőn keresztül. A kiadó általában nem az iskolának, vagy a diáknak adja el a tankönyvet, hanem a terjesztőnek, mivel a kereskedő elintézi a névre szóló számlázást (gyerekenként). A megrendelő nem ritkán későn fizet, mert a normatív támogatást átmenetileg másra használja fel az intézményt fenntartó önkormányzat.

A tankönyvpiac hasonló piacokhoz képest lassan működik; egy új termék elkészítéséhez két-három évre van szükség, felfuttatásához pedig további három-négy évre. Ebben az időtávban jelentős bizonytalanságot szül az

állandóan változó és így kiszámíthatatlan szabályozási környezet. A **tankönyvpiac** viszonylag **statikus, mert a tanárok nehezen váltanak könyvet**, mivel kezdetben ez jelentős többletmunkát jelentene a számukra, így a kiadói részesedések csak kis mértékben változnak.

III.2.2. PIACI LIBERALIZÁCIÓ

A magyar tankönyvpiacot 1992-ben liberalizálták, azaz ekkortól hivatalosan is megnyílt a tankönyvkiadás és a tankönyvellátási tevékenység lehetősége az alternatív tankönyvkiadók számára. Ekkor az Állami Tankönyvkiadó még kb. 90%-os részesedéssel bírt, azóta a kiadók (főleg az általános iskola alsó tagozatában és a felső tagozatban) megszerezték a piac jelentős hányadát, míg a középiskolák jelentős hányadát továbbra is a Nemzeti Tankönyvkiadó birtokolja.

A tankönyvpiaci rendelkezésekre nincs megbízható adat. A mérlegadat nem reális, mivel pl. képzési szolgáltatást, kereskedelmi könyveket, vagy egyéb terméket, tevékenységet is tartalmazhat. A tankönyvforgalomra vonatkozó számítások szintén pontatlanok, mivel sokan még mindig nem online adják le a rendelésüket, illetve a számítások nem veszik figyelembe a pótrendeléseket és a visszarukat. 2009-ben a forgalom becslések szerint mintegy **17 milliárd forintot** tett ki.

A piaci részesedésekben a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése kimutatása alapján jelenleg az NTK 32%, az Apáczai 16%, a Mozaik 14%, a Műszaki 7% körüli részesedéssel bír, a további öt kiadónak pedig együttesen mintegy 20%-os részesedése van. **A magyar tankönyvpiac több mint kétharmadát négy jelentősebb kiadó, a piac 90%-át pedig a tíz legnagyobb kiadó fedi le. A kiadók száma az utóbbi években jelentősen visszaesett**, kezdetben még kb. 200, illetve öt évvel ezelőtt még kb. 100 kiadó volt, ma kb. 60 lehet a piacon. Az egyes tankönyvek piacán a koncentráció még erőteljesebb.

III.2.3. TANKÖNYVPIACI KONCENTRÁCIÓ

A tankönyvpiac koncentrálttsága abban jelenik meg, hogy egy kiadó egy-egy területen meghatározó. A piacot **tagozatok szerint** érdemes bontani (általános iskola alsó és felső tagozat, középiskola, felsőoktatás), **ezen a piacokon a rendelési szokások is eltérőek.** A tagozatokon belül **külön alpiacot képeznek az egyes tantárgyak** (az évfolyam viszont nem releváns az egymásra épülő tananyagok miatt).

A három-négy legnagyobb kiadó a kiadói tevékenység teljes vertikumát lefedi, így képes olyan **oktatási csomagok** kialakítására, melyeket **egyben értékesít** az iskolák számára, szinte a teljes alsós, felsős vagy középiskolai tananyagot lefedve. Csomagban rendelve az iskolák így **olcsóbban** jutnak a tankönyvekhez, ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy a legjobb (kívánt)

minőséget kapják a csomag minden elemére nézve, ami a szakmai érvek ellen hathat.

A középiskolai piacon kevesebb a kiadó, míg az alsó tagozatnál kiadók terén is nagy túlkínálat figyelhető meg. Sok tárgyhoz sok könyv is elérhető, van ahol tíz feletti a kínálat. A pedagógusok a leterheltség miatt sokszor nem tudják követni a rendkívül széles kínálatot. A tematikai alapon szerveződő (jellemzően kisebb) kiadók ugyanakkor sokszor nem tudják tartani a lépést a nagy kiadókkal, ami akár **a piac átrendeződését** is előre vetítheti. Mivel a piac **hosszútávon** nem elég nagy, ezért elkerülhetetlen, hogy továbbra is drasztikusan **csökkenjen a kiadók száma.**

III.2.4. PIACSZABÁLYOZÁS HATÁSAI

A tankönyvpiacra több szabályozási terület is vonatkozik, mégpedig a **tantervi szabályozás**, a **tankönyvjegyzékbe** való bekerülés, az **árkorlát**, valamint az **állami támogatások** mértéke és kedvezményezettjeinek meghatározása. Az egyéb kapcsolódó **tankönyvfejlesztési támogatások** (ÚMFT, HEFOP) külön kerülnek szabályozásra.

A tankönyvvé minősítés és a csak a minősített könyvekhez igényelhető **támogatás**, a **szerzői jogok** széleskörű védelme és a **limitárak** egyaránt **erősítették a tisztességes magatartásra való törekvést** a kiadók körében. A szabályozási politika befolyásolja a terméket, illetve a versenylehetőséget. Bár a különböző szereplők számára azonosak a feltételek, egy bizonyos méret (példányszám) alatt nem lehet minőséget létrehozni – **a szabályozás a nagyobb sorozatokat, és így a nagyobb kiadókat segíti.** Továbbá a folyamatos és **kiszámíthatatlan** „módszertani fejlesztések”, a célzottan kiírt pályázatok szintén befolyásolják a piacot.

III.2.5. TANKÖNYVVÉ MINŐSÍTÉS

A tankönyvvé nyilvánítás **szűrő szerepére szükség van**, a kiadói önszabályozás Magyarországon még nem működik. A tankönyvvé minősítés szempontjait minden kormány **szigorította**, aminek eredményeként nincsenek nagyon rossz minőségű olcsó tankönyvek a piacon. A minősítést a kiadó fizeti, ami viszont **kiszorítja a kicsi** (kis példányszámú) **kiadókat a piacról**, mert ezt a többletköltséget már nem tudják kigazdálkodni.

Az eljárás azonban még így is **túl bonyolult, bürokratikus és aránytalanul drága.** Nem szerencsés, hogy a tankönyvvé minősítés során **csak három szakember** (jellemzően ritkán az adott tárgyat tanító pedagógus) **véleménye** a mérvadó, ami egyfelől nem alapozza meg az objektivitást, másfelől gyakori, hogy pedagógiai szakmai szempontból nem eléggé erősek ezek a szakértők. A minősítettség ugyanakkor **indokolatlanul hosszadalmas**, ami jelentősen lelassítja (és így megdrágítja) a tankönyvfejlesztést.

III.2.6. ÁRKORLÁT

A limitár természeténél fogva versenypiac befolyásoló. A kiadók viszont árban is versenyeznek, azaz az árkorlát elsősorban orientál, mivel a limit elegendően magas az esetek többségében. Így viszont **a limitárhoz és nem a piachoz igazodnak a kiadók**, ami **a nagy példányszámú kiadványok esetében** azt jelenti, hogy általános versenykörülmények között akár **20-30%-kal is olcsóbbak lehetnének a tankönyvek**. A **kisebb példányszámú kiadványoknál** viszont sokszor **túl alacsony az árkorlát**, így előfordul, hogy a kiadók nem is vállalják a tankönyvfejlesztést ezeken a területeken. **A nyelvkönyveknél van leginkább érdemi árkorlátozó hatása a limitnek**, mivel az ismert külföldi kiadók (pl. Oxford kiadó) más országokban általában magasabb áron értékesítik a tankönyveket. Néhány kiadó értetlenül áll az előtt, hogy a kompetencia-alapú tankönyvek árkorlátja miért lehet 50%-kal, a nyelvkönyvéké pedig 30%-kal magasabb. Az árkorlát esetében **az ipari termelői index alkalmazása szakmailag nehezen indokolható**; a fogyasztói árindex sokkal jobban fedné a valóságot. Ráadásul a limitárok csak felfelé jelentenek kontrollt, a **dömpingár** irányába már kevésbé.

III.2.7. TANKÖNYVKÍNÁLAT

A tankönyvkínálatra piaci és szabályozási tényezők is hatnak. Az egyik legfontosabb szabályozási elem a **tankönyvlista**, mivel azok a könyvek számíthatnak csak állami támogatásra, amelyek ezen a listán szerepelnek. Mivel a rászorulóknak nem lehet külön könyvet rendelni, ezért **kereslet is csak ezekre a könyvekre van**, így a tankönyvlista **piackorlátozó hatású**. Általános vélemény viszont, hogy a hazai tankönyvpiacra **bőséges a tankönyvkínálat**, különösen az alsó tagozatnál.

A **szakkönyvek** esetében a kínálat lényegesen alacsonyabb, egy-egy szakterület esetében pedig már hiányról is lehet beszélni. Ennek oka, hogy az alacsony példányszám, valamint a korlátozott fizetőképes kereslet és az árkorlát miatt nem éri meg ilyen tankönyvet fejleszteni és kiadni. Néhány esetben a fejlesztéseket különböző pályázatok ösztönözik.

A kiadók számára problémát jelent, hogy **kevés az olyan szakember, akit szerzőként fel lehet kérni**. Telített a piac, **ha valaki nem szerző, akkor szakértő**, így viszont (elvileg) nem lehet szerző (bár a gyakorlatban ezt nem ellenőrzik). **A piaci verseny eredményeként egyre jobb kiadványminőség** figyelhető meg. A módszertani minőséget nem lehet objektíven megítélni, mert vannak például elterjedt, de közismerten rossz módszertani minőségű könyvek.

A kiadói piacon jelenleg négy nagy szereplő van, mivel a stabil és sikeres működéshez **teljes portfólió, országos területi képviselő csoport, valamint jelentős marketing büdzsé szükséges**. A marketing részét képezhetik

katalógusok és az egyéb direkt marketing eszközök egyaránt – ezt a kicsi kiadók nem tudják finanszírozni, így lemorzsolódnak.

III.2.8. TANKÖNYVKERESLET

A kiadók tapasztalatai szerint a keresleti oldalon fontos tényező a szerző ismertsége, elfogadottsága és a gyakorlatban az ár egyre kevésbé fontos szempont. A piacra jellemző a nagy kötöttség: **a tanár nem szívesen vált tankönyvet**, így az egyetlen lehetőség a kiadó számára, hogy megismerteti vele az új tankönyvet. A hivatalos és nem hivatalos **visszatérítés mértéke azonban sok esetben döntő tényező**. A visszatérítés és a csomagajánlati kedvezmények miatt az iskolák gyakran nem egyesével mérlegelik, hogy milyen az adott kiadvány, hanem **„egyben” veszik a könyveket**, ez persze azt is eredményezheti, hogy **egy-egy tárgyhoz kapcsolódó tankönyv nem az elérhető legjobb minőséget képviseli**. A kiadók részéről ma már nem mindig cél, hogy jobb tankönyvet készítsenek, mint a konkurencia, sokszor csak a teljes portfólió kialakítása a fontos.

III.2.9. VISSZATÉRÍTÉSEK, EGYÉB JUTTATÁSOK

A visszatérítéseket hivatalosan az iskola, de a gyakorlatban nem ritka, hogy a tankönyvfelelős kapja. Az iskola esetében a visszatérítés legtöbbször az iskolai alapítványnál köt ki, esetleg a pedagógusok által a kiadónál elkölthető vásárlási utalványként jelenik meg. **Intézményi vezetők vagy tankönyvfelelősök** esetében pedig a piacon számos pletyka van autókulcsokról, vagy akár több millió forintról is. A probléma, hogy **az iskola nem fog panaszt tenni, továbbá a kiadó szintén nem érdekelt a rendszer megváltoztatásában**, így az ilyen esetek nem bizonyíthatók.¹

Néhány kiadó tájékoztatása szerint a terjesztők 12-15%-os jutalékot kapnak minden tankönyv után, a tankönyvfelelősi jutalék átlagosan a tankönyv árának 7%-a körül alakul. **Ezt a jutalékszintet kizárólag a nagy terjesztők tudják tartani, mivel ez összességében évi kb. 1 milliárd forintot tesz ki.** A tankönyvfelelősök jelentős része ugyanakkor nem is tudja, hogy szabálytalan és jogsértő ilyen többletjuttatást elfogadnia. A kiadói direkt terjesztéssel próbálkozott ugyan néhány kiadó, de ennek ellenálltak a tankönyvfelelősök és az intézményvezetők – vélhetően anyagi érdekeltségük miatt. **A jutalékokat elfogadó tankönyvfelelősök többsége az alapján választ terjesztőt (és azon belül kiadót), hogy ki fizet többet.** A terjesztők azokat a kiadókat preferálják, amelyek nagyobb jutalékot adnak nekik, mivel az így továbbadható magasabb jutalékkal több tankönyvfelelőst tudnak meggyőzni és így magasabb forgalmat tudnak elérni.

Mindezek a gyakorlatok **nem csak a versenyt torzítják és számos jogi aggályt vetnek fel, de egyben erősen korlátozzák a pedagógus szabad**

¹ Habár a kutatás készítésekor a Nemzeti Tankönyvkiadó a GVH-nak hasonló témájú beadvány előkészítésén dolgozott.

tankönyvválasztási jogát, és az (egyéni) anyagi szempontok előtérbe kerülésével a **szakmai szempontok óhatatlanul háttérbe szorulnak**. Ez nagy veszély azért is, mert ez a gyakorlat **gátolhatja a gyerekek tanulmányi fejlődését**, továbbá a tankönyvárakba beépített visszatérítések **az állam és a szülő számára jelentenek többletköltséget**.

III.2.10. TERJESZTŐK

A kereskedelmi, terjesztői tevékenység tartalmát illetően leginkább logisztikának (összegyűjtés, szállítás, szétosztás, számlázás) felel meg, mégis kulcsszerepe van, mert leggyakrabban a terjesztők tartják a kapcsolatot az iskolával. **A tankönyvterjesztő nem feltétlenül szükséges** a rendszerbe, mivel az iskolák elektronikusan rendelik a könyveket, a logisztika pedig költségkímélőbbben is megoldható. A terjesztő kedvezmények nyújtásával képes **a tankönyv-választást befolyásolni**, ami akár rosszabb minőséget is eredményezhet a felhasználói oldalon.

A tankönyvterjesztői piacon továbbá fennáll a monopól piaci helyzet veszélye. A Mozaik Kiadó bevásárolta magát a legnagyobb tankönyvterjesztő vállalatba, a **Suli-Könyv Kft.-be** (igaz nem közvetlenül, hanem egy családtagon keresztül), ami maga alá gyűjtött számos kicsi terjesztőt, és így ma **már a terjesztői piac 40-45%-át birtokolja**. Több kiadó szerint ezeken a területeken ráadásul az egyéb tankönyv megrendeléseket is láthatja a **Mozaik Kiadó**, ami **nem tisztességes piaci előnyhöz juttatja**. A terjesztők között állítólag van egy hallgatóságos megállapodás is, mely arról szól, hogy **tiszteletben tartják egymás területeit**.

III.2.11. DIGITÁLIS- ÉS E-TANANYAG

A digitális tananyagok tekintetében egyelőre **a kínálat nagyobb, mint a kereslet**. Amíg nincs „digitális palatábla”, esetleg minden diák számára laptop, addig a digitális tananyag csak kiegészítő funkciót tölthet be, igaz, egy könyvhöz kapcsolódó digitális tananyag is sok (elsősorban módszertani) lehetőséget ad. Felhasználói oldalról azonban kétségtelen, hogy egy **új generáció szükséges** ehhez.

Mivel nincs fizetőképes kereslet, ezért **a kiadók gyakran ingyen** adnak az iskoláknak bizonyos digitális tananyagot, pl. a kiadványok digitalizált anyagát (amennyiben rendelt tőlük az iskola). Az e-tananyagok fejlesztése elindult, mivel úgy vélekednek a kiadók, hogy egy mérvadó kiadónak ilyenekkel is kell rendelkeznie, **aki nem fejleszt digitális tananyagot, az lemarad**. Kereslet viszont jelenleg csak az állami pályázatok révén van erre, de hosszú távon növekedésre lehet számítani ezen a piacon.

Jelenleg a digitális tananyag **akkreditációjának díja** a tananyag kbyte-ban számított méretétől függ, s mindez a kisméretű, általában **gyenge minőségű** tananyagok gyártása és forgalmazása irányába hat. Az interaktív tananyag-

fejlesztők saját forrásból finanszírozzák a fejlesztéseket, míg a papír alapú tankönyv gyártóit segíti a tankönyvtámogatás. A digitális tankönyvpiac hosszú távon várhatóan tovább növeli a különbséget a kicsi és a nagy kiadók között, hisz a digitális tananyagfejlesztés igen tőkeerő-igényes.

III.2.12. FÉNYMÁSOLÁS, KALÓZPÉLDÁNYOK

A **fénymásolás a közoktatásban** nem jelentős probléma, mivel közismereti tankönyvet nem fénymásolnak, legfeljebb a felmérőket, esetleg az egyes színes gyakorlókat másolja le a pedagógus. Sokszor erről tudomása is van a kiadónak, de nem él kifogással, mert akkor nem rendelnének tőle. A kis példányszámú **szakkönyvek** esetében azonban már gyakrabban fordul elő fénymásolás, ez már számottevő veszteséget is jelent az érintett kiadóknak.

III.3. TANKÖNYVPIAC A FELSOÓKTATÁSBAN

A tankönyvek iránti **kereslet** a felsőoktatásban igen **korlátozott**. Ennek elsődleges oka azonban nem a tankönyvek fénymásolásában keresendő, hanem abban, hogy hosszabb tankönyveket nem olvas a hallgatók többsége (részben azért, mert csak a vizsgaidőszakban tanul és így nem marad ideje rá). A gyakorlatban olyan **10-20 oldalas vázlatokat állítanak elő maguknak**, amikből fel tudnak készülni a vizsgákra. Mintegy 300 honlapon lehet találni ilyen tartalmakat, mégha ez sérti is a szerzői jogokat. A tankönyvek iránti kereslet szűkösségét jól érzékelteti, hogy 2008-2009-ben az egyik jelentős felsőoktatási intézményben tanuló **hallgatók felének ingyen sem kellett a tankönyv**, ugyanis ennyien át sem vették a jegyzettámogatást.

Másfelől a **felkészülési segédletek ingyenessé tétele**, valamint a **fénymásolás terjedésének** erősödő tendenciája a kiadók helyzetét tovább nehezíti. **A kereslet lekötöttsége főként karokhoz, dékánokhoz, tanárokhoz kapcsolódik.** Kiadói oldalról nehézséget jelent, hogy nincs központilag meghatározva szakterületenként, szegmensenként a kötelező tananyag a felsőoktatásban; a tanárok egyedileg választják ki, írják meg a tankönyveket. Míg korábban egyértelműen a minőség volt a fő kritérium, mára az **ár szerepe** is megnőtt a választásban, így ezen a terepen is erőteljes verseny alakult ki a kiadók közt.

A jelen felsőoktatásra vonatkozó **szabályozás** hibája a tankönyvtámogatás rendszere, mely a korábbi gyakorlattal ellentétben **nem jegyzettámogatási vásárlási kupont** juttat a hallgatóknak, **hanem pénzt**, melyet viszont már **nem tankönyvre fordítanak.**

A szűk piac miatt **nem nagyon fejlesztenek a kiadók.** Több felsőoktatási intézményben továbbra is a több tíz éves könyvekből tanítanak. Ugyanakkor a felsőoktatásban használt tananyag 80-90%-a nincs kiadva, csupán vázlatok és diák formájában létezik, viszont olyan esetek is vannak, amikor kevés diák számára készül sok tankönyv. Az egyik kiadó véleménye szerint a papíralapú

tankönyveknek korlátozott a jövőjük a felsőoktatásban, **a megoldást a digitális tananyag és az e-learning megoldások jelenthetik.**

III.4. TANKÖNYVTERJESZTŐK VÉLEMÉNYE

A terjesztők szerepe a logisztikai szolgáltatás, a rendelések kezelése, a személyre szabott számlázás lebonyolítása, valamint a túrendelésekből fakadó visszavételezések intézése. Jelenleg mintegy 35, a piacot meghatározó **tankönyvterjesztő** működik, ezek közül hat nagy és kb. 25-30 közepes. A legnagyobbak a mintegy 40% piaci részesedéssel bíró SULI-KÖNYV Kft. mellett a Nebuló Kft., az M7 Könyvház Kft., a Szathmáry Könyvkereskedés, a Makro-Book Kft. és a Tanáruda Perfekt Kft. illetve Gálik István EV.

A **nagy terjesztők** versenyelőnye főként abban rejlik, hogy méretükből fakadóan **pénzügyileg és minőségileg stabilabban** képesek teljesíteni megrendelőik felé. A terjesztők a kiadóktól a könyvet vagy bizományosként kapják, vagy (kisebb mértékben) nekik kell megfinanszírozni. A terjesztők között inkább ritka az együttműködés, többnyire az **erős konkurenciaharc** érvényesül. Manapság nem ritka, hogy nagyobb terjesztők más nagy terjesztő alterjesztői, miközben a területi leosztási elvek is jelen vannak. A tankönyvterjesztői piacon előfordul az **erőfölénnyel való visszaélés**, aminek keretében az iskola termékké, mintegy adásvétel tárgyává válik. A gyakorlatban nem mindegyik terjesztő tehet ajánlatot minden iskola számára.

Az **iskola kiadót és terjesztőt is választ**, a kiadót termékei alapján, a terjesztőt elsősorban megbízhatósága, rugalmassága alapján. A könyvet nem a terjesztő, hanem a kiadó tankönyv referense ajánlja az iskolaigazgatónak, tankönyvfelelősnek. A versenyhelyzetet, a versenyelőnyöket befolyásolja a szolgáltatás minősége, a teljesítés pontossága, valamint a megbízói problémák gyors és rugalmas kezelése.

A megkérdezett terjesztők közül többen felvetették, hogy **jogszabályi szempontból el kellene különülnie a kiadóknak a terjesztőktől**, mivel ez kockázatokat vihet a rendszerbe.

A megkérdezett **terjesztők** szerint hivatalosan egyáltalán nincs szerepük abban, hogy a pedagógus, az iskola mely tankönyvet választja. A jelenlegi versenyszabályozás változtatása az iskolák esetében lehet indokolt, mivel elsősorban **az iskolák tevékenysége, piaci alkui rónak többletterhet a diákokra, szülőkre**. Minden megkérdezett terjesztő legalább hallott a tankönyvválasztást befolyásoló visszatérítésekről és egyéb juttatásokról és néhány terjesztő szerint ezeknek **a tankönyvválasztásban jelentős szerepe van**, ami erős **versenytorzító** hatással bír. A terjesztők sokszor **irreálisan magas százalékot** ajánlanak meg az iskoláknak, egyes kiadók pedig komoly anyagi támogatást adnak a rendelések függvényében. Az egyik terjesztő

például notebookokat ajándékozott az iskolaigazgatóknak, annak érdekében, hogy velük kössenek szerződést. A gyakorlatban **az esetek többségében az iskolaigazgatók döntenek** arról, hogy az iskola mely tankönyveket rendeli meg, erős nyomást gyakorolhatnak a tankönyvfelelősökre és a pedagógusokra. Iskolai szinten nem szerencsés az árukapcsolás, az ingyenes könyvtári, tanári példány stb.. A **verseny tisztaságot** erősen **akadályozza a jutalékrendszer** gyakorlata.

IV. TANKÖNYVPIAC AZ ISKOLAI TANKÖNYVFELELŐSÖK SZERINT

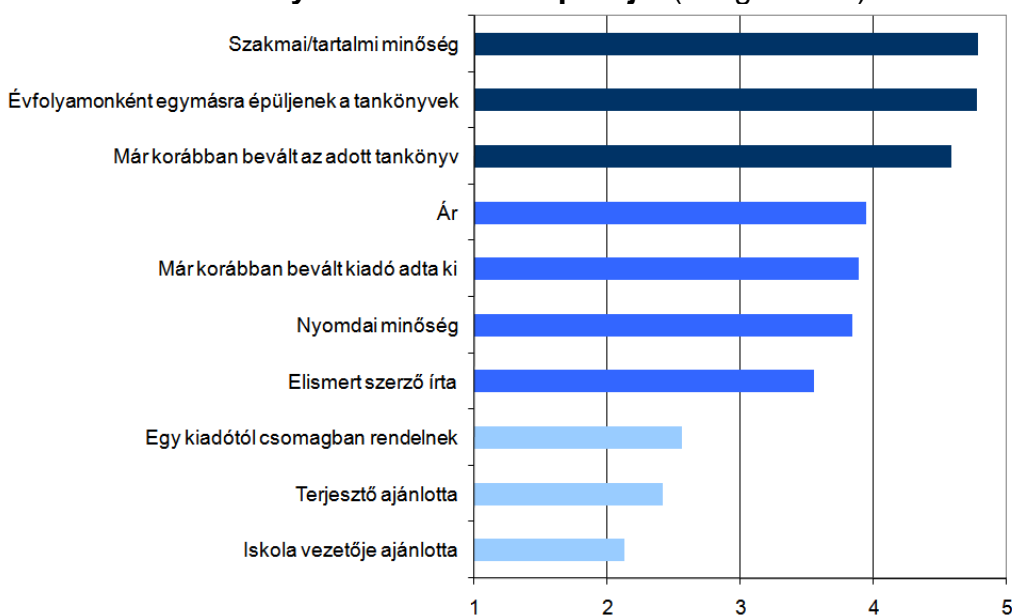
IV.1. MÓDSZERTAN

A Közoktatási Információs Rendszer szerint 2336 általános iskolai, 503 szakiskolai, 730 középiskolai és 651 gimnáziumi feladatot ellátó intézmény működik Magyarországon, azonban ezek közül számos intézmény kettő, vagy akár három feladatot is felvállal. A GKI Gazdaságkutató Zrt. országosan reprezentatív mintavételi eljárással, **telefonos CATI felméréssel összesen 338 db általános iskola, szakiskola, szakközépiskola és gimnázium tankönyvfelelőset** (ami a teljes minta mintegy 10%-a) kérdezte meg a tankönyvbeszerzési folyamatokról. Az egyes iskola típusok válaszadási arányai megfelelnek a teljes mintában elfoglalt arányuknak, így külön-külön és egyben is **reprezentálják az ezen iskolákból álló közoktatási piacot**. A kutatás **regionálisan** is alkalmas következtetések levonására, azonban az egy régióra eső relatíve alacsony elemszám miatt az általános megállapításokat óvatosan javasolt kezelni, mivel egy-egy kiugró válasz akár jelentősebb torzításokat is eredményezhet.

IV.2. A TANKÖNYVPIAC SAJÁTOSSÁGAI

A tankönyvfelelősök szerint **a tankönyvek kiválasztásánál** a legfontosabb szempont a **szakmai, tartalmi minőség** mellett az, hogy **a tankönyvek évfolyamonként egymásra épüljenek**. Hasonlóan fontos szempont még, hogy az adott tankönyv már **korábban bevált** az iskolában. **A tankönyv ára ugyan kevésbé, de még mindig nagyon fontos tényező**, csak úgy, mint hogy az adott könyvet a már **bevált kiadó** adta ki. Érdekes, hogy az általános iskolák 3%-a szerint egyáltalán nem számít az ár a tankönyvek kiválasztásánál. A szerző elismertsége viszont inkább már csak közepesen fontos.

A tankönyvválasztás szempontjai (átlagértékek)

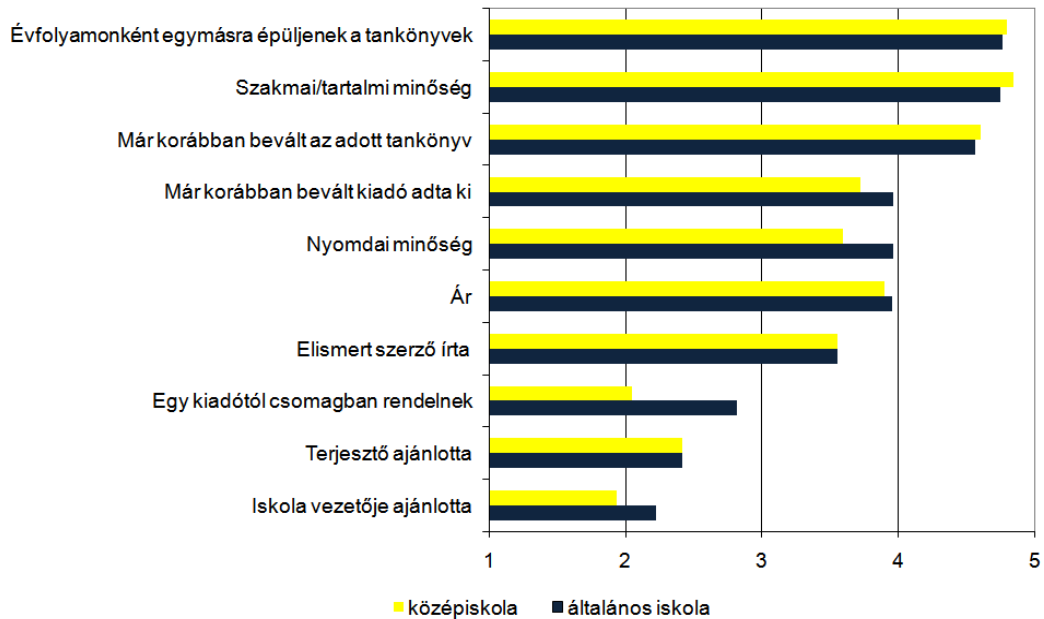
Megjegyzés: 1: egyáltalán nem számít, 5: rendkívül fontos szempont

Forrás: GKI

Az, hogy **egy kiadótól** rendeljenek több mindent **egy csomagban**, az önmagában a közepesnél **kevésbé fontos**, csakúgy, mint az, hogy az adott könyvet **a terjesztő vagy az iskola vezetője ajánlotta**. Az általános iskolák 17%-ánál nagyon vagy rendkívül fontos szerepet játszik **az iskola vezetője** a megrendelésre kerülő **tankönyvek kiválasztásában**, míg ugyanez az arány 14% a középiskoláknál (22% a szakiskoláknál). A **tankönyvterjesztők** ajánlása az általános iskolák 15%-nál és a középiskolák 12%-nál nagyon vagy rendkívül fontos szempont. Ezeknél az iskoláknál tehát **nem érvényesül maradéktalanul a pedagógus szabad tankönyvválasztásának joga**.

Az **általános iskoláknál** a tankönyvválasztási szempontok sorrendje megfelel a minta átlagának, eltérés csak abban mutatkozott, hogy a nyomdai minőség, a bevált kiadó, a csomagban rendelés és az iskola vezetőjének ajánlása valamelyest fontosabb, mint a középiskoláknál. A **középiskolák** esetében az átlagosnál meghatározóbb, azaz negyedik legfontosabb szempont az ár. Iskola típusok (általános iskola, gimnázium, szakközépiskola, szakiskola) szerint csak kisebb eltérések mutatkoztak.

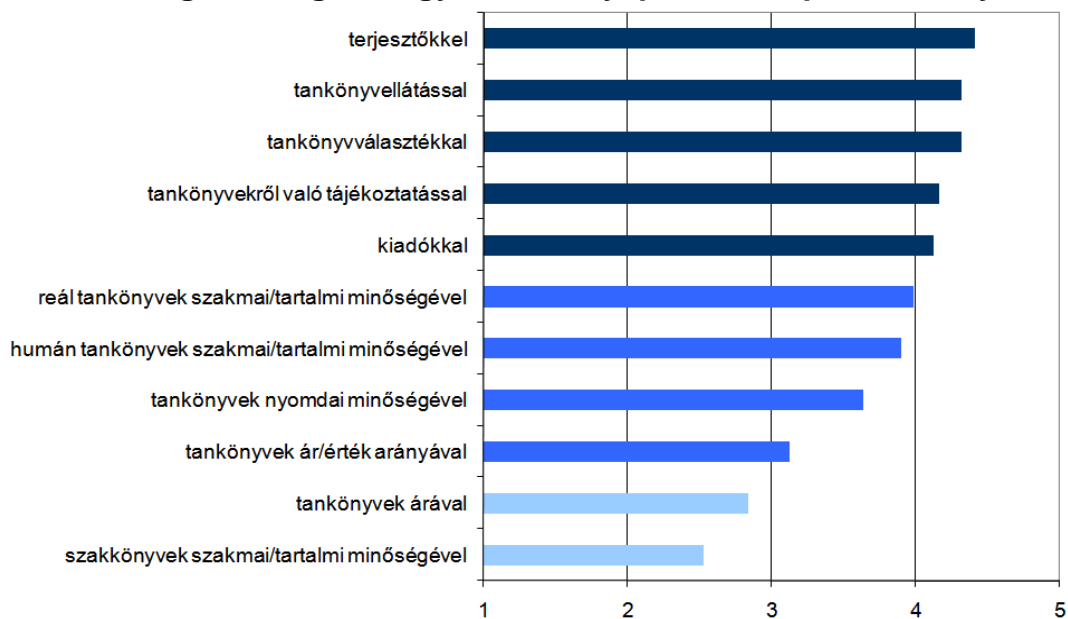
Az iskolai tankönyvválasztás szempontjai iskolai szintek szerint

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem számít, 5: rendkívül fontos szempont
 Forrás: GKI

Regionális bontásban az átlagértékeknél nem volt tapasztalható nagy eltérés, azonban Közép-Dunántúlon az iskolák 20%-a, Nyugat-Dunántúlon és Észak-Alföldön 19%-a mondta, hogy nagyon vagy rendkívül fontos szempont az iskola vezetőjének ajánlása a tankönyv kiválasztásában. **Dél-Dunántúlon a válaszadók 13%-a nyilatkozott úgy, hogy az intézmény vezetőjének javaslata alapvetően meghatározó.** A **terjesztő** ajánlása az Észak-Alföldi iskolák 21%-a számára nagyon vagy rendkívül fontos, Közép-Dunántúlon ugyanez az arány 18%.

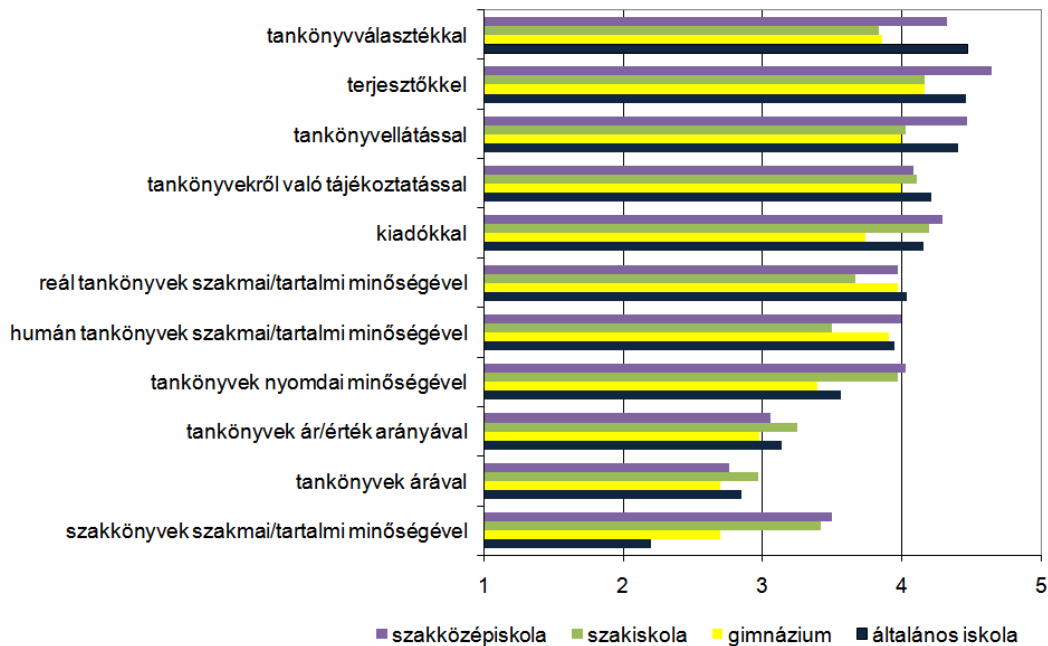
Az iskolák elégedettsége az egyes tankönyvpiaci szereplőkkel, tényezőkkel

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem elégedettek, 5: teljes mértékben elégedettek
 Forrás: GKI

Az iskolák legjobban a **terjesztőkkel elégedettek**, aminek egyik oka lehet, hogy ez egyfelől az iskola saját választását tükrözi, másfelől az iskolai tankönyvfelelősök csupán ezzel a piaci szereplővel vannak rendszeres személyes kapcsolatban. A válaszadók hasonlóan elégedettek a **tankönyvellátással és a tankönyvválasztékkal** (különösen az általános iskolák). Nagyon elégedettek az iskolák továbbá még a **kiadókkal és a könyvekről való tájékoztatással** is. A reál és humán tankönyvek szakmai és tartalmi minőségével valamivel jobban elégedettek, mint a könyvek nyomdai minőségével. A válaszadók a **szakkönyvek tartalmi minőségével viszont inkább elégedetlenek**, többen is jelezték, hogy azok elavultak és/vagy hiányosak. A tankönyvek **ár/érték arányával** az iskolák több mint fele ugyan **közepesen elégedett**, a **tankönyvek árával az iskolák viszont inkább elégedetlenek**. Az elégedettség tekintetében jelentős eltérés nem mutatkozott az általános iskolák és a középiskolák között.

Az iskolák elégedettsége az egyes tankönyvpiaci szereplőkkel, tényezőkkel iskolai szintek szerint

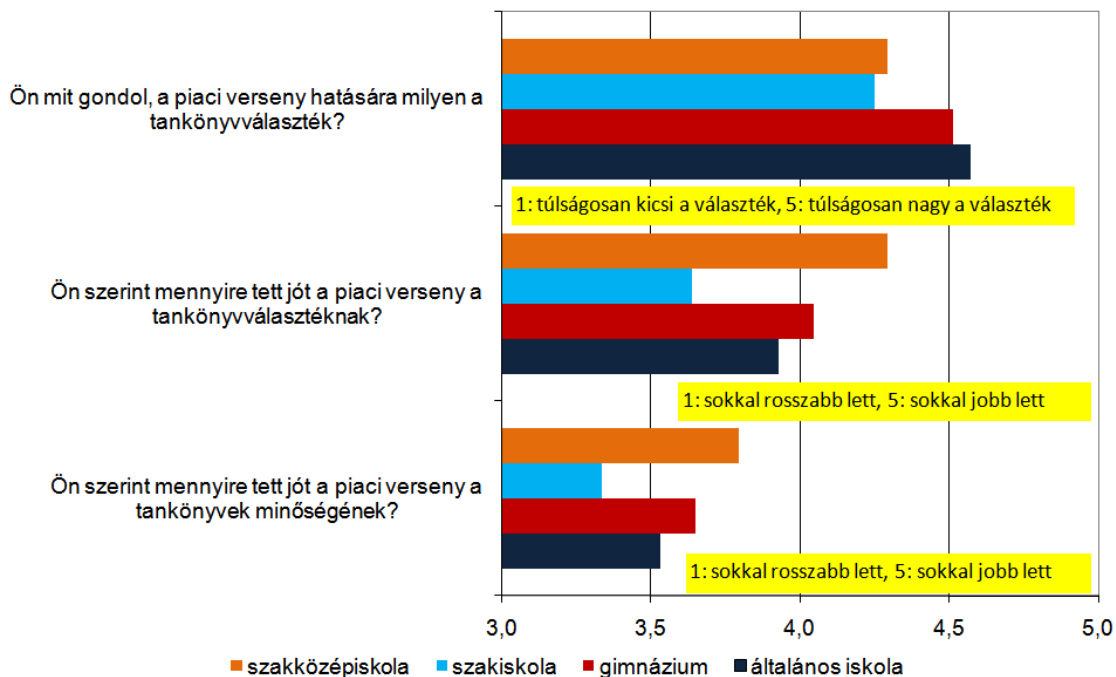

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem elégedettek, 5: teljes mértékben elégedettek

Forrás: GKI

A tankönyvpiaci liberalizáció következményeként **a tankönyvpiac minden alpiacán túlkínálat figyelhető meg**. Az általános iskolák és a gimnáziumok több mint kétharmada szerint egyértelműen túl nagy a választék, de ezzel még a középiskolák és a szakiskolák több mint fele is egyetért. A gimnáziumok és az általános iskolák szerint **a piaci verseny jót tett a tankönyvválasztéknak**, de a kisebb választékkal rendelkező középiskolák érezhetően elégedettebbek. A szakiskolák szerint szintén, még ha csak kis mértékben is, de jobb lett a választék, jelentős részük (42%-uk) szerint azonban a kínálat inkább változatlan vagy rosszabb lett.

A tankönyvpiaci verseny hatásai iskolai szintek szerint

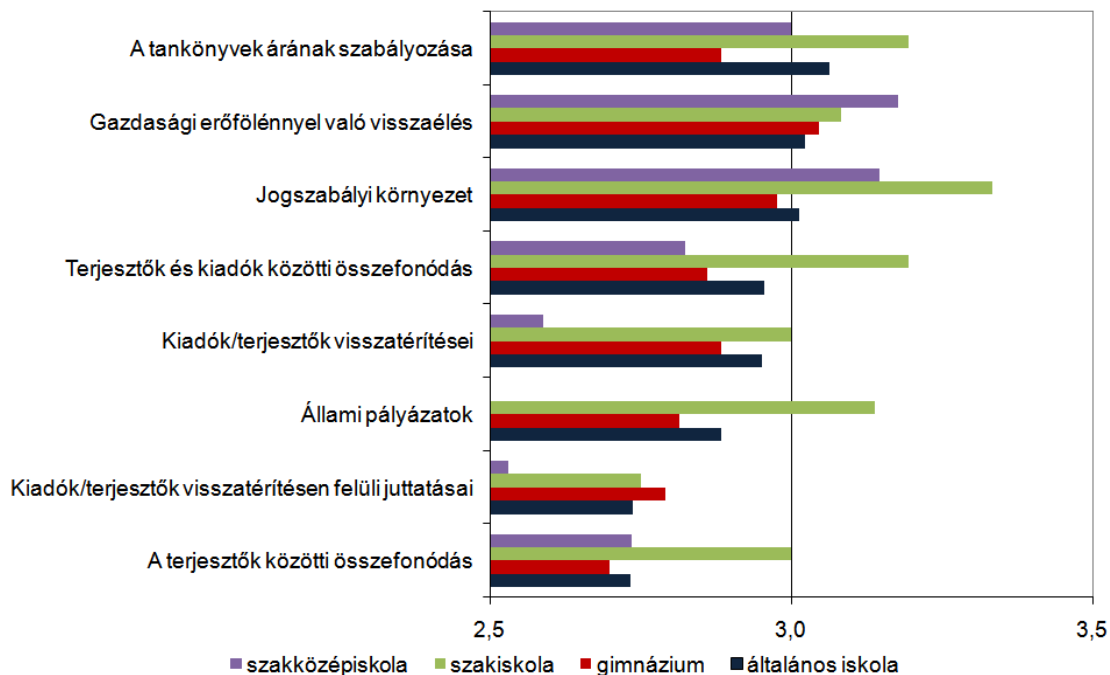

Forrás: GKI

Az iskolák **a tankönyv minőségével már kevésbé elégedettek, mint a választékkal**. A válaszolók szerint a piaci verseny alig érezhetően javított a tankönyvek minőségén, különösen igaz ez a **szakiskolák** esetében, akiknek több mint a fele nyilatkozott úgy, hogy e vonatkozásban **semmilyen változás nem történt** az elmúlt húsz évben. A legnagyobb javulás a **szakközépiskolai** válaszolók szerint volt érezhető, itt közel minden negyedik válaszoló szerint **sokkal jobb lett** a tankönyvek minősége.

A jogszabályi környezet, a tankönyvek árának szabályozása és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés közepesen akadályozza a tankönyvpiaci versenyt a válaszoló tankönyvfelelősök szerint. Közel hasonló mértékben akadályozzák a piaci versenyt **a terjesztők és kiadók közötti összefonódások, valamint a terjesztők, kiadók visszatérítései**. Az **állami pályázatok, a terjesztők közötti összefonódás és a visszatérítésen felüli juttatások** valamelyest kevésbé, de a piaci versenyt szintén lényegében közepesen akadályozó tényezők. A szakközépiskolák tankönyvfelelőseinek több mint 10%-a szerint a gazdasági erőfölénnyel való visszaélések, a különböző összefonódások és a visszatérítések rendkívüli mértékben akadályozzák a versenyt, más iskolatípusoknál a vélemények valamelyest visszafogottabbak.

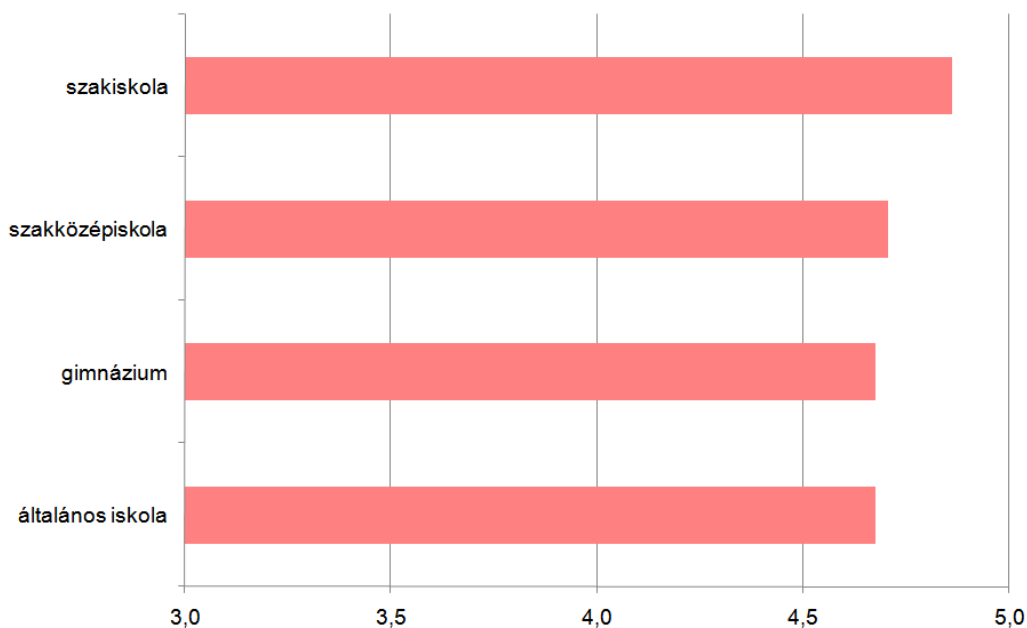
A tankönyvpiaci verseny akadályai iskolai szintek szerint

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem akadályozza a versenyt, 5: rendkívüli mértékben akadályozza
 Forrás: GKI

Az iskolák szerint ugyan a **tankönyvek árának szabályozása közepes mértékben akadályozza a piaci versenyt, de az iskolák számára e korlát alkalmazása kiemelten fontos.** Leginkább a **szakiskolák számára** jelent segítséget az árlimit, hiszen a kis példányszámú szakkönyvek az árkorlát nélkül sok esetben (akár lényegesen) drágábbak lennének. A többi iskolatípus egyaránt nagyon fontosnak tartja az árkorlát alkalmazását.

Az állami árszabályozás jelentősége iskolai szintek szerint

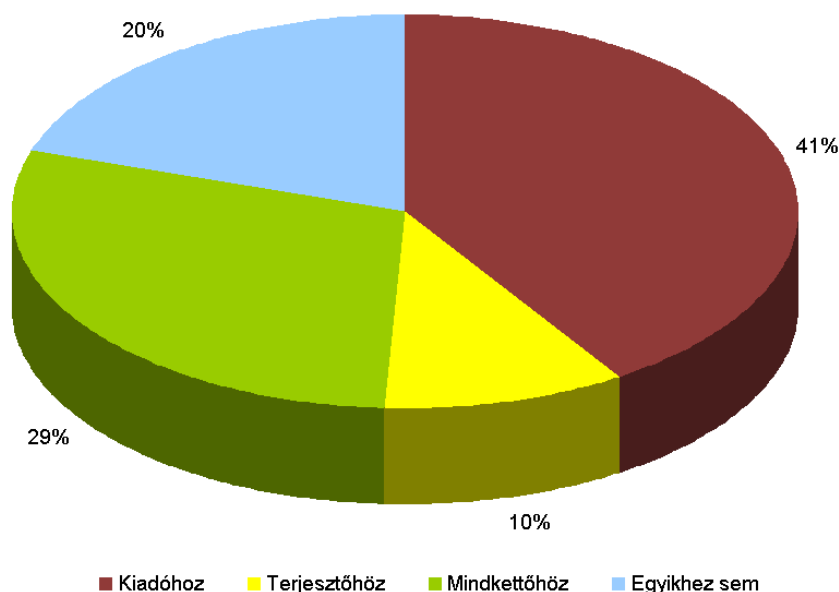
Megjegyzés: 1: egyáltalán nem fontos, 5: nagyon fontos
 Forrás: GKI

A tankönyvek árának szabályozását minden régió szerint csoportosított iskola nagyon fontosnak tartja, igaz, Nyugat-Dunántúlon az átlagosnál nagyobb arányban (a válaszolók 88%-a szerint nagyon fontos), míg Közép-Magyarországon az átlagosnál valamelyest kisebb mértékben (a válaszolók 70%-a szerint nagyon fontos).

IV.3. KIADÓK, TERJESZTŐK ÉS A PEDAGÓGUS TANKÖNYVVÁLASZTÁSA

Az iskolák leginkább a kiadóhoz ragaszkodnak tankönyvválasztásaik során: 41%-uk elsősorban e választás alapján rendel. A **terjesztőkhöz** csupán a válaszolók 10%-a ragaszkodik, ez az arány lényegesen kisebb, mint amennyi a terjesztők-iskolák közötti állandó személyes kapcsolat alapján várható lett volna. Igaz, a kiadókhöz és a terjesztőkhöz együttesen már az iskolák 29%-a ragaszkodik, míg az iskolák egyötödének a tankönyvválasztásában ilyen kötődés egyáltalán nem játszik szerepet. **Az iskolák 80%-nál a tankönyvválasztásnál tehát a tankönyv tartalmi minősége mellett a tankönyvpiaci szereplőkkel szembeni kötődés is fontos szerepet játszik** (ezt a kutatás részét képező mélyinterjúk is megerősítették).

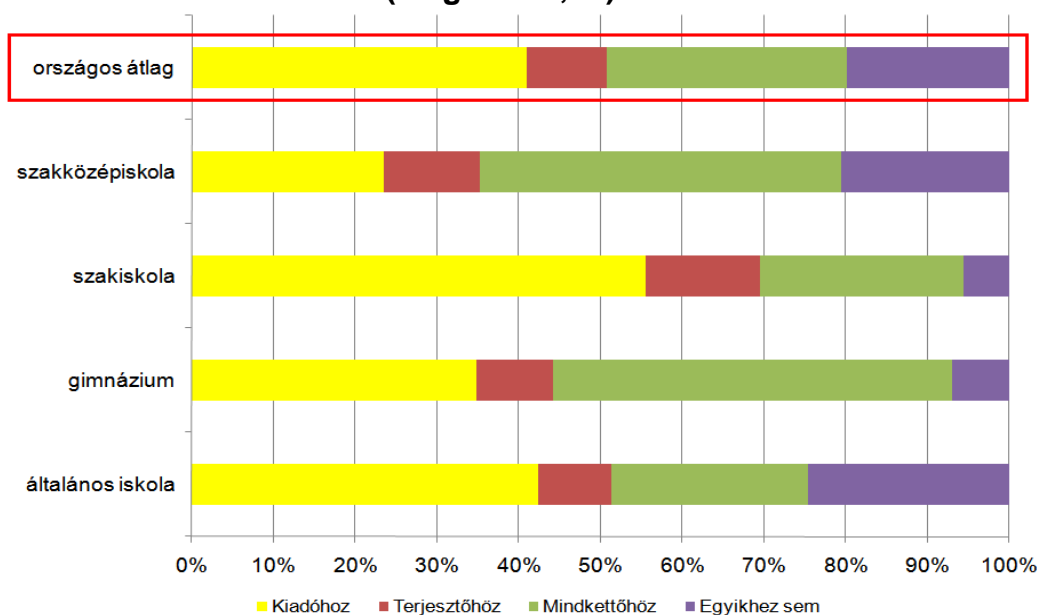
Az iskolák ragaszkodási iránya tankönyvválasztáskor (megoszlás, %)

Forrás: GKI

Az általános iskolák ragaszkodnak a legkevésbé a kiadókhöz vagy a terjesztőkhöz, mivel itt minden negyedik tankönyvfelelős úgy nyilatkozott, hogy nem kötődnek egyik szereplőhöz sem (igaz, a ragaszkodás mértéke még itt is 75%-os). A szakiskolák csupán 5%-a nem ragaszkodik terjesztőjéhez vagy kiadójához, ráadásul a kiadókhöz való kötődés itt a legnagyobb (55%). A terjesztőkhöz és a kiadókhöz együtt a szakközépiskolák és a gimnáziumok közel a fele ragaszkodik.

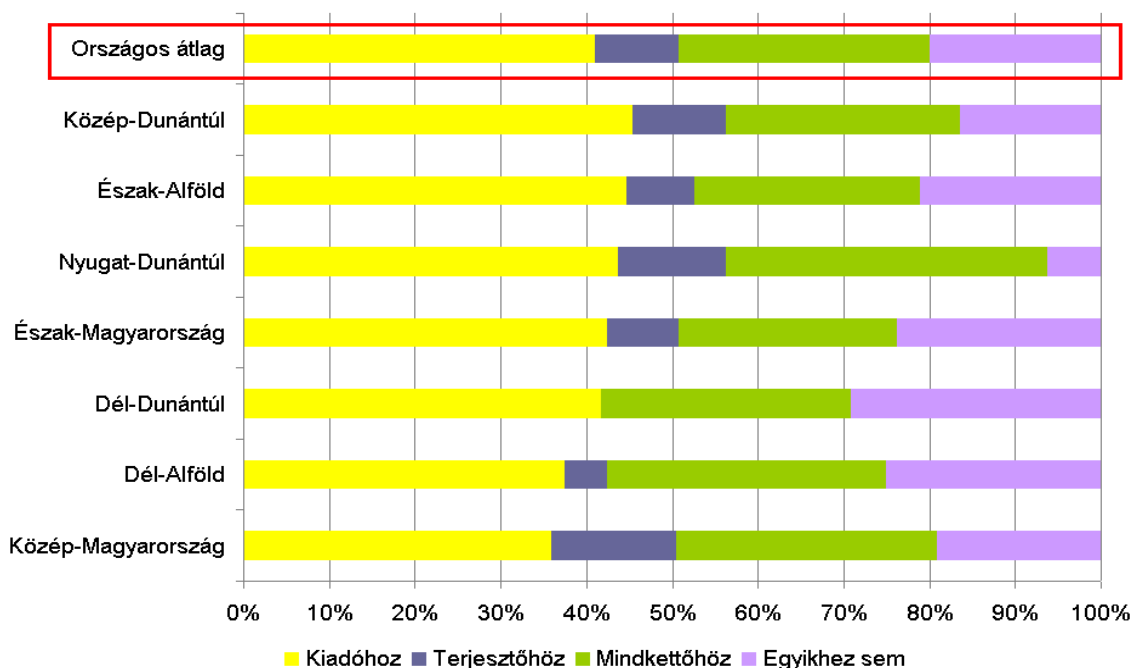
Az iskolák ragaszkodási iránya tankönyvválasztáskor iskolai szintek szerint (megoszlás, %)

Forrás: GKI

Regionális összehasonlításban a nyugat-dunántúli iskolák kötődnek leginkább valamely terjesztőhöz és/vagy kiadóhoz. A régióban működő iskolák több mint 40%-a a kiadóhoz ragaszkodik, közel 40%-a a kiadóhoz és a terjesztőhöz, és valamivel több mint 10%-a pedig kizárólag a terjesztőhöz. A dél-dunántúli iskolák 30%-a viszont egyáltalán nem ragaszkodik egyik tankönyvpiaci szereplőhöz sem a tankönyvek rendelése kapcsán, ráadásul a válaszadó iskolák közül egy sem jelezte, hogy akár egyetlen terjesztőhöz is ragaszkodna.

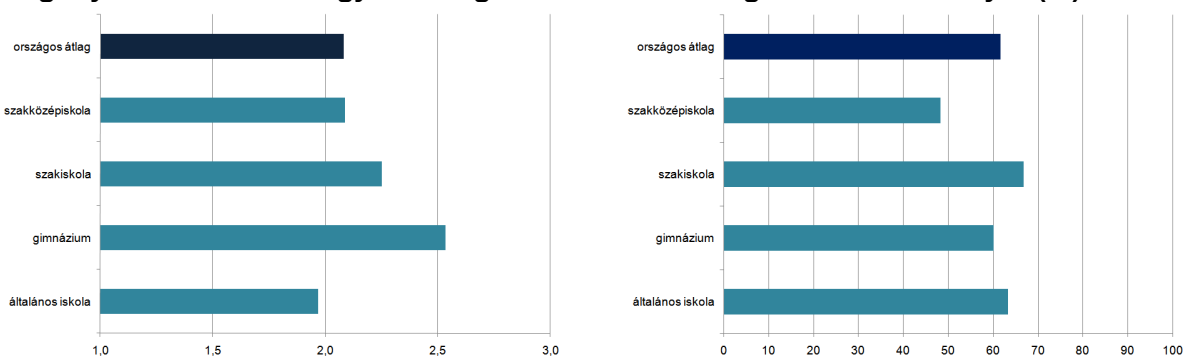
Az iskolák ragaszkodási iránya tankönyvválasztáskor régiók szerint (megoszlás, %)

Forrás: GKI

A pedagógusok jellemzően inkább ritkán jelentkeznek egyedi tankönyvigényekkel a tankönyvfelelősnél, vagy az igazgatónál. **A válaszadók közel fele egyáltalán nem tapasztalt ilyen igényt**, és csak egyharmaduknál jelentkeznek legalább közepesen gyakran a tanárok új javaslatokkal. **A legritkábban az általános iskoláknál** javasol új tankönyvet a pedagógus, a gimnáziumokban már valamivel gyakoribb az újítás iránti igény. A pedagógus által jelzett tankönyvigényeknek viszont **átlagosan csak mintegy 60%-ából lesz tényleges megrendelés** is (a szakközépiskoláknál ez az arány még az 50%-ot sem éri el). Az ezzel kapcsolatos döntést általában az intézményvezető hozza meg. A megrendelések elmaradásának oka lehet többek között, hogy **nincs elegendő keret** az újabb tankönyv megrendeléséhez, vagy, hogy az **intézményvezető elkötelezett egy adott kiadó/terjesztő irányába**. Ez utóbbit erősíthetik a több évre megkötött szerződések, a csomagajánlatok, vagy akár a visszatérítések vagy az azon felüli juttatások is.

A pedagógusok egyedi tankönyvigényei iskolai szintek szerint
igény felmerülésének gyakorisága **Megrendelések aránya* (%)**

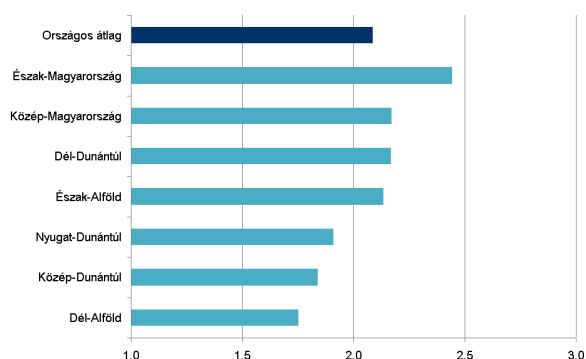

1: egyáltalán nem jellemző, 5: nagyon gyakori
 Forrás: GKI

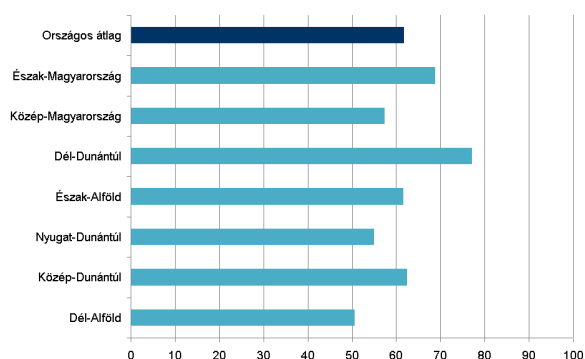
* ahol felmerült egyedi tankönyv igény

A pedagógusok lényegesen **gyakrabban** jelentkeznek egyedi tankönyvigényeikkel a tankönyvfelelősöknél **Észak-Magyarországon**, mint például az új igényektől szinte teljesen mentes Dél-Alföldön. A megrendelések aránya is összhangban van ezzel: az Észak-Magyarországi pedagógusok közel 70%-ának javaslata végül jóváhagyásra kerül, míg Dél-Alföldön ez az arány a legalacsonyabb (50%). A pedagógusok véleményét, a tankönyvekhez kapcsolódó szabad választási jogát **Dél-Dunántúlon** veszik legjobban figyelembe; itt **csak mintegy minden ötödik javaslat kerül elutasításra**.

A pedagógusok egyedi tankönyv-igényei régiók szerint Igény felmerülésének gyakorisága

Megrendelések aránya* (%)

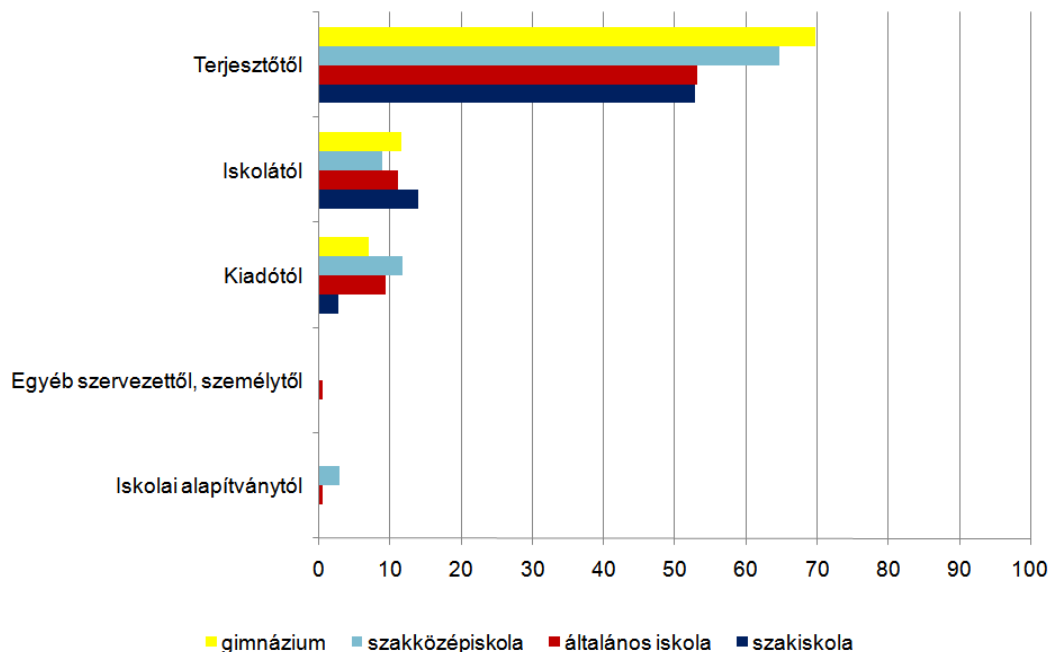
1: egyáltalán nem jellemző, 5: nagyon gyakori
Forrás: GKI

* ahol felmerült egyedi tankönyv igény

IV.4. JUTALÉKOK, VISSZATÉRÍTÉSEK

A **tankönyvfelelős** munkája jellemzően pedagógusi (ritkább esetben titkári) többletvegyenység, amely kiterjed többek között az igények összegyűjtésére, szoftver segítségével történő rendszerezésére és feladására (terjesztő és KIR felé), a rendelés év végi ténnyel való összevetésére, valamint a beérkező tankönyvekkel kapcsolatos adminisztratív és kiosztási teendőkre, a visszáru kezelésére és a terjesztővel, valamint az önkormányzattal való elszámolásra. A gyakorlatban továbbá a tankönyvfelelősök állapotodnak meg a terjesztőkkel a szerződési feltételekről. Ezt a többletmunkát **az iskola hivatott anyagilag ellentételezni** elszámolt túlórák keretében, törvényesen erre más lehetőség nem is áll rendelkezésre. **A tankönyvfelelősök több mint fele** (átlagosan 56%-a) azonban **a terjesztőtől évi legalább tízezer forintot meghaladó ellentételezést kap.** Ez az arány a gimnáziumoknál 70%, míg a szakközépiskoláknál 65%, de még a szakiskolák és az általános iskola esetében is meghaladja az 50%-ot. Régiók szerint is jelentős az eltérés: Észak-Alföldön a tankönyvfelelősök 74%-a, Dél-Dunántúlon pedig 71%-a kap többletjuttatást a terjesztőtől, míg Dél-Alföldön ez az arány „csak” 45%. Ez az eltérés az egyes területekre koncentráló **terjesztők eltérő gyakorlataira** utal. Ezen anyagi természetű kapcsolat keretében **a terjesztők akár a tankönyvrendelések összeállítását is befolyásolhatják.**

Tankönyvfelelősi többletmunkáért kapott* pénzbeli vagy tárgybeli ellentételezés gyakorisága iskolai szintek és forrás szerint (%)

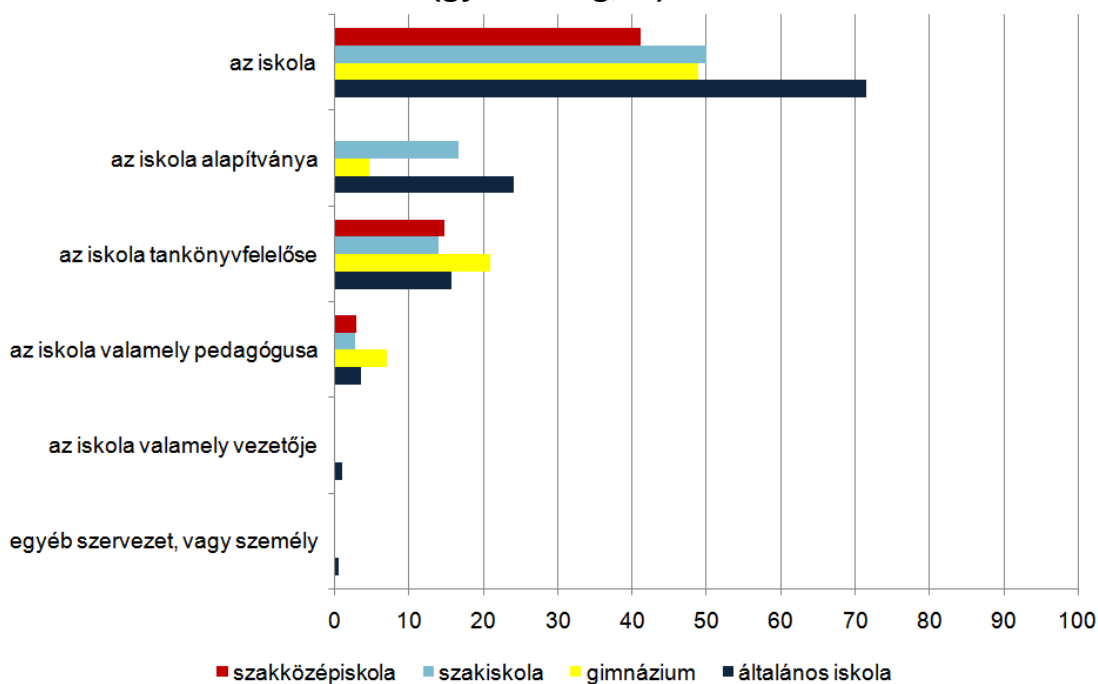
*Évi 10 ezer forintot meghaladó
 Forrás: GKI

Csupán minden tizedik tankönyvfelelős kap tízezer forintot meghaladó tankönyvfelelősi juttatást az iskolájától, ami alig gyakoribb annál, mint amit a kiadótól kap. És bár ez utóbbi lényegesen kisebb arány, mint a terjesztőké, de még így is jelentős és egyben megteremti az elvi lehetőségét annak, hogy a tankönyvrendelés tartalmát a kiadó ilyen, nem elfogadható eszközökkel befolyásolja. Az egyéb szervezettől vagy személytől kapott tankönyvfelelősi juttatás és az iskolai alapítványtól kapott juttatás egyaránt kevesebb mint 1%-ot tesz ki átlagosan (bár a szakközépiskoláknál ez utóbbi mintegy 3%). Különösen az első, de lényegében mindkét esetben felmerül, hogy vajon milyen jogcímen adható a tankönyvfelelősi többletmunkákért ilyen formában rendszeres juttatás, és nem ad-e lehetőséget a közvetlen vagy közvetett befolyásolásra. A fentiek alapján megállapítható, hogy a tankönyvfelelősök csupán mintegy 10%-a kap a befolyásolás gyanúját nem felvető, saját iskolája által kiutalt többletjuttatást, míg a tankönyvfelelősök 62%-a bevallottan egyéb forrásból kap többletjuttatást. Fontos megjegyezni, hogy mivel feltehetően csak azok a tankönyvfelelősök nyilatkoztak az egyéb forrásból kapott többletjuttatásokról, akik nem voltak tisztában azzal, hogy ez sérti a versenytisztaságot (és adott esetben a törvényt) és azok elfogadása esetén helytelenül cselekszenek, ezért a tényleges arány még nagyobb lehet.

A kiadók részéről bevett gyakorlat, hogy a terjesztőkön keresztül visszatérítést adnak a tőlük rendelő iskoláknak, ennek mértéke jellemzően a tankönyvrendelési érték 7%-a körül alakul. Hivatalosan ezt kizárólag az iskolák kaphatják, a tankönyvfelelősöktől kapott válaszok alapján azonban

minden hatodik iskolánál a visszatérítés (teljes egészében, vagy részben) **a tankönyvfelelősnél köt ki** (a gimnáziumoknál minden ötödik tankönyvfelelősnél jelenik meg visszatérítési juttatás). Az **iskolák** átlagosan 63%-a, míg az **iskolai alapítványok** 18%-a kap visszatérítést a kiadóktól. Az alapítványhoz utalt pénzek egy része feltehetően iskolai célokat szolgál, a vonatkozó szabályozásokat figyelembe véve azonban ennek közvetlenül az iskolánál kellene megjelennie. Kérdés továbbá, hogy vajon mekkora rész szolgál egyéb (nem iskolához közvetlenül kötődő) célokat. Az iskolák 4%-ánál a **pedagógus is** kap visszatérítést, feltehetően itt elsősorban ingyenes tankönyvekről, beváltható kiadói könyvkuponokról, képzésekről lehet szó. Nem ritka, hogy a terjesztők által közvetített visszatérítést **többen kapják**, azaz nemcsak az iskola, hanem például a tankönyvfelelős is részesül belőle. Kizárólag az általános iskoláknál merült fel olyan eset, hogy **a visszatérítést az iskola valamely vezetője, vagy egyéb szervezet/személy kapta**, ami egyértelműen a **tankönyvrendelések összeállításának befolyásolására utal**.

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje iskola típusok szerint (gyakoriság, %)

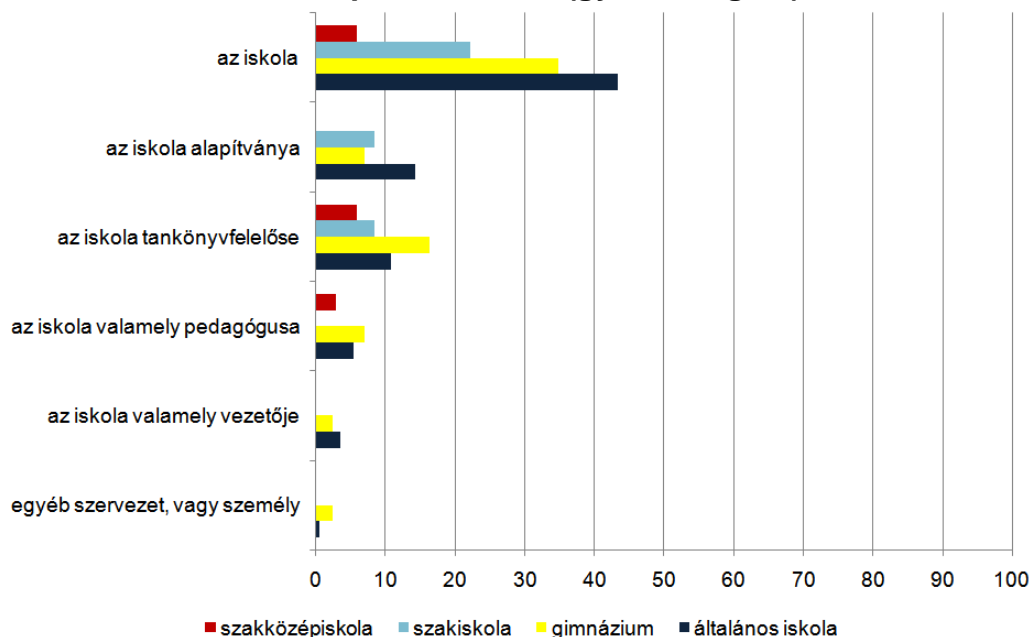
Forrás: GKI

A legtöbb tankönyvfelelős Dél-Alföldön (23%) és Észak-Alföldön (21%) kap visszatérítést, a legkevesebb viszont Dél-Dunántúlon (8%). Az eltérő arányok a különböző **terjesztői és kiadói gyakorlatokra** utalhatnak. Nyugat-Dunántúlon az iskolai vezetők 3%-a kap visszatérítést, Észak-Magyarországon ez az arány 1,7%, míg más régióban a válaszadók közlése szerint nem fordult elő iskolájuknál ilyen eset. Egyéb szervezet vagy személy csak Észak-Alföldön kapott visszatérítést. Itt is fontos hangsúlyozni, hogy a válaszok a nem jogszerű, illetve versenytisztaságot sértő visszatérítések

minimális arányát jelölik, hiszen vélhetően azok a tankönyvfelelősök, akik tisztában voltak azzal, hogy akár saját magukat, akár más (pl. az iskola vezetőjét) nehéz helyzetbe hozhatnak a visszatérítések kedvezményezettjeinek tényleges megjelölésével, azok ezt nem is tették meg. Ez alapján az is kijelenthető, hogy a nem iskolai kedvezményezettet megjelölő **tankönyvfelelősök nincsenek tisztában azzal, hogy az általuk észlelt/tapasztalt visszatérítési gyakorlat nem jogszerű és egyben a versenytisztaságot súlyosan sértő.**

Annak érdekében, hogy a „kényes kérdésekre” vonatkozó válaszadási hajlandóságot növeljük, a tankönyvfelelősöket nem csak a munkáltató intézményben tapasztaltakról, de a más intézményeket érintő visszatérítési gyakorlatokról is megkérdeztük. A kutatói tapasztalat azt mutatja, hogy sok esetben ilyenkor nem csak a hallomás alapján ismert információkat, de a közvetlen tapasztalatokat is jobban megosztják a válaszadók a kérdezőbiztossal. Az előző táblázathoz képest a leglátványosabb változás az **iskoláknak juttatott visszatérítéseknél** volt, itt a saját intézményre vonatkozó 63% helyett csupán 36 % vélte úgy, hogy más iskolák is kapnak visszatérítést. A legdrasztikusabb csökkenés a szakközépiskoláknál volt (41% helyett 6%).

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje hallomás alapján iskola típusok szerint (gyakoriság, %)

Forrás: GKI

A válaszadók szerint a többi iskolában kisebb arányban kapnak a tankönyvfelelősök és az iskolai alapítványok is visszatérítést, aminek oka feltehetően az, hogy más iskolák visszatérítési gyakorlatairól nincsen igazán információjuk. A tankönyvfelelősök szerint viszont **a többi iskolában átlagosan valamelyest nagyobb arányban kapnak a pedagógusok, az**

iskolavezetők és egyéb személyek/szervezetek is visszatérítést, mint náluk. Dél-Dunántúlon például a tankönyvfelelősök 8%-a, Közép-Dunántúlon pedig a tankönyvfelelősök 6%-a hallott már olyan esetről, hogy más intézményben a visszatérítés az iskola valamely vezetőjéhez került.

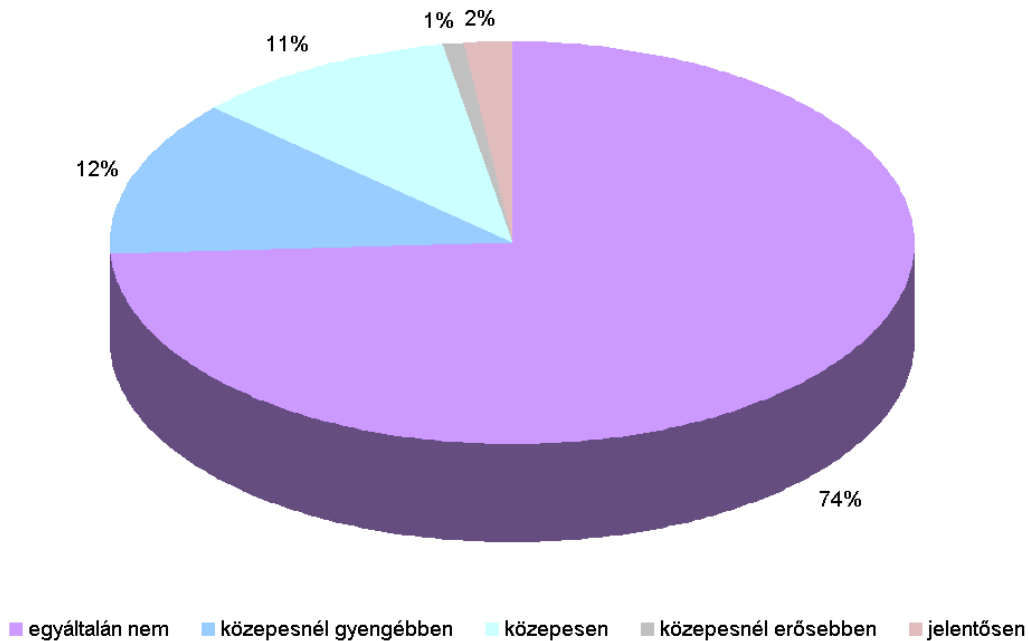
Mennyire befolyásolhatja a tankönyvfelelősöket a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállításában (megoszlás, %)

Forrás: GKI

A tankönyvfelelősök 30%-a úgy nyilatkozott, hogy a tankönyvfelelősi jutalék befolyásolhatja a tankönyvfelelősöket a tankönyvrendelés összeállításában. A tankönyvfelelősi jutalék legnagyobb mértékben az általános iskolai tankönyvfelelősöket befolyásolja; egyharmaduk nyilatkozott úgy, hogy ez hatással van a rendelések összeállítására. A válaszadók szerint a legkisebb mértékben a gimnáziumoknál lehet befolyásoló erő a jutalék, bár úgy tartják, hogy kb. minden ötödik esetben itt is előfordul.

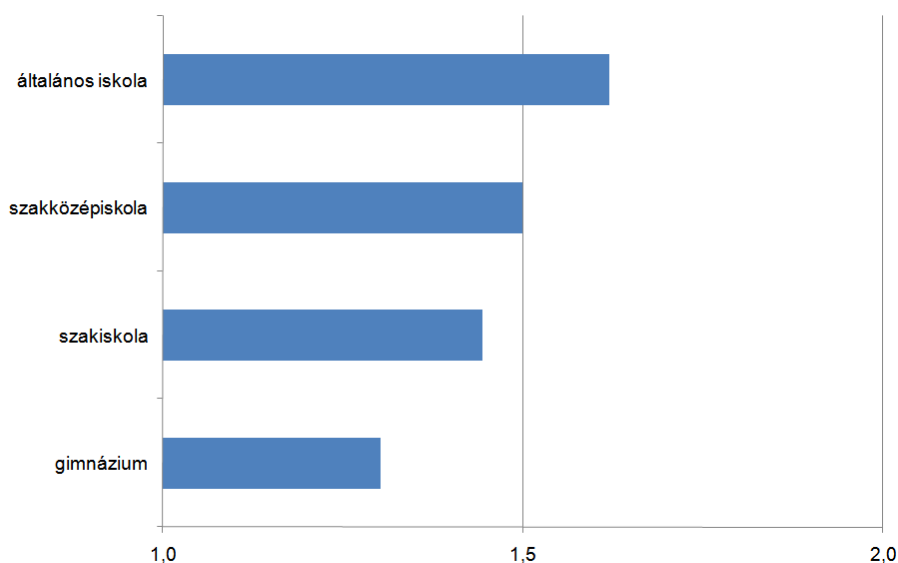
Mennyire befolyásolhatja a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállítását a jutalékot nem az iskolától kapó tankönyvfelelősök szerint (megoszlás, %)

Megjegyzés: Csak azoknál, akik nem saját iskolától kapnak jutalékot.
 Forrás: GKI

A válaszadók 70%-a szerint viszont a rendelés összeállítására egyáltalán nincs hatással a kapott jutalék – ezt a választ nagy többségben azok jelölték meg, akik nem a saját intézményüktől kapnak jutalékot. **A jutalékot nem az iskolától kapó tankönyvfelelősök 26%-a, azaz az összes tankönyvfelelős 16%-a viszont közvetetten beismeri, hogy ez a juttatás befolyásolja őt a tankönyvrendelés összeállításában.** Fontos megemlíteni, hogy a válaszok az „egyáltalán nincs hatással rá” véglét felé torzítanak, mivel a befolyásolás elismerését és a jutalék elfogadását a ténylegesnél kevesebb tankönyvfelelős vallotta be feltehetően jogi és munkahely-féltési okokból. Feltételezhető tehát, hogy a tankönyvfelelősi jutalék befolyásoló hatása **a valóságban lényegesen nagyobb lehet.**

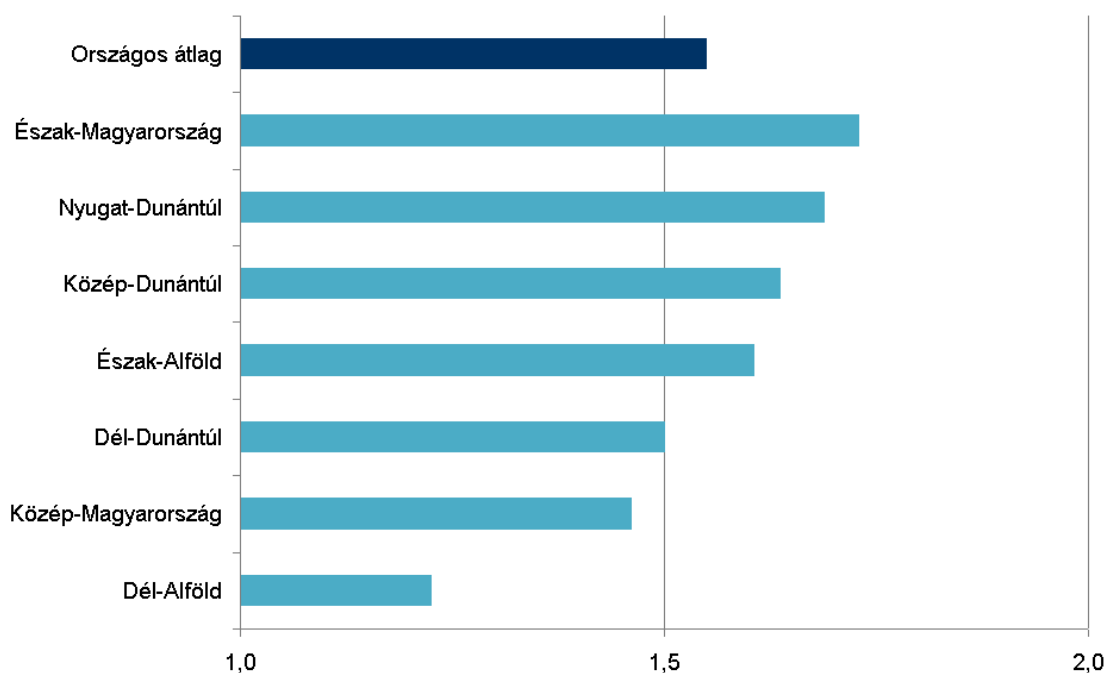
Mennyire befolyásolhatja a tankönyvfelelősöket a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállításában iskola típusok szerint

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem, 5: jelentősen
 Forrás: GKI

Észak-Magyarországon és Nyugat-Dunántúlon a válaszadók szerint a tankönyvfelelősök 37%-át befolyásolhatja a tankönyvfelelősi jutalék, igaz, előbbinél a vélt befolyásolási erő valamelyest nagyobb. Ezzel ellentétben Dél-Alföldön úgy nyilatkoztak, hogy a tankönyvfelelősi jutaléknak csak az esetek 15%-ában lehet a tankönyvrendelést torzító hatása.

Mennyire befolyásolhatja a tankönyvfelelősöket a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállításában régiók szerint

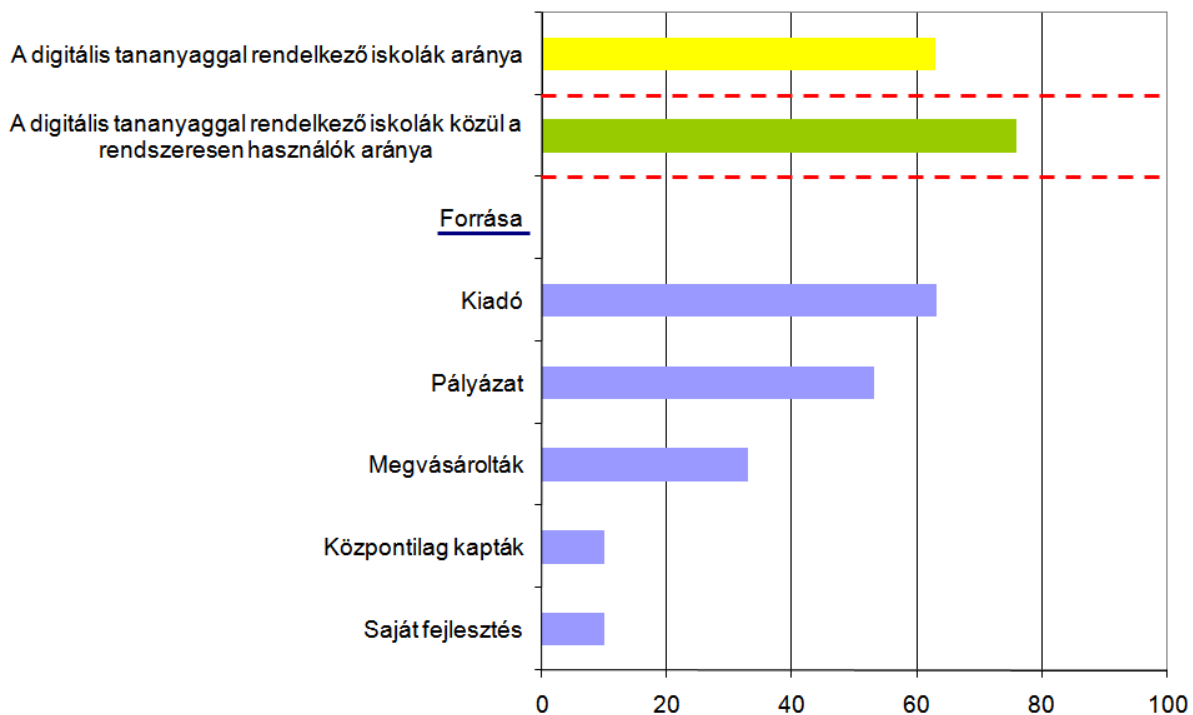
Megjegyzés: 1: egyáltalán nem, 5: jelentősen
 Forrás: GKI

Összességében megállapítható, hogy minden régió és minden iskola típus szerinti elemzés azt mutatja, hogy **a tankönyvfelelősi jutaléknak a tankönyvrendelést befolyásoló hatása van**, méghozzá a tankönyvfelelősök szerint. A válaszok szerint az esetek 30%-ban a jutalék hatására az eredeti (avagy a jutalék nélkül elképzelt) rendelésen változtatnak a jutalékot adó kérése alapján. Mivel a válaszadó érintettsége miatt a válaszok bizonyosan inkább óvatosabbak (azaz a befolyásolási hatást elutasítók), ezért a gyakorlatban ez az arány még magasabb lehet. Akárhogy is, a nem az iskola által adott tankönyvfelelősi jutalék **számos aggályt vet fel a jogszerűséggel és a versenysértő magatartással kapcsolatban**.

IV.5. DIGITÁLIS TANANYAG

Digitális tananyaggal az iskolák 63%-a rendelkezik, igaz, ezt csupán 76%-uk használja rendszeresen. Az iskolák 63%-a a **kiadótól**, 53%-a **pályázat útján** kapott térítésmentesen digitális tananyagot (gyakori, hogy egy-egy iskola több helyről származó digitális tananyaggal is rendelkezik). Az iskolák egyharmada viszont **saját forrásból** vásárolta meg az elektronikus tananyagot, míg 10%-uk **saját maga fejlesztette** azt. A válaszadó iskolák 10%-a **központilag** jutott hozzá a tananyaghoz.

Digitális tananyag használat jellemzői (gyakoriság, %)

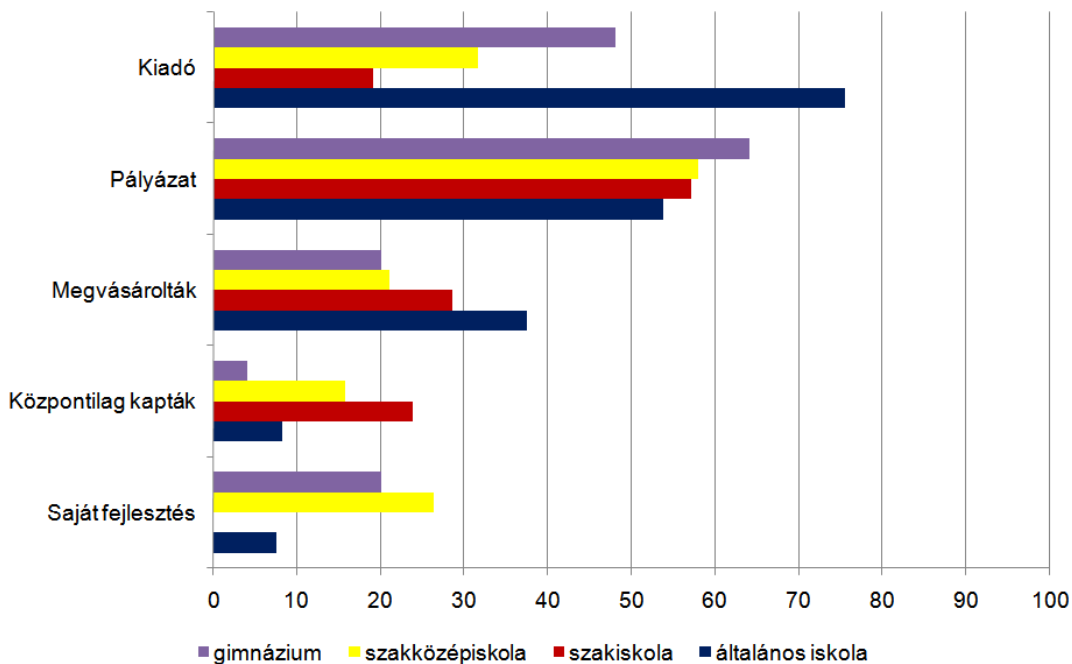

Forrás: GKI

Az **általános iskoláknál** valamelyest **nagyobb arányban** található digitális tananyag, mint a több iskola típusnál, de jelentős eltérés nem volt tapasztalható. A digitális tananyag forrása szerint viszont már lényegesebb eltérések mutatkoztak. Az általános iskolák jellemzően a kiadótól kapták

(ingyen) a digitális tananyagot, míg a többi iskola típus inkább pályázatokon volt sikeres. Az általános iskolák jelentős része (37%-a) saját forrásból (is) vásárolt digitális tananyagot. A szakiskolák az átlagosnál nagyobb mértékben (24%-ban) kapták központilag az elektronikus tananyagot. A szakközépiskolák kiugró arányban (26%) fejlesztettek saját maguk is digitális tananyagot, míg a szakiskoláknál például a válaszadók között egyetlen ilyen eset sem volt.

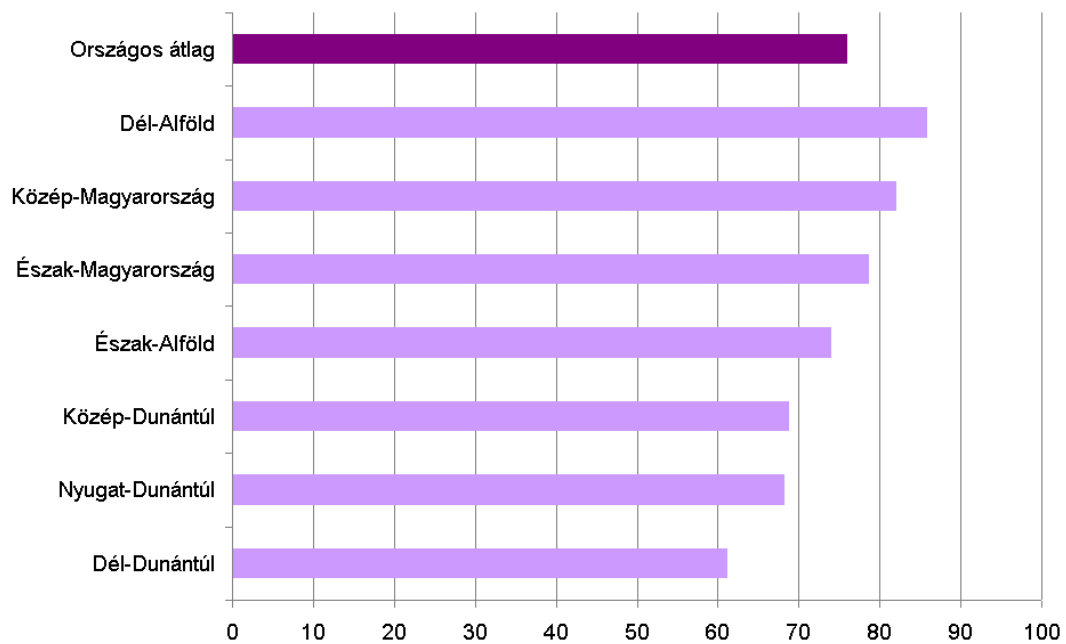
Digitális tananyag forrása iskola típusok szerint (%)

Forrás: GKI

A digitális tananyaggal legkevésbé rendelkező iskolák Észak-Magyarországon találhatóak, igaz, itt is majdnem minden második iskolánál megtalálhatóak. Az ilyen értelemben legjobban felszerelt iskolák Dél-Dunántúlon vannak, ahol négyből három iskolában van digitális tananyag, pedig rendszeresen ezt ez a régió használja a legkevésbé Magyarországon. **Dél-Alföldön az iskolák 70%-nak van digitális tananyaga és azt 85%-uk rendszeresen használja is.**

Digitális tananyaggal rendelkező iskolák közül a rendszeresen használók aránya régiók szerint (%)

Forrás: GKI

V. MELLÉKLET

V.1. MÉLYINTERJÚ VÁZLAT

1. Melyek a jelenlegi tankönyvpiac alapvető sajátosságai? (szereplők, szegmensek, kapcsolatok, érdekek, torzulások stb.)
2. Milyen hatása volt a piaci liberalizációnak a tankönyvpiacon? Hogy alakultak a kiadói piaci részesedések?
3. Miben látja tankönyvpiac koncentráltóságát?
(témánként, esetleg szerzőnként, egész piacra vonatkozóan stb.)
4. Ezek okait mennyiben határozza meg a kereslet?
(kereslet lekötöttsége miben jelenik meg, iskolák/tanárok/érdekképviselők/testületek befolyásoló szerepe, stb.)
5. Ezek okait mennyiben határozza meg a kínálat?
(kevés kiadó van-e, mi kellene ahhoz, hogy több legyen, van-e tényleges verseny a szereplők között, miért, stb.)
6. Milyen hatása van a tankönyvkínálat minőségére a jelenlegi tankönyvpiaci versenyhelyzetnek? (piaci szegmensek szerint)
7. Milyen hatása van a választékra a jelenlegi tankönyvpiaci versenyhelyzetnek?
(piaci szegmensek szerint)
8. Mi a véleménye a tankönyvvé nyilvánítás gyakorlatáról?
9. Milyen hatása van a tankönyvpiacra a különböző szabályozásoknak?
10. Van-e a limitáraknak versenypiaci befolyásoló hatása? Ha igen, mik ezek? (Van-e szerepük abban, hogy egyes kiadók nem minősítetik tankönyvnek egyes kiadványaikat?)
11. Melyik területen és milyen eszközökkel érhető el a liberalizációs folyamat élénkítése? (szükséges-e?)
12. Mit változtatna a jelenlegi versenykörülményeken, -szabályozáson?
13. Tud-e olyan gyakorlatokról, amelyek akadályozzák, vagy akadályozhatják a versenytisztaságot?
14. Mi a véleménye a digitális jegyzetokről, illetve az e-learning megoldások keresletéről? (van-e rá igény, fizetőképes-e, várható-e, hogy az internetes csatorna kiszorítja az offline csatornát?)
15. Mi a véleménye a digitális jegyzetokről, illetve az e-learning megoldások kínálatáról?
(elegendő-e, várható-e növekedés, a forma mennyire közelít az eredeti tananyaghoz stb.)
16. A versenyhelyzetet mennyire befolyásolják az illegális fénymásolatok, illetve internetes kalózpéldányok, internetes jegyzetek, kivonatok, óravázlatok?

V.2. A TELEFONOS MEGKÉRDEZÉS KÉRDŐÍVE

1. Az Ön tudomása szerint az Önök iskolájában mi alapján választanak tankönyvet? (1-5-ig, 1: egyáltalán nem számít, 5: Rendkívül fontos szempont)
 - a. Szakmai/tartalmi minőség
 - b. Nyomdai minőség
 - c. Elismert szerző írta
 - d. Egy kiadótól csomagban rendelnek (több tantárgyat és/vagy több évfolyamot)
 - e. Évfolyamonként egymásra épüljenek a tankönyvek (pl. felső tagozatosoknak összefüggő irodalom-sorozat)
 - f. Iskola vezetője ajánlotta
 - g. Terjesztő ajánlotta
 - h. Már korábban bevált kiadó adta ki
 - i. Már korábban bevált az adott tankönyv
 - j. Ár

2. Mennyire elégedettek a... (1: egyáltalán nem, 5: teljes mértékben)
 - a. tankönyvekről való tájékoztatással?
 - b. humán tankönyvek szakmai/tartalmi minőségével?
 - c. reál tankönyvek szakmai/tartalmi minőségével?
 - d. szakkönyvek szakmai/tartalmi minőségével? (csak szakközépiskoláknál és szakiskoláknál kell megkérdezni!)
 - e. tankönyvek nyomdai minőségével?
 - f. tankönyvek árával?
 - g. tankönyvek ár/érték arányával?
 - h. tankönyvválasztékkal?
 - i. tankönyvellátással?
 - j. kiadókkal?
 - k. terjesztőkkel?

3. Ön szerint mennyire tett jót a piaci verseny (1: sokkal rosszabb lett, 5: sokkal jobb lett)
 - a. a tankönyvek minőségének?
 - b. tankönyvválasztéknak?

4. Ön mit gondol, a piaci verseny hatására milyen a tankönyvválaszték? (1: túlságosan kicsi a választék, 5: túlságosan nagy a választék)

5. Ön szerint az alábbiak mennyiben akadályozzák a tankönyvkiadók piaci versenyét? (1: egyáltalán nem, 5: rendkívüli mértékben)
 - a. Jogszábeli környezet
 - b. Állami pályázatok
 - c. A tankönyvek árának szabályozása
 - d. Gazdasági erőfölénnyel való visszaélés
 - e. Terjesztők és kiadók közötti összefonódás
 - f. A terjesztők közötti összefonódás
 - g. Kiadók/terjesztők visszatérítései
 - h. Kiadók/terjesztők visszatérítésen felüli juttatásai
 - i. Egyéb:

6. Ön szerint mennyire fontos, hogy az állam szabályozza a tankönyvek maximális árát?

(1: egyáltalán nem fontos, 5: teljes mértékben fontos)

7. A tankönyvválasztás során jellemzően mihez ragaszkodnak jobban: a kiadóhoz, vagy a tankönyvek terjesztőjéhez?

(1: kiadóhoz, 2: terjesztőhöz, 3: egyikhez sem)

8a. Tapasztalta-e, hogy pedagógus kollégái tantárgyuknak megfelelő egyedi tankönyv-igényekkel jelentkeztek önnél a legutóbbi tanévben? (1: egyáltalán nem – 5: nagyon sokszor)

8b. Ha igen, az esetek kb. hány százalékában rendelték meg az adott tankönyvet? (.... %)

9. Tankönyvfelelősi többletmunkájáért kap-e - évi 10 ezer forintot meghaladó - pénzbeli vagy tárgybeli ellentételezést? (igen, nem)

- a. Iskolától
- b. Iskolai alapítványtól
- c. Terjesztőtől
- d. Kiadótól
- e. Egyéb szervezettől, személytől

10. Tudomása szerint kap-e tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítést tankönyvrendeléseik kapcsán... (igen, nem)

- a. Az Önök iskolája?
- b. Az iskola alapítványa?
- c. Az iskola valamely vezetője?
- d. Az iskola valamely pedagógusa?
- e. Az iskola tankönyvfelelőse?
- f. Egyéb szervezet, vagy személy?

11. Hallott-e már környezetében olyan esetről, ahol visszatérítést kapott ... ? (igen, nem)

- a. az iskola
- b. az iskola alapítványa
- c. az iskola valamely vezetője
- d. az iskola valamely pedagógusa
- e. az iskola tankönyvfelelőse
- f. egyéb szervezet, vagy személy

12. Ön szerint mennyire befolyásolhatja általában a tankönyvfelelősöket a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállításában?

(1: egyáltalán nem, 5: teljes mértékben)

13a. Az Önök iskolája rendelkezik-e digitális tananyaggal? (igen, nem)
(kérdés esetén: a beszkenelt könyvek, jegyzetek nem minősülnek digitális tananyagoknak)

13b. Ha igen, rendszeresen használják-e? (igen, nem)

- 13c. Ha igen, hogyan jutottak hozzá? (igen, nem)
- a. Pályázat révén
 - b. Kiadótól kapták térítésmentesen
 - c. Központilag kapták
 - d. Megvásárolták
 - e. Saját fejlesztés révén

V.3. KIADÓI VÉLEMÉNYEK A KÖZOKTATÁSBAN

V.3.1. KIADÓ 1.

A jelenlegi tankönyvpiac helyzete rendkívül összetett és bonyolult. Egyrészt a kiadók között **rendkívül éles konkurenciaharc jellemző**, amelyben a nagy kiadók megtartják, sőt minimális mértékben (példányszám és érték) növelik tankönyvpiaci részesedésüket, a **kis kiadókat** ugyanakkor **finanszírozási gondok** terhelik. A másik jellemző probléma a (nagy)**terjesztők** és a kiadók érdekeinek összeegyeztetése, a terjesztési árres kiadónkénti eltérő nagysága. Ez nem mindig esik egybe a kiadók terjesztési volumenével, sőt, két esetben, két nagy kiadónál, fordított arányosság mutatkozik (jóval kisebb árréssel adják át tankönyveiket a terjesztőknek).

A kiadók érdeke a terjesztési költségek leszorítása, ezzel szemben áll a terjesztők kiadása és a nagy nehézségek árán elérhető terjesztésből származó pozitív szaldója. Rendkívül sajnálatos, hogy egyes **fenntartó intézmények**, önkormányzatok, iskolák csak **késve**, ritka esetben egy év elteltével **fizetik ki a terjesztő számára** az állam által ingyenes tankönyvre jogosult tanulók taneszközeire biztosított összeget, így **a terjesztő sem tud fizetni a kiadónak**. Ezzel egy rendkívül veszélyes láncreakció indulhat meg, amelynek már a 2009-es évben feltűnő jelei voltak. Több terjesztőnek még ma is több tízmillió forinttal tartoznak önkormányzatok, iskolák. Természetesen a kiadók rendkívül komoly tőkét, több százmillió forintot investálnak (a papírgyáraktól és a papír nagykereskedő(k)ig) a papír megvásárlásába, valamint (a nyomdáknál) a tankönyvek legyártásába.

A Kiadó azt javasolja, hogy az új OM, az NFGM, illetve a PM valósítsa meg **Magyarországon az ingyenes tankönyvet, az állam közvetlenül a kiadóknak fizesse ki minden tanuló tankönyveinek, taneszközeinek árát**, hiszen a rászorulóknak a tankönyvellátást eddig is az állam finanszírozta. Korrektnek tartanak, ha az adófizetők pénzéből befolyt összeggel azok gyermekei és unokái is részesülnének, akik adóforintjaikkal eltartják ezt az országot, a jövő nemzedékét finanszírozzák meg, akik majd biztosítják munkájukkal, tudásukkal a jelenlegi társadalom felnőtt polgárainak nyugdíját. Az ország elismert szakemberétől tudja, hogy a teljese ingyenes tankönyvellátás mindössze 2,5 kilométernyi autópálya megépítésének költségébe kerülne. *(GKI: 2,5 kilométernyi autópálya építése átlagosan 5,5-6 milliárd forintba kerül, a jelenlegi támogatás mértéke kb. 6,5 milliárd forint, s*

mivel a piac mérete kb. 17 milliárd forint valójában 10 milliárd forint plusz forrás kellene.)

A jelenlegi tankönyvpiac pozitívuma, hogy **a kiadók a tankönyveiket tartalmukban mindinkább megfelelővé, könyvészetileg pedig mind szebbé, esztétikusabbá igyekeznek varázsolni**, hogy állják a versenyt a tankönyvellátásban. A kiélezett versenyhelyzet továbbá újabb és újabb próbálkozásokat szül az új alsó tagozatos, felső tagozatos, vagy középiskolás szegmensbeli piaci részesedés növelése érdekében. Tapasztalataik szerint **a kiadók minden szegmensbe nagyon céltudatos új tankönyvfejlesztésekkel próbálják meghódítani vagy visszaszerezni megrendeléseiket. A Kiadó az alsó tagozatban piacvezetővé vált és maradt, a felső tagozatban kb. 20-22%-át fedi le a piacnak**, a középiskolában pedig komoly fejlesztéseket tervez végrehajtani.

1992-ben liberalizálták a magyar tankönyvpiacot, ekkor hivatalosan is elismerték az alternatív tankönyvkiadók tankönyvkiadási és tankönyvellátási jogosultságát. Ekkor az Állami Tankönyvkiadó még kb. 90%-os részesedéssel bírt. Az elmúlt 15-20 év során a kiadók főleg az általános iskola alsó tagozatában és a felső tagozatban is átvették a piac jelentős hányadát, míg a középiskola jelentős hányadát még az NTK birtokolja. A piaci részesedésekben az MKKE kimutatása alapján jelenleg **az NTK kb. 32%, az Apáczai 16%, a Mozaik 14%, a Műszaki 7% körüli részesedéssel rendelkezik**. Meghatározó szereplői még a tankönyvpiacnak a Krónika Nova (főleg magyar könyveivel), a Dinasztia alsó tagozatos tankönyveivel, a Pedellus és a hagyományos régi kiadók közül említést érdemel a Romi Suli és a Cartographia. Óvatos becsléssel **a magyar tankönyvpiac több mint kétharmadát 4-5 jelentősebb kiadó fedi le**. Így előfordul, hogy **a tanárok a megszokott** – szerintük jól bevált – **tankönyveiket nem szívesen váltják le** új, a kiadók által korszerűnek tartott tankönyvekre. A **jó nevű szerzők** matematikából, kémiából és más természettudományi tantárgyakból, valamint magyar irodalomból és nyelvtanból is zászlóshajókká válnak kiadóik számára. Az egész tankönyvpiacra jellemző, hogy nincsenek robbanásszerű változások, de az igényes pedagógusok kedvelik a számukra jól tanítható, szakmailag megújított tananyaggal bíró új tankönyveket.

A **pedagógusok tankönyvválasztásában a tankönyv szakmaisága áll az első helyen**. Második a **megszokottság**, harmadik **a szerző neve** és csak negyedikként szerepel a **tankönyv ára**. Hiszen **a taneszközök árát nem az fizeti (tanító, tanár), aki megrendeli**, hanem a szülő, vagy az állam, tehát az ár fontos tényező ugyan, de nem döntő jelentőségű a megrendelésekben.

Az iskolák döntő többsége esetében a tankönyvrendelést szakmai érdekek befolyásolják. A kedvezmények, a tankönyvcsomagok iránt számos iskola mutat fogékonyságot. Az iskolák nagy többségében **szabad tankönyvválasztás** van, ami azt jelenti, hogy a pedagógus számára leginkább

megfelelő tankönyveket, taneszközöket rendelik. **Az iskolai alsó tagozatos és a felsős szakmai munkaközösségek egységesen döntenek el – az igazgatók jóváhagyásával –, hogy mely tankönyvcsaládokat választják. Van olyan eset is, amikor az iskolaigazgató „nem avatkozik bele” a pedagógusok tankönyvválasztásába, míg létezik olyan is, ahol autokratikus módon szakmai, vagy „egyéb” okok miatt meghatározza a követendő irányt.**

A magyar **tankönyvpiac**on nemhogy elegendő, hanem **rendkívül bőséges a kínálat**. Vannak olyan pedagógusok, akiket zavar a rendkívül sok kiadó által kínált könyv. Biológiából például 11 fajta könyv van versenyben a felső tagozatos 7. és 8. évfolyamon. A „virágozzék minden virág” közmondás szépen hangzik, de **több pedagógus a leterheltség miatt nem tudja követni a rendkívül széles kínálatot**, amely nem is mindig jut el hozzá. Nem a „kenyéririgység”, hanem a kialakult szabadpiaci helyzet mondatja, hogy a pedagógusok számára egyáltalán **nem szükséges több kiadó megjelenése a piacon**. Az egyes kiadók között nemcsak tényleges versenyhelyzet alakult ki, hanem „fű alatt” **előfordulnak az iskolákban olyan megkeresések is, aminek eredményeképpen 1,5-2 milliós megrendelések cserélnek gazdát.**

A magyar **tankönyvvé nyilvánítási rendszer** arra a jól átgondolt szakmai megfontolásra épül, hogy tudományos, pedagógiai és könyvészeti kritériumok alapján megfelelő tankönyvek kerülhessenek a pedagógusok és a tanulók kezébe. A jelenleg az Oktatási Hivatalban dolgozó munkatársak lelkiismeretes és korrekt munkát végeznek. Sajnos a sok beadott új és megújítandó **tankönyv elbírálása túlterheltséget idéz elő**. Így **csúsznak** az amúgy is igen hosszúra nyújtott **határidők**. Arról nem is szólva, hogy amikor nem kapja meg a tankönyvi engedélyt (azaz a mindhárom szakértő „támogatom” határozatát a tankönyvvé nyilvánítási jóváhagyásra), akkor az új procedúra hosszadalmassá és nehézkesé teszi a tankönyvvé nyilvánítás folyamatát, amíg a végleges engedély birtokába juthat egy-egy kiadó. Nem a munkatársak szakmaiságával és hozzáállásával van a probléma, hanem a rendszerrel. **A jelenlegi rendszer sajnos hosszadalmas, drága és megkérdőjelezhető**. Utóbbi alatt azt érti, hogy **csupán egy-egy tudományos és pedagógiai, valamint könyvészeti szakértő bírálata dönt**. Ilyen esetben a tudományos és pedagógiai bíráló ellentmondásos véleményénél az új procedúra rendkívül hátrányosan érinti az egész tankönyvkiadást. Az Apáczai Kiadó azt javasolja, hogy **az Oktatási Hivatal tankönyvvé nyilvánítási folyamatába a TVOT (Tankönyves Vállalkozók Országos Testülete) képviselőjét is be kell vonni**, hiszen róluk döntenek, de nélkülük. Továbbá a pedagógusok képviseletében is **meg kell kérdezni** azokat a **gyakorló pedagógusokat**, akik tanítanak a tananyagból. Jó lenne, ha a **gyerekek (vagy a szülők) véleményét is** megkérdeznék, hiszen végül is őértük történik mindez.

Tarthatatlan, hogy az elmúlt hosszú évek során **csupán 10 ezer forint maradt a tankönyvellátási pénzüsszeg**. Ez különösen sújtja az Apáczai Kiadót,

mivel több igazgató is úgy manipulál a pénzekkel, hogy az alsó tagozatban pl. 6,4 ezer, a felső tagozatban pedig 13,6 ezer forint értékben rendel tankönyvet iskolája tanulóinak. Nem is beszélve arról a képtelen helyzetről, hogy egy 6+6 osztályos középiskola első (7. évfolyamos) tanulójának az egyik gimnáziumban pontosan 28,2 ezer forintot kellett fizetni tankönyveinek megvásárlásáért. Az interjúalany javasolja, hogy a realitásoknak megfelelően **legalább 15 ezer forintra emeljék** az egy tanulóra fordítható tankönyvmegrendelési összeget.

A **limitárak** meghatározása helyes gondolat. Magyar tulajdonú tankönyvkiadók esetében nincs különösebb jelentősége, hiszen tankönyvériaik nem haladják meg a limitált határértéket, inkább **a nyugati árakon piacra kerülő nyelvkönyvek esetében lényeges.**

A pedagógusok (tanítók, tanárok), gyermekképviseltek, szülők, kiadók és terjesztők, valamint az oktatási tárca együttes kerekasztal beszélgetésén lehetne – és kellene – mielőbb a szabályokat alaposan végigtanulmányozni és a szükséges változásokat mielőbb meghozni. Remélik, hogy erre a közeljövőben lehetőséget teremt majd egy új oktatási tárca.

A magyar tankönyvpiac kiadói nem ellenségek, csupán ellenfelek, érdekeiket a TVOT-on belül összehangolják. Rendkívül jó lenne, ha ezt az érdekképviseltek a jövőben a legnagyobb piaci szereplő, az NTK is megtisztelné tagságával, hiszen a magyar tankönyvpiac meghatározó szereplőjének is érdeke, hogy a kiadók és terjesztők közös platformján hallassa, összehangolja és érvényesítse javaslatait.

A Kiadó interaktív tananyagaira neves díjat is kapott, így letette voksát az e-learning megoldások mellett. 2010-ben már nem lehet egy szál krétával lekötni a gyermekek mindinkább ingadozó, illetve tudatos figyelmét. A számítógépes korszakba beleszületett **gyermekek igénylik az interaktív anyagok alkalmazását** a tanítási órákon. Csak a legritkábban szükséges azonban az, hogy az egész tanítási órát kitöltse az interaktív tananyagok alkalmazása. Az elektronikus tananyag alkalmazása fontos, de nem egyedülálló tanítást-tanulást segítő módszer. A legfontosabb továbbra is a pedagógus gyermekszerető személyisége, mindinkább meghatározó tanulásirányító tevékenysége csoportos és páros tanulói tevékenységgel.

A **pedagógusokat** alaposan **fel kell készíteni az interaktív tananyagok megismertetésére és az interaktív táblák kezelésére. Az iskolákat el kell látni interaktív tananyagokkal és interaktív táblákkal.** Erre az elmúlt időszakban bőven írtak ki pályázatokat, bár sok pályázó közül csak keveseket választottak ki, azaz az iskoláknak nem (csak) pályázatokra van szüksége, hanem interaktív tananyagokra- és táblákra. A Kiadó ennek érdekében kifejlesztette interaktív taneszközét, amely kedvező áron minden iskola számára elérhető. Egy interaktív tananyagának nem az az elsődleges célja,

hogya a tankönyvet „szóról-szóra” leképezze, hanem új lehetőséget kínáljon, **a tanuló számára mind érdekesebb, változatosabb, játékosabb, valamint interaktív megoldásokat biztosítson**. Reméli, hogy a jövőben felgyorsul majd az interaktív taneszközök és tananyagok bevezetése és alkalmazása.

V.3.2. KIADÓ 2.

A tankönyvpiac a nyomdaiparhoz képest sokkal lassabban működik; egy új termék elkészítéséhez két-három évre van szükség, felfuttatásához pedig három-négy évre (amennyiben sorozatról van szó, akkor ez öt évet is igénybe vehet), ráadásul arányaiban nagy befektetést igényel és a megtérülés csak hosszú távon lehetséges és sokszor igen bizonytalan. **A tankönyvpiac** emellett viszonylag **statikus, a tanárok nehezen váltanak könyvet**, mivel kezdetben ez jelentős többletmunkát jelentene a számukra.

A kiadói piacon jelenleg **négy nagy szereplő van** - akik a piac jelentős részét birtokolják – mivel **a stabil és sikeres működéshez teljes portfólió** (ez mind a 12 évfolyamra egyenként 8-10 tárgyat jelent; így a Kiadónak például 6-700 „élő” címe van), **országos területi képviselő csoport, valamint jelentős marketing büdzsé** (mintegy 130 ezer tanárt kell elérni, akik egyenként átlagosan kb. 100 ezer forintos megrendelésről döntenek) **szükséges**. A marketing részét képezhetik katalógusok és egyéb direkt marketing eszközök egyaránt – ezt a kicsi kiadók nem tudják finanszírozni, így lemorzsolódnak. Bevett marketing akció, hogy **ingyen példakiadványokat adnak a tanároknak** (aminek költségét növeli az ezután fizetendő adó), **ingyenes digitális tananyagot** adnak osztálynyi rendelés esetén, vagy hogy az iskola **kedvezményesen vehet részt képzésen**, esetleg **ingyenesen lecserélik a megviselt könyvtári példányokat**.

Torzítja a versenyhelyzetet az a tisztességtelen magatartás, hogy **a versenytársak a rendelési volumen bizonyos százalékát az iskolának visszafizetik** (akár 20%-ot is elérhet ez) egy **három-nyolc éves szerződésért cserébe**. Felmerül a kérdés, hogy megteheti-e az iskolaigazgató, hogy ilyen időtávra dönt, és **így nem adatik meg a pedagógusnak az a törvényi joga, hogy ő választhat tankönyvet**. Úgy nehezen emelkedhet fel az ország, ha a pedagógusok nem kapják meg a lehetőséget, hogy a jobb minőségű könyvet válasszák. A tanárokat, könyvtárosokat nem kezelik döntésképes és felelős egyéneknek; a mérhetetlen bürokrácia és adminisztrációs igény meg csak ront a helyzeten. **A tankönyv finanszírozásának 30%-a normatívából történik, néhány kiadó végül is ennek a kétharmadát adja vissza az iskolának (vagy a tankönyvfelelősnek), ha tőlük rendelnek**, ami számos aggályt vet fel. Ebből a néhány kézben összpontosuló támogatásból inkább fel kéne emelni a pedagógusok bérét.

A teljes tankönyvpiac mintegy 18 milliárd forint, ebből kb. 10 milliárdot finanszíroz az állam. Az **állam akár a teljes piacot finanszírozhatná** és így

nem lenne szüksége a szülők formális beleegyezésére a tankönyvválasztás kapcsán. Az **árkorlát** célja, hogy a tankönyvek ára ne legyen túl magas, de ez **a limit elegendően magas az esetek többségében. Kis példányszámú kiadványoknál** viszont a limit **túl alacsony**. Az **árkorlát** ugyanakkor **akadályozza a jelentősebb tankönyvfejlesztéseket**, nem ösztönzi az innovációt, a fejlesztést és a megújulást, hiszen az első két-három évben szinte bizonyos, ahogy az árkorláton belül csak veszteséggel jelentethetők meg a kiadványok. Az irány mégis erre mutat, ugyanis a verseny hatására (és a kiadói nyereség terhére) **egyre igényesebb könyvek** jelennek meg a piacon, igaz, **ezt csak a nagy kiadók tudják megengedni** maguknak, ami **hosszú távon a választék és a minőség csökkenéséhez vezethet**.

Az **árkorlátot az ipari árindexszel növeli a minisztérium**, azonban semmi nem indokolja, hogy **miért nem a fogyasztói árindexet**, vagy az ipari árindexen belül a papír, **vagy nyomdai árindexet veszik figyelembe** (pl. a 2007-es ipari árindex 0% körüli, míg a papír-nyomdaipar árindexe 4% volt). Nem túl szerencsés, hogy az árindex **időben jelentősen eltér** a teljesüléstől, azaz a 2010 augusztusában kiszámlázott tankönyvekre a 2008-as árindex vonatkozik (a 2009. októberi döntés miatt). A minisztérium emelheti ugyan a korlátot az árindextől függetlenül, de ezt nem tette meg legutóbb, mert **a minisztérium szerint így is elegendő tartalék van az árkorlátban, különben miből fizetnének nagy visszatérítéseket a kiadók**. Az SNI és a kompetencia könyvekre 50%-kal magasabb limitár vonatkozik, a nyelvkönyvekre ez 30%-kal magasabb.

A **tankönyvek akkreditációjának** feltételeit változtatni kellene (kiváltképp, hogy egy könyv akkreditálása 800 ezer forintra is rúghat; a Kiadó évi 60 millió forintot költ csak erre a célra). Sok esetben **mennyiségi feltételeknek** kell megfelelnie egy könyvnek, így némi erőszakossággal az **alacsonyabb színvonalú tankönyvek is akkreditálhatók**. Úgy tűnik, hogy az akkreditálás elsősorban egy adószedési lehetőség és nem a minőség védjegye. Mivel **kis példányszámnál jelentős költségnövelő** tényező az akkreditálás, ezért néhány könyvet nem is tetetnek fel a tankönyvlistára. A közismereti tankönyveknél mindenki minősíteti a könyvét (a normatív támogatáshoz ez szükséges), de a **szakmai könyveknél sokszor ez nem éri meg**. Az adott pedagógus ugyan lehet, hogy úgy ítéli meg, hogy a nem listás kiadvány jó szakmai könyv, de az erre nem járó támogatás miatt még sem rendeli meg (a Kiadó bevétele például csökkent emiatt). Van olyan szakterület, ahol van fizetőképes kereslet (pl. kozmetika), és van, ahol nem éri meg tankönyvet kiadni, a kiadványt tankönyvé minősíteni, de felmerül a kérdés, hogy akkor **miből tanítson a tanár?** Igaz, **a régi könyvekre van akkreditálás alóli moratórium**, ez viszont a fejlesztést, **megújulást gátolja**. A szakmai könyveknél a Kiadó részesedése 25%, a kínálat azonban nem nagy, aminek a fentiekén kívül egy további oka, hogy **nehéz szerzót találni**. Probléma ugyanakkor, hogy **nem kiszámítható a szabályozási környezet**, azaz nem lehet tudni, hogy a tankönyvlistával kapcsolatban milyen változások várhatók a

jövőben. Az Oktatási Minisztériumnak nem csak hivatali, de **partneri szereplővé** is kellene, hogy váljon.

A **piaci liberalizáció jót tett** a tankönyvpiacnak, s bár csökkent a Kiadó **részesedése**, jó minőségű könyveket adnak ki. A keresleti tényezőt nagyban befolyásolják a „sztárszerzők”, a Kiadónak ebben komoly versenyelőnye van. A Műszaki Kiadónál is van egy sikersorozat, méghozzá a Hajdu-féle matekkönyvek (a kiadó részesedése 7% körüli). A Mozaik Kiadónak általában jó színvonalú könyvek vannak (részesedése 24% körüli). Az Apáczai Kiadó jelenlegi erős pozícióját vélhetően különböző politikai trükkökkel és piacbefolyásoló eszközökkel alapozta meg, és így érhetett el 16% körüli részesedést a hazai piacon, de hozzá kell tenni, hogy a verseny hatására a könyvek színvonala az utóbbi időben nőtt. A tankönyvpiac növekedéséhez a normatívát kell növelni, hiszen a **2-3%-os gyerekszám-csökkenés** inkább a **piac csökkenését vetíti előre**. A „sztárszerzők” ritkán váltanak kiadót, továbbá igen **költséges** (és kockázatos) **új sorozatok fejlesztése**, ráadásul a kereslet is inkább **preferálja a megszokott könyveket** (a tanár nehezen vált új tankönyvre, hiszen ez jelentős többletmunkát jelenthet számára), így a **részesedések** viszonylag **stabilnak tekinthetők**. Egyedül a Mozaik képes nőni valamelyest, ugyanis ők az utóbbi években elérték, hogy a kiadó neve már minőséget jelent. Tényleges verseny az új termékek értékesítésénél jelentkezik a területi képviselőknél és a különböző bemutatókon keresztül. A kiadók mindent megtesznek a tanár meggyőzése érdekében.

Az értékesítés során a **terjesztőknek kulcsszerepe van**, mert leggyakrabban ők tartják a kapcsolatot az iskolával. A gyakorlatban a tanár eldönti, hogy melyik könyvből tanít, az iskola (a kijelölt tankönyvfelelős) megrendeli a terjesztőtől, aki egyben adja le az általa begyűjtött igényeket a kiadónak. **A terjesztők árérése 12-15% körül alakul, aminek kb. a felét ösztönzésként visszaadják az iskolának** (a jogszabály ad erre lehetőséget), **vagy a tankönyvfelelősnek** (előfordul, hogy egyéb tárgyi eszközöket is adnak, pl. notebookot). Ez komoly etikai aggályokat vet fel. Tény, hogy a **tankönyvfelelősnek** jelentős **többletmunkája van**, de ezt az **iskolának kéne finanszíroznia**. **A terjesztő és a tankönyvfelelős között így közvetlen érdekkapcsolat van, ami befolyásolja a tankönyvrendelést, hiszen egy-egy terjesztő nem egyszer egy-egy kiválasztott kiadót preferál.**

A TVOT nem tudja megfelelően képviselni a kiadók érdekeit, mivel a vezetőségben terjesztők és kiadók egyaránt részt vesznek, sok téren érdekellentét van közöttük. A Kiadó **ritkán pályázik**, mert sokszor az az érzésük, hogy **már előre el van döntve, hogy ki fog nyerni**. 2001-ben a kiadók megegyeztek, hogy egy OM-es SNI tankönyves kiírást ki fogja megnyerni, de sokszor ez nem is lehetséges másképp, mivel a minisztérium már kész könyvet vár el a pályázat során, amit senki nem vállalna, ha nem tudja biztosan, hogy nyer. **Néhány kiírásra meg egyszerűen nem éri meg**

pályázni – pl. évi 150 példányos siketeknek készülő tankönyvet nem lehetett volna a kiírt összegből megcsinálni.

Az iskoláknak nincs forrása digitális tananyagra. A kiadó és az iskola is szeretné, ha terjedhetne a digitális tananyag, azonban egyelőre ez **csak pályázatok révén** lehetséges (Nagy-Britanniában külön erre költhető keretösszeg van elkülönítve), így a sorsa jelenleg az állam kezében van. A pályázatok során az eddigi tapasztalatok alapján probléma volt, hogy néhány kiadó olyan tananyagot ajánlott, amit még nem is fejlesztett ki, aminek a minősége így ismeretlen. A Kiadó sok tízmillió forintot költött digitális tananyagfejlesztésre, de más kiadókhöz hasonlóan leginkább marketing szempontból: **aki nem fejleszt digitális tananyagot, az lemarad.**

A **kalózpéldányok, fénymásolatok** kapcsán nem tudják megbecsülni a veszteségüket, de vélhetően számottevő. Szakmai könyvek kapcsán van is több rendőrségi feljelentésük.

V.3.3. KIADÓ 3.

Egyetért az Állami Számvevőszék jelentésével, hogy **a tankönyvpiac egyszerre túl- és alulszabályozott.** Ezen a piacon **a versenyszabályok speciálisan érvényesek**, a Nemzeti Alaptantervnek, illetve a kerettantervnek megfeleltetettek, és figyelembe kell venni egyéb szempontokat is, hogy a diákok megfelelően tanulhassanak a tankönyvekből (olyan tankönyv-szabályozások, mint például, hogy minden oldalon kell szerepelnie legalább egy képnek). **Nem kellene azonban azonos szabályozókkal szabályozni különböző területű könyveket.** Finnországban például teljesen eltörölték a tankönyvszabályozást. A cél a tankönyvválasztás szabadságának biztosítása, de ezt a szabályozások megnehezítik, ráadásul nem is támogatják a versenyt (így pl. nem a piac szabályozza az árakat). **A kijelölt minőségi kritériumok és az árkorlát lényegében egy belépési korlát,** amelyekben elég sok racionálisan nehezen érthető rész van (pl. hogy az árkorlátot miért a termelői indexszel igazítják ki évente).

A rendszerváltást követően új kiadók jelentek meg a korábban állami Nemzeti Tankönyvkiadó mellett. A Nemzeti Tankönyvkiadót privatizálása kapcsán kapcsolatba hozták prominens politikai személyekkel, és bár a szakmai háttér nem változott az évek során, a megrendelések mégis csökkentek. **A kiadók száma az utóbbi években jelentősen visszaesett,** öt évvel ezelőtt még kb. 100 kiadó volt, ma kb. 60 lehet, ebből 50 kiadó a tankönyvpiac mintegy 20%-át birtokolja. Ugyanakkor a Magyar Könyvkiadók Egyesületének kimutatása alapján a közoktatási tankönyvek és nyelvkönyvek forgalmazása az elmúlt esztendőben lényegében a megelőző esztendő szintjén maradt, **a tavalyi forgalom** mintegy 17 milliárd forintot tett ki.

A tankönyvpiac koncentrálttsága például abban jelenik meg, hogy egy kiadó egy-egy területen meghatározó, pl. a Krónika Nova középiskolás

irodalomsorozattal jelenik meg, és mása nincs is. Az Apáczai Kiadó az általános iskola alsó tagozaton piacvezető, máshol jóval kisebb a részesedése. A Mozaik Kiadó a felső tagozaton a természettudományos könyvekben meghatározó, míg a Kiadó igyekszik mindenhol jelen lenni, van olyan terület, ahol a részesedésük 50% feletti. A tankönyvpiac elemzésekor közismereti könyvekről érdemes csak beszélni, mivel a szakmai könyvek nagyon kicsi példányszámban jelennek csak meg. **A piacot tagozatok szerint érdemes bontani** (általános iskola alsó és felső tagozat, középiskola, felsőoktatás), **ezen a piacokon a rendelési szokások is eltérőek.** A tagozatokon belül **külön alpiacot képeznek az egyes tantárgyak** (az évfolyam viszont nem releváns, mivel csak ritkán fordul elő váltás egy könyvsorozatról a másikra egy több évig tartó tárgyon belül).

A tankönyvkínálatot számos dolog meghatározza. Az egyik ilyen a **tankönyvlista**, mivel azok a könyvek számíthatnak csak állami támogatásra, amelyek ezen a listán szerepelnek, és mivel a rászorulóknak nem lehet külön könyvet rendelni, ezért **kereslet is csak ezekre a könyvekre van.** A tankönyvlista tehát **piackorlátozó.** A kínálatot meghatározzák a kiadó **marketingeszközei** is. A keresleti oldalon meghatározó tényezők a **szerzők** (bár csökken a szerepük és ma nem teljesen világos, hogy mi lesz a következő keresleti húzóerő), utána nézik csak a megrendelők, hogy **melyik kiadó** adja ki a könyvet. Az ár is meghatározó, bár a gyakorlatban egyre kevésbé fontos szempont.

A piaci verseny eredményeként egyre jobb kiadványminőség figyelhető meg, de kérdés, hogy ez mekkora érték a piacon. Sok pedagógus inkább az egyszerűbb kiadványokat választja. A módszertani minőséget nem lehet objektíven megítélni, mert vannak például elterjedt, de rossz módszertani minőségű könyvek. A pedagógus választását nem lehet minősíteni, legfeljebb különböző szabályozókkal korlátozni lehetne, de ez nem lenne szerencsés. Viszont jó lenne **„beválás vizsgálatokat”** végezni, azaz hogy egy **adott könyv mennyire járult hozzá a tanuló fejlődéséhez** (a rendszeres kompetencia felméréseknél az eredményeket össze kellene vetni a használt tankönyvekkel), mert az eladott darabszám nem ad teljes képet.

A pedagógus szabad választási joga jelentős részben érvényesül, igaz, vannak pletykák arról, hogy a kiadók és a terjesztők milyen nem tisztességes módszerekkel veszik rá őket az adott tankönyv választására. Az egyes pedagógusoknak, tankönyvfelelősöknek való „visszatérítés” nem tolerálható, igaz, nincs tudomása konkrét ilyen esetről. A Kiadónál több elemből állnak a **marketingakciók.** Évente kb. 100 – elsősorban oktatás-módszertani – rendezvényt szerveznek, ezek legtöbbször ingyenesek, igaz van néhány fizetős továbbképzésük is. A tanévnyitó konferenciájukra a mintegy 150 ezer pedagógus fél százalékát hívják meg, itt elsősorban oktatáspolitikai kérdésekről van szó. A marketing fontos eleme a referensi rendszer, aminek keretében kb. 10 fő járja az iskolákat és mutatja be

a kiadó kiadványait. A Kiadó direkt marketinggel nem foglalkozik, ők nem küldenek ingyen könyveket és nem postáznak bemutató példányokat.

Erős termékkínálati verseny figyelhető meg a tankönyvpiacra, ami folyamatos és jelentős fejlesztésekkel párosul, mert egy tankönyvcsoport életciklusának lejártja után rögtön új termékkel kell jelentkezni. **A nagyobb kiadók törekednek a teljes piacot kínálatukkal lefedni**, azaz minden közismereti területen jelen lenni.

Nem szerencsés, hogy a tankönyvvé minősítés során csak három szakember véleménye a mérvadó, ami egyfelől nem alapozza meg az objektivitást, másfelől gyakori, hogy pedagógiai szakmai szempontból nem eléggé erősek ezek a szakértők. A minősítés kisebb példányszámú könyveknél nagyon drága (egy évi 1000 példányszámú, 5 éves életciklusú könyv árát darabonként átlagosan kb. 100 Ft-tal is megemeli). Felmerül a kérdés, hogy nem az államnak kellene-e fizetnie az eljárási díjat. A minősítés ugyanakkor **indokolatlanul hosszadalmas**. Mivel az iskolák február végén rendelnek, a tankönyveknek már kora ősszel a tankönyvlistán kell lenniük. Ehhez viszont már nyár elején be kell adni a kész könyvet a minősítési eljárásra, amit általában egy másfél éves fejlesztési ciklus előz meg, azaz **az ötlettől az iskolába kerülésig (számlázásig) minimum két és fél, három évre van szükség**.

A kereskedelmi, terjesztői tevékenység tartalmát illetően **leginkább logisztikának** (összegyűjtés, szállítás, szétosztás) **felel meg**. Mivel nem a pedagógusok, hanem **a tankönyvfelelős jelenik meg a keresleti oldalon, így ez lehetővé teszi a rendelés befolyásolását**, ami komoly veszélyt jelenthet.

A szabályozási politika befolyásolja a terméket, illetve a versenylehetőséget. Bár a különböző szereplők számára azonosak a feltételek, egy bizonyos méret (példányszám) alatt nem lehet minőséget létrehozni – **a szabályozás a nagyobb sorozatokat, és így a nagyobb kiadókat segíti**. A Kiadónak szinte az összes könyve szerepel a tankönyvlistán, igaz, van sok veszteséges is közöttük. A Kiadó számára azonban fontos, hogy olyan területeken is legyenek tankönyvek, amelyek társadalmi célt szolgálnak (pl. gyógypedagógia), ezt egy kis kiadó nem tudná vállalni. Nem tud olyanról, hogy valaki a tankönyvét ne akarta volna feltenni listára (legfeljebb a szakképzés területén tudná ezt a szituációt elképzelni az ott esetleg alacsony limitár miatt), olyanról viszont tud, aki **a listára kerülési többletköltségek miatt nem is jelentette meg az adott kiadványt**.

A piacra jellemző a nagy kötöttség: **a tanár nem szívesen vált tankönyvet**, így az egyetlen lehetőség a kiadó számára, hogy **megismerteti vele az új tankönyvet**. Ehhez sokszor **kínálati csomagokat** is képeznek, pl. a fizika-matematika-biológia-kémia könyvekre együtt 10% kedvezményt adnak, ez

azonban csupán előny felkínálása és nem versenykorlátozás a többi kiadó irányába. Előfordul az is, hogy digitális tananyagot, vagy tanári példányt adnak ingyen (osztálynyi rendelés esetén), esetleg térítésmentes továbbképzést biztosítanak. Az egyes kiadók által nyújtott kedvezmények struktúrája többnyire fent van a cégek honlapjain.

A tankönyvjóváhagyásnak és a limitáraknak piaci és szakmai szempontból is van versenybefolyásoló hatása. Egyfelől, ha nem lenne a **tankönyvjóváhagyás**, akkor a **tankönyvfejlesztés ideje megfelelődhetne, valamint olcsóbb is lehetne.** Szakmai szempontból a **pedagógus szabad választása akkor lenne teljes körű, ha bármelyik könyvet választhatná, nem csak a listásokat** (a faji megkülönböztetést, uszítást stb. egy hivatal ellenőrizhetné; bár a tanár, vagy a szülők úgy is bejelentést tennének).

Ha a liberalizációs folyamat teljessé válna, akkor pl. a tankönyvekre is 25% áfa kellene – a jelenlegi 5% áfának semmi értelme nincs, legyen vagy nulla, vagy normális kulcs. A liberalizáció szempontjából **az államnak** (akár saját, akár EU forrásból) **nem szabadna részt vennie a piacon, mivel az piacdeformáló.** Erre egy példa, hogy az OM etika könyvet fejlesztett, és azokat **ingyen adta számos iskolának**, hogy kipróbálhassák, ami viszont a versenytársak pozícióját jelentősen rontotta. Egy másik ilyen eset, hogy az OM megszünteti az adott tárgyat a könyv életciklusa közben (minimum 8 évre előre kellene tudni tervezni), vagy az óraszámcsökkenés miatt a gyakorlatban kevesebben rendelnek tankönyvet. Ezek a **folyamatos és kiszámíthatatlan „módszertani fejlesztések” befolyásolják a piacot**, és minden kiadóra nézve hátrányosak. Ugyanakkor SNI, szakmai (pl. aktuárius) és nemzetiségi tankönyveknél kell az állami részvétel, mivel a kis példányszám miatt csak pályázati támogatással együtt fedezhetők a költségek.

A fénymásolás és egyéb másolási technikák a felsőoktatásban tönkre fogják tenni a kiadókat. A többi tagozaton az illegális másolatok a kis példányszámú tankönyveknél lehetnek veszélyesek. A nagy példányszámú kiadványoknál is tudnak fénymásolatokról (pl. a pedagógus lemásol néhány oldalt a munkafüzetből a diákoknak), ez is csökkenti a nyereséget. Perek, rendőrségi feljelentések vannak folyamatban.

Az **e-tananyagok** fejlesztése elindult, mivel **egy mérvadó kiadónak ilyenekkel is rendelkeznie kell.** Kereslet viszont jelenleg **csak az állami pályázatok révén van** erre, de hosszú távon növekedésre lehet számítani ezen a piacon.

* * *

Ideális esetben **a pedagógusnak kellene döntenie arról, hogy mely könyvből tanít**, méghozzá szakmai szempontok alapján, **a gyakorlatban ez azonban sajnos nem, vagy csak ritkán érvényesül.**

A kiadók eleinte tisztességes piaci magatartást folytattak, de **a terjesztők elkezdtek a saját jutaléukból visszatérítéseket adni a tankönyvfelelősöknek**, és ez megváltoztatta a piac működését. Igaz, **amíg nem volt számlaadási kötelezettség minden tankönyvet kapó gyerek számára**, addig a kiadók forgalmának kb. fele „feketén” zajlott, ez pedig további lehetőségeket jelentett a terjesztőknek a tankönyvfelelősök fizetésének kiegészítésére. 1997 és 2000 között nagyon nagy profitja volt a kiadóknak, így a magas jutalék sem okozott problémát. Ma már nem ez a helyzet.

Az OM több intézkedéssel is próbálta ezt korlátozni; bevezette a gyerekenkénti számlaadási kötelezettséget és a KIR-en feladandó rendeléseket, ami által viszonylag pontosan követhetők a rendelések. Három éve még 7,5 milliárd forintra becsülték a szakértők a tankönyvpiacot, ma a KIR-en feladott rendelésekből látszik, hogy valóságban ez a duplája. **A tankönyvé minősítés és a csak a minősített könyvekhez igényelhető támogatás, a szerzői jogok széleskörű védelme és a limitárak egyaránt erősítették a tisztességes magatartásra való törekvést a kiadók körében.**

A tankönyvterjesztők alapvetően három lehetőség közül választottak a tankönyvfelelősök lefizetése kapcsán. Az egyikben megbízási szerződés keretében fizettek a tankönyvfelelősnek (ez talán a legritkább eset). A másikban a számlagyárak révén „zsebbe” fizették őket. A harmadik esetben **számla ellenében** fizettek a tankönyvfelelősnek, igaz, van olyan terjesztő, akinek két komplett konyhát is le kellett ezért valahogy könyvelnie. Leginkább Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyében számláznak a tankönyvfelelősök, mivel itt a terjesztők „óvatossági szempontok” miatt ezt preferálják. Akárhogy is, ezek az esetek akár sértik a számviteli törvényt, akár nem, **a pedagógusok szabad választásának jogát jelentősen korlátozzák és így a tankönyvrendelések nem mindig szakmai alapon történnek.**

A terjesztők 12-14%-os jutalékot kapnak minden tankönyv után, a tankönyvfelelősi jutalék átlagosan a tankönyv árának 9-9,5%-a, így viszont alig marad forrása a terjesztőnek a költségei fedezésére. **Ezt a jutalékszintet kizárólag a nagy terjesztők tudják tartani**, de ma már jellemzően ők is inkább 7% körüli jutalékot adnak tovább – ez **össességében évi kb. 1 milliárd forintot tesz ki.** **A tankönyvfelelősök jelentős része ugyanakkor nem is tudja, hogy szabálytalan és jogsértő ilyen többletjuttatást elfogadnia.** A kiadói direkt terjesztéssel próbálkozott ugyan a Kiadó, de ennek ellenálltak a tankönyvfelelősök és az intézményvezetők anyagi érdekességük miatt.

Az iskolák nagy részében a tankönyvfelelős teszi el a pénzt, amiről az iskolaigazgató sok esetben nem is tud. **Egy győri iskola tankönyvfelelőse évi két millió forint jutalékot kap a terjesztőtől az általa feladott rendelésekért cserébe.** Ezt az egyébként 7%-os jutalékot ráadásul

szerződésben rögzítették, az iskolaigazgató írta alá, amiben az is ki volt kötve, hogy engedélyezte, hogy ezt a pénzt a tankönyvfelelős kapja – utólag kiderült, hogy az igazgató nem olvasta el alaposan a szerződést, a tankönyvfelelősnek a többletmunkájáért még jelentős túlóradíjat is elszámolt. Általában ezt **az iskolai szerződésben rögzített jutalékot nem az iskolának utalják végül**, sőt, hivatalos formában meg sem jelenik – ez leginkább **egyfajta garancia a tankönyvfelelős részére, hogy megkapja majd a jutalékát**. Gyakran azonban nem is az igazgató ír alá, hanem a tankönyvfelelős, pedig erre elvileg nincs jogi felhatalmazása. Előfordul ugyanakkor az is, hogy a tankönyvfelelős és az igazgató is kap pénzt, néha a tankönyvfelelős maga az igazgató vagy igazgatóhelyettes (pedig ez nem törvényes), vagy több olyan eset is van, amikor az igazgató felesége vagy szeretője a tankönyvfelelős. Egy szintén győri egyházi iskolában a Kiadónak például azt mondta az igazgatóhelyettes, hogy az iskolájukban csak akkor lesz Kiadó által kiadott könyv, ha 20% jutalékot fizetnek neki – pedig néhány tárgyból lényegében csak a Kiadó könyveiből lehet leérettségizni (végül e néhány könyv kivételével ma már nincs a Kiadónak könyve ebben az iskolában). **Tavaly már kiderült a szakmában egy-két hasonló eset, így igyekeznek minél inkább elbújtatni ezeket a jutalékokat az érintett felek.**

A jutalékokat elfogadó tankönyvfelelősök egyértelműen az alapján választanak terjesztőt (és azon belül kiadót), hogy ki fizet többet. A terjesztők azokat a kiadókat preferálják, amelyek nagyobb jutalékot adnak nekik, mivel az így továbbadható magasabb jutalékkal több tankönyvfelelőst tudnak meggyőzni, és így nagyobb lesz a terjesztőnél maradó pénz is abszolút értelemben. Ezek miatt a kiadók leginkább abban versenyeznek egymással, hogy ki tud magasabb jutalékot adni a terjesztőknek, még ha ebbe hosszú távon akár a nagyobb kiadók is tönkremennek.

A tankönyvfelelősi feladatok legfeljebb háromhétnyi munkaidőt tehetnek ki tanévenként, ezért **a bérének 3-5-szörösét kapja jutalékként a terjesztőktől. A pedagógusok nem tudnak ezekről a visszatérítésekről.** Az iskoláknak nincs érdemi közvetlen kapcsolata a kiadóval, csak a terjesztővel találkozik rendszeresen, így csak ő tudja befolyásolni a döntését.

A tankönyvpiaci versenyt jelentősen befolyásoló tényező, hogy **a Mozaik Kiadó megvette a Suli-Könyv terjesztőt** (még ha most már elővigyázatossági szempontok miatt a Mozaik tulajdonosának az élettársáé is a cég). Ezáltal a terjesztői jutalék egy része is a Mozaikhoz kerül, de ami még fontosabb, hogy egyúttal látja a többi kiadóra vonatkozó rendeléseket is. **A Mozaik kiadó közvetlenül, vagy a terjesztő cége révén tisztességtelen ajánlatokkal bement a Kiadó piacára is, rövid időn belül elvéve így a Kiadó forgalmának 5-6%-át. A Kiadó ezzel kapcsolatban beadványt készít a GVH számára, mivel nem elfogadható az olyan ajánlat, ami az iskoláknak ingyen könyveket ígér, ha lecserélik a Kiadó által kiadott könyveket**

Mozaikosra (van olyan iskola is, ahol több az ingyen tankönyv, mint a diák). A **tankönyvfelelősöket** emellett **kiemelkedő jutalékokkal is ösztönzik**. A Suli-Könyv **megkereste a Műszaki Kiadót és a Cartographiát is**, hogy ők is adjanak 10-20% kedvezményt azoknál az iskoláknál, ahol a Kiadó kiadványai helyett az övéket választják; ezt azonban mindketten visszautasították.

A kiadók számára komoly pénzügyi nehézségeket okoz **a tankönyvek leszállítása után gyakran nagyon késői fizetés**. A jelenlegi gyakorlat szerint a Magyar Államkincstárból (MÁK) a Belügyminisztériumba, onnan az önkormányzatokhoz és onnan pedig közvetlenül, vagy az iskolán keresztül a terjesztőhöz kerül a pénz. **Néha az önkormányzatoknál egyéb prioritások miatt tartósan megáll a pénz**. Ha a kiadónak **közvetlenül fizetne a MÁK**, akkor ez évi kb. 150 millió forintos utalási költség megtakarítása mellett **a tankönyvek árának csökkenését eredményezhetné, ráadásul így ki kerülhetne a tankönyvterjesztés is az iskolából**, csak a rendelések összesítésére és ezek a MÁK, illetve a kiadó felé történő továbbítására lenne helyi szinten szükség.

V.3.4. KIADÓ 4.

A tankönyvkiadást véleménye szerint érdekes kettősség jellemzi. A jelenlegi tankönyvpiac alapvető sajátossága egyrészt a szabad verseny, másrészt az erős szabályozás, szabályozottság. A tankönyvkiadást olyan **engedélyeztetési folyamat** lassítja, melyhez **Magyarországon független szakértői gárdát szinte lehetetlen összehozni**.

Szakterületéhez tartozó **szakkönyvek** kiadásában kevés kiadó tevékenykedik. Korábbi jelentős konkurenciájukat, egy külföldi érdekeltségű kiadó felvásárolta. A kiadó három – a szakképzésben nagy létszámban képző, kiemelt szakterület – modulrendszerű képzéseit igyekszik lefedni.

Az egyik szakterület esetében ez az illeszkedés szakmailag megfelelő. Az új modul rendszerű képzési programok tematikájához igazodva készülnek a tankönyvek, mivel szakmailag kiforrottak a modulok, míg a másik – nagy létszámban képző – szakma esetében **nincs igazi modularitás a képzésben**. Itt megpróbáltak valami egységes modulnak megfelelő tananyagot összeállítani. **A szakértők szerint megfontolandó, hogy a tankönyvhöz igazítsák a modult**. Ezen a szakterületen egyébként is erős a különböző érdekszférák ütközése, a **tankönyvek között gyenge az összehangoltság**, számos író függetlenül ír, majd adhatja ki szerzeményét. Sokan **csak a szóbeli szakmai vizsgakérdésekre dolgozzák ki a választ** és így adják ki „szakkönyvként”. Ez szakmailag erősen megkérdőjelezhető, de sajnos a piacon van rá kereslet.

A kiadó olyan gyakorló szakemberekkel írta tankönyveit, akik aktívan oktatják az adott szakmai, szakmai nyelvi tárgyakat, ismerik a képzési programokat, tisztában vannak a szakmai- és vizsgakövetelményekkel és a

diákok képességeivel is. A gyakorlat azt mutatja, hogy ezeknél **a szerzőknél gyakori probléma, hogy bár verbálisan képzettek, nem biztos, hogy írásban is megfelelően szabatosan tudják kifejezni magukat.** Ez a hiányosság a szerző és a kiadó (szerkesztő) szoros együttműködésével kiküszöbölhető.

A szakképzésben három típusú könyv létezik. Az első típusba azok tartoznak melyek a régi könyvek „összeollózott” változatai. A másodikba azok, melyek **a vizsgakérdések válaszait tartalmazzák,** bár ezek nemigen nevezhetők tankönyvnek, s nem biztosítanak lehetőséget a koncepciózus, szemléletformáló tanulásra. A harmadik típusba a **korszerű tartalommal bíró tankönyvek** tartoznak, melyek – az új oktatási koncepció szerint – egymásra épülő fejezetek során világítanak rá az összefüggésekre, szemléletükben egységesek. Ez utóbbi a kiadó részéről **jelentős anyagi befektetést igényel,** mivel a – szerzői és lektori díjak mellett – a tankönyvvé nyilvánítás díja is igen magas.

A tankönyvpiacot korlátozott verseny jellemzi, a piaci liberalizáció 2004 után jelentősen lelassult. Szakterületükön a törvényi szabályozások évente változnak, így a minőségi tanítás érdekében tartalmában folyamatosan hozzájuk kellene igazítaniuk a könyveket. Mivel **a tankönyvvé nyilvánítás drága,** és a jogszabály – jelentős költség nélkül – csak lábjegyzetbeli változtatást engedélyez, **a szakkönyvek** ilyen vonatkozásban **gyorsan „elavulnak”.** Ha a kiadó ezt a javítási formát követné, akkor a lábjegyzetek gyakran már hosszabbak lennének a főszövegnél. **A jogszabályt tehát oly módon kellene megváltoztatni, hogy a minőségi tanulás irányába hasson.** A tankönyvvé nyilvánítás folyamatát gyakran lassítja, hogy **olyan tudományos-, vagy pedagógiai szakértő bírálja** a szakmai könyvet, aki soha nem tanított szakképző-, vagy szakközépiskolában, így **nincs közvetlen tapasztalata a szakmai képzésben használatos tanítási módszerekről.** Ezért előfordulhat, hogy a leggyakorlatiasabb módszereket értékelik alul és próbálják kihagyni a tananyagból.

A kiadó egyszerre szakmai és piaci alapon működik. A szakmai könyvek példányszáma alacsonyabb, mint a közismereti tantárgyaké, így **fajlagos költségeik az átlagosnál magasabb szinten alakulnak. S mivel rendelet szabályozza az árakat, egyre szűkül a mozgásterük.** További probléma, hogy **egy tankönyv maximum 5 évre kapja meg a forgalmazási engedélyt.** Itt tudni kell, hogy egy tankönyv kifejlesztése minimum 1-2 évet vesz igénybe, további 1-2 év kell a piaci bevezetéshez, vagyis ahhoz, hogy az iskolák megismerjék és az oktatás során használják. Ráadásul a licenz nem iskolai, hanem naptári évhez kapcsolódik, ezért az 5 (tan)év sokszor (például egy novemberi jóváhagyási dátum estén, amikor már a tanév elkezdődött) 4 (tan)évre redukálódik, és ez nem szerencsés. Az oktatás problematikájához tartozik többek között, hogy **a tanárok nehezen váltanak.** A legtöbben a már régebben elkészített tanmenet és tankönyv alapján tanítanak. Tulajdonképpen

addig tanítanak egy tankönyvből, amíg kapható. E szemlélet megváltoztatása érdekében a kiadó tanártovábbképzést is tart az új könyvek megjelenésénél. Itt nemcsak a tartalmát ismertetik a tanárokkal, hanem **módszertani gyakorlatokat is nyújtanak a könyv feldolgozásához,** eredményes tanításához.

A jogtalan fénymásolás számukra is **bevételcsökkenést jelent.** Mind a **tanárok, mind a diákok** esetében jellemző, hogy gátlástalanul másolják a szerzői jogvédelem alá eső könyveket. Erős ráhatás szükséges, hogy a diákok ne a fénymásolatot vegyék meg. Próbálnak olyan megoldáshoz folyamodni felsőfokú képzés esetén, hogy vizsgára csak az mehet, aki saját fejlesztésű könyvvel rendelkezik, bár ez is csupán félmegoldás. A könyvvásárlást szolgálja, ha **az állam** nem készpénz-támogatást ad a főiskolai hallgatóknak, hanem **könyvvásárlási kupont,** melyet csak tankönyv/jegyzet vásárlásra lehet felhasználni.

A tankönyvek árát az állam megpróbálja törvényi úton szabályozni. Az **árkorlátot** az eladott példányszám függvényében határozza meg. Ez azonban – a fent leírt költségek miatt – irreális helyzetet teremt. **Célszerű volna darabszámtól függetlenül** – vagy nagyobb példányszám tartományokkal, vagy ívszámok alapján – meghatározni az árkorlátot, de minden esetben úgy, hogy a piaci törvények ne sérüljenek. Egyébként **a tankönyvek ára jelentősen csökkenthető lenne, ha az iskolák** maguk forgalmaznák a könyveiket és **közvetlenül a kiadótól rendelnének.** Amennyiben nem könyvkereskedőkön keresztül, hanem közvetlenül jutnának a tankönyvek az iskolákhoz és a diákokhoz, **az árak kb. 20%-kal csökkenhetnének.**

A tankönyvkiadás piacát **erős konkurenciaharc** jellemzi, a kiadó ugyanakkor a nagyokkal nem áll harcban. Pályázaton az elmúlt 5 évben nem vettek részt, mivel nem volt a profiljukba vágó kiírás. Legutóbb 2002-ben kaptak támogatást három könyvhöz kapcsolódó internetes felület elkészítéséhez. Végül a pályázat nem érte el eredeti célját, a kiadó csak a kifejlesztett produktumok nyomtatott változatát tudta hasznosítani.

Az interjúalany pártolja az e-learning alapú képzést. **Az e-learning megoldások terjedését azonban a könyv-lobbi erősen gátolja.**

A tankönyvpiacra az alábbi változásokra mindenképp szükség volna a tanárok bevonására (érdekeltté tételére) a tankönyvek forgalmazásában olyan formában, hogy ez részét képezze a „kötelező óraszámának”. Az új képzési rendszerhez illeszkedő könyvek megismerése segíthetne tanártovábbképzésekkel, melyek „kredit számokat” jelenthetnek az oktatóknak és minősítésüket segítené. Fontos lenne a tankönyvvé nyilvánítás gyakorlatának megváltoztatása, rugalmasabbá tétele, az árkorlát átgondolása, módosítása, a fokozatosság elve alapján digitális jegyzetekre való átállás, a digitális

jegyzetek egyenlő elérhetőségének biztosítása, valamint a gyakorlati oktatás előtérbe helyezése a szakképzésben.

V.3.5. KIADÓ 5.

A kiadó történelem-, földrajzi- és irodalomtörténeti atlaszai, illetve a hozzájuk igazodó falitérképei az oktatás minden szintjén jelen vannak, az általános iskola alsó tagozatától a kétszintű érettségig. Az iskolai atlaszgyártásban piacvezető cég az utóbbi években a környező országokban is terjeszkedik saját cég alapításával vagy helyi partnerek segítségével. A kiadott és forgalmazott tananyag fokozatosan bővül az interaktív tananyagokkal.

A jelenlegi **tankönyvpiac alapvetően az Oktatási Minisztérium által irányított piac**, mely állami szerv többek között az iskolákkal, a pedagógusokkal és a tanulókkal szembeni jogszerűség és korrektség ellenőrzésére hivatott. **A tankönyvpiacot áthatják az érdekek, a társulások, erős koncentrációs folyamat zajlik, mely nem mentes a tisztességtelen elemektől sem.** A nagy kiadók egyre meghatározóbb szereplők a piacon, míg a kisebbek egyre kiszolgáltatottabbak, egyre szűkebb mozgástérrel rendelkeznek.

A három-négy legnagyobb kiadó a kiadói tevékenység teljes vertikumát lefedi (ún. általános kiadói szolgáltatást nyújt), e munícióval **képes olyan oktatási csomagok kialakítására, melyeket egyben értékesít az iskolák számára**, szinte a teljes alsós, felsős vagy középiskolai tananyagot lefedve. Mivel **az iskolák így olcsóbban jutnak a tankönyvekhez**, s finanszírozási helyzetükben ez nem utolsó szempont, a nagy kiadóknak nincs nehéz helyzetük ily módon piacot szerezni. Mindez egyértelműen **a szabad tankönyvválasztás ellen hat.** E folyamatokat szervesen áthatja **a zsarolás, a lefizetés és kiegészítő szolgáltatások nyújtása. Jelentős összegek folynak feketén az iskolai tankönyvfelelősök zsebébe legális akciók mögé bújtatva.**

A jelen kiadói kínálat sokszínű, bár a 2001-es 183 kiadóból főként **a piaci koncentráció** (felvásárlások, összeolvadások) **folyományaként már jóval kevesebb tevékenykedik.** A nagyobb kiadók általános, sokrétű kiadói tevékenységet folytatnak, a kisebbek jellemzően egy-egy speciális szegmensre korlátozzák tevékenységüket. **A tankönyvkínálat minőségére a jelenlegi tankönyvpiaci versenyhelyzet kedvező hatást gyakorol**, a tankönyvek mind tartalmilag, mind fizikailag javultak az elmúlt 10 évben. Hasonlóképpen kedvező hatást gyakorol **a választékra is.**

A **tankönyvvé nyilvánítás** gyakorlata az elmúlt évtizedben megvalósult modernizáció ellenére még mindig **bürokratikus.** A korábbiakkal ellentétben azonban már lehetőség van a helyesírási hibák és a mondatok értelmét nem érintő módosítások engedély nélküli változtatására. A tankönyvvé nyilvánítás

szűrő szerepére azonban mindenkor **szükség van, a szabad tankönyvkiadás beláthatatlan hatást gyakorolhat az oktatás minőségére.**

A tankönyvpiaci árak meghatározása versenyellenes, mivel a piac a kereslettől és kínálattól vezérelten maga alakítja az árakat, a nagy kiadók ártorzító tevékenysége is csak időleges hatású lehet. **A limitárak csupán enyhe befolyást gyakorolnak a piacra,** a kiadók egyszerűen a már említett csomagok kínálatával, kiegészítő szolgáltatásokkal operálnak, vagy másodlagos (fekete) piacon értékesítik kiadványaikat. Ráadásul a limitárak csak felfelé jelentenek kontrollt, az árletörés, a **dömpingár** irányába kevéssé.

A jelenlegi versenykörülményeken, -szabályozáson célszerű volna oly módon **változtatni,** hogy **a kiadóknál** maradjon a **szabad árképzés, a terjesztés** kerüljön átszervezésre oly módon, hogy kikerülve az iskolák hatásköréből **a jövőben a szülők és a tanulók felelősségi körébe tartozzon.** A jelen tankönyvterjesztés olyan idejétmúlt elemeket tartalmaz, melyek már rég nem felelnek meg a jelenkor követelményeinek. **Németországban alkalmazott gyakorlat szerint a területileg illetékes könyvesboltban jutnak hozzá a tanulók a tankönyvhöz,** s nem a tankönyvfelelősökön keresztül.

A digitális jegyzetek, illetve az e-learning megoldások terjedésének alapvető feltétele a laptopok gyorsabb terjedése a tanulók körében. Amint minden potenciális felhasználó laphoz jut, a nyomtatott tankönyveket 70-80%-ban kiszorítják a piacról a digitális jegyzetek. Az USA-ban már folyamatban van az állami támogatások átcsoportosítása a nyomtatott tananyagtól a digitális irányába. Fontos azonban, hogy **a digitális tananyag minőségére is ugyanazon szigorú szabályozások vonatkozzanak,** mint a nyomtatottra.

A hazai tankönyvpiac sajátja a nyomtatott kiadványok magas haszonkulcsa, ezért már kezdeti stádiumában is elég **erős lobbifolyik a digitális tananyag terjedésének megakadályozása, illetve késleltetése érdekében.** Az elektronikus oktatás térnyerésének előfeltétele a **politikai támogatás és a média figyelmének felkeltése.**

A **versenyhelyzetet** számottevően **befolyásolják az illegális fénymásolatok, óravázlatok.** Főként a **tanárok** tudatát szükséges módosítani olyan irányba, hogy belássák a jogtalan fénymásolás törvényellenességét, illetve, hogy akár büntetőjogi felelősséggel tartoznak az illegális sokszorosításért. A kiadók egyre nagyobb figyelmet fordítanak a jogvédelemre, bár remélik, hogy nem lesz szükség precedens értékű perek lefolytatására a célok eléréséhez.

V.3.6. NÉHÁNY TOVÁBBI VÉLEMÉNY

A **terjesztők között** állítólag van egy hallgatólagos megállapodás, **egyfajta kartell,** és így tiszteletben tartják egymás területeit. A **Mozaik Kiadó**

bevásárolta magát a legnagyobb tankönyvterjesztő vállalatba, a Suli-Könyv Kft-be (igaz nem közvetlenül, hanem egy családtagon keresztül), ami maga alá gyűjtött számos kicsi terjesztőt, és így ma már **a terjesztői piac 40-45%-át birtokolja, azaz ekkora területen, tudnak „odahatni”, hogy milyen könyvet rendeljen az iskola.** Ezeken a területeken ráadásul **az egyéb tankönyv megrendeléseket is pontosan láthatja a Mozaik Kiadó. A Nemzeti Tankönyvkiadó az idén közvetlenül próbált terjeszteni,** de ők nem a tankönyvfelelősnek, hanem az iskolának adtak vissza 6-7%-ot, de ennek **ellenálltak az iskolák** - feltehetően legalább részben **egyéni érdekeltségek miatt** -, így végül egyenként megállapodtak a nem Mozaikos terjesztőkkel, hogy ők szállíthatnak. A Mozaikos területeken továbbra is közvetlenül ők szállítanak, igaz, itt rohamosan csökken a részesedésük (mert a terjesztő a Mozaik kiadót, illetve a velük szövetségben lévő Apáczai kiadót preferálja).

A limitárhoz, és nem a piachoz igazodnak a kiadók, ami néhány, elsősorban nagy példányszámú kiadvány esetében azt jelenti, hogy általános versenykörülmények között akár **20-30%-kal is olcsóbbak lehetnének a tankönyvek. A nyelvkönyveknél van leginkább érdemi árkorlátozó hatása a limitnek,** mivel az ismert külföldi kiadók (pl. Oxford) más országokban általában magasabb áron értékesítik a tankönyveket.

V.4. DIGITÁLIS KIADÓ VÉLEMÉNYE

V.4.1. DIGITÁLIS KIADÓ 1.

A cég tulajdonosai több mint 18 éve foglalkoznak taneszközök fejlesztésével és értékesítésével. A kezdetben családi vállalkozásként működő cég mára Magyarország egyik piacvezetőjévé nőtte ki magát az oktatási piacon. Kihasználva a környező országokban zajló kedvező gazdasági lehetőségeket 2006-ban Romániában, majd 2007-ben Szlovákiában hozott létre hasonló profilú, önállóan működő leányvállalatokat.

A modern oktatástechnikai eszközök széles körű elterjedésével **megnőtt a kereslet az elektronikus tananyagok iránt.** Ennek a vevői igénynek a kielégítésére, a fóliamappa sorozat szellemiségét követve a cég 2007-ben nagyszabású fejlesztésbe kezdett. Interaktív programcsomagot hoztak létre, amely 10 tantárgyhoz több mint 100 órában tartalmaz interaktív feladatokkal, animációkkal, grafikonokkal, esztétikus képanyaggal ellátott komplett tananyagot. 2008-ban egy rangos eseményen az interaktív tananyag „elismert termék” minősítést kapott, 2009-ben további nagydíjat gyűjtött be.

A jelen tankönyvpiaci szabályozás alapvető problémája, hogy **nem tesz különbséget a papíralapú tananyag** (tankönyv, munkafüzet stb.), **valamint a digitális tananyag között** a tekintetben, hogy **támogatási szempontból melyik kerülhet a térítésmentes kategóriába, illetve melyik nem.** Erős

megkülönböztetést tesz azonban az akkreditációs díj tekintetében. **A digitális tananyag akkreditációjának díja a tananyag kbyte-ban számított méretétől függ, s mindez a kisméretű, általában „gagyí” tananyagok gyártása és forgalmazása irányába hat,** mellyel hozzájárul a tanítás minőségének romlásához. Így pl. a 3D animáció és a sztereó 3D animáció akkreditációja mindezek következtében irreálisan magas áron valósulhat meg, ezért hazánkban nem is kerül rá sor. A mai diákok, hallgatók beállítódottsága az elmúlt 10-20 évben lezajlott változások következtében jócskán megváltozott, a jelen tanuló generáció „már hadakozik a nyomtatott tananyag ellen”. Egyes felsőoktatási intézmények (pl. Eszterházy Károly Főiskola) aktívan használják az e-tananyagot, mint oktatási eszközt.

A piaci liberalizációt követően máig csak **korlátozott verseny** alakult ki a tankönyvek piacán. **A kiadók piaci részesedése bebetonozódott;** az iskolák, tanárok letették a voksukat egy-egy kiadó, egy-egy szerző mellett, melyen nagyon nehezen változtatnak. A közeljövőben **a nemzetközi trendek és az új tanulói generációk nyomásának hatására a piaci liberalizáció folyamata is várhatóan felgyorsul** a tankönyvpiacra, s ezáltal csökken a piaci koncentráció, mely az interaktív tananyag kiadásának egészséges piaci alapjait is megteremti.

A tankönyvkiadás piaca az állami finanszírozás és a politikai érdekek következtében torzult. A magyar tankönyvpiac erősen belterjes piac, a piac koncentrátsága jelentős, néhány nagy kiadó bekebelezte a kisebb szereplőket, a Nemzeti Tankönyvkiadó részesedése például az egyharmados arányt is meghaladja. A piac felosztása politikai színezet alapján történt.

A jelen tankönyvpiaci versenyhelyzet torz, a teljes piaci (iskolai) igény az év elején, egy alkalommal, január-februárban kerül meghatározásra, s nem folyamatosan alakul. Ezt követően iskolakezdésre gyártatják le a kiadók a tankönyveket. A kereslet lekötöttsége főként iskolákhoz, tanárokhoz kapcsolódik. **A papír alapú tananyag mennyiségi kínálata megfelelő,** igaz, **egyreszegen túlkínálat** mutatkozik, **míg másokban,** mint pl. a művészettörténeti oktatásban (szerzői jogok miatt) **alig adnak ki tankönyvet.** A kiadók, s főként a kor szellemét képviselő **kiadók száma azonban alacsony,** egy egészséges, korlátoktól mentes versenyhelyzet néhány kiadó működésének azonnali végét, s ezzel párhuzamosan új piaci szereplők megjelenését is jelentené. **A jelen tankönyvpiaci versenyhelyzet a választék bővülése ellen hat, illetve erősen gátolja az interaktív, e-alapú tankönyvek piaci terjedését.**

A papír alapú **tankönyvek átlagos minősége** mind fizikai, mind tartalmi szempontból **problémás.** A minőség fizikai értelemben azért is silány, mert nem cél, hogy egy kiadvány több évfolyamot is kiszolgáljon, az érdek inkább az, hogy lehetőleg újra vásárolják meg. A cég által fejlesztett és kiadott **elektronikus tananyag nem évfolyam-, hanem inkább téma specifikus,**

mindez szabad kezet ad a tanár számára, hogy az iskola, az osztály, valamint a diákok színvonalához és meglévő tudásához mért tananyagot tanítson.

A **tankönyvé nyilvánítás gyakorlata hosszadalmas** procedúra, az oktatási hivatal lektorokat és egyéb szakértőket alkalmaz e folyamatban, akik főként az idősebb, a **változásokhoz kevésbé alkalmazkodó** generációból kerülnek ki. **A tankönyvpiacot érintő szabályozások** érdekek mentén alakultak, **versenytorzító** hatásuk jelentős. A **limitárok** szabályozása **piacidegen és felesleges**, a kereslet és kínálat egy egészséges piacon gyorsan kialakítja a piaci árakat.

A tankönyvkiadók szerepe 5-10 éven belül megváltozik, mely hatással lesz anyagi helyzetükre, megítélésükre, piaci szegmensben elfoglalt helyükre. Érezhető a **kiadók zsugorodása, összeolvadása** (lásd NTK és Perfekt), az interjúalany úgy véli, hogy a „seb folyamatosan kitisztul”. A piaci igény egyre nagyobb teret enged majd az **e-tananyag térnyerésének** is. Politikai döntés szükséges egy egészséges tankönyvkiadói versenyhez, melyben a jelen helyzethez képest alapvető újítás, hogy **ne év elején döntsék el, hogy mely iskolának mennyi könyvre lesz szüksége, hanem az év során folyamatosan.**

A tiszta piaci helyzet alapvető feltétele, hogy a tanárnak ne a kiadó, hanem az iskola biztosítson ingyen tankönyvet. A NTK piaci dominanciáját, egyeduralmát, állami kapcsolatait és tisztességtelen módszereit támadó, nemrégiben lezárult per a piac kisebb szereplői számára pozitívan értékelhető eredménye talán felkavarja kissé az állóvizet.

Az oktatásban megindult új fejlesztési irányról tanúskodik a TIOP 1.1.1./07-es pályázat is, melynek keretében a cég is jelentős fejlesztési összeget nyert. A cég mindaddig, amíg a magyar tankönyvpiacra erősen korlátozzák az e-tananyagot készítő és forgalmazó cégeket, elsősorban a külföldi piacokon növeli piaci részesedését (Szlovákiában, Csehországban, Svájcban, Portugáliában és Norvégiában már megvetették a lábukat). Az e-tananyag bekerült a Nemzeti Alaptantervbe, de erősen elkülönül a klasszikus tankönyvek szabályozásától, melyet áthatnak a rossz beidegződések. Az interaktív tananyag kiadását a nyitottság, a folyamatos piacfigyelés, trendfigyelés jellemzi.

A nagy kiadók nehezen mozdulnak az e-tananyag, a digitális jegyzet irányába. Jelenleg **a kiadók még nem e-tananyagot készítenek, hanem beszkennek a meglévő papír alapú kiadványaikat,** s ezeket teszik letölthetővé. Ez nem nevezhető e-learning megoldásnak, hanem csupán a klasszikus tankönyvkiadásból a digitális irányába történő átmenet egy lépése. Az interaktív és a digitális tananyag közti alapvető különbség, hogy utóbbi statikus, míg az előbbi esetén a felhasználó a lehetőségekhez mérten beavatkozhat a tanítási, tanulási folyamatba. Jelenleg a cég mellett – az

interjúalany véleménye szerint – a Cartographia, a Műszaki és a Stiefel készít színvonalas e-tananyagot. A SDT Sulinet milliárdokat költött e-tananyag adaptációra, kérdés azonban, megérte-e. **Az interaktív tananyag-fejlesztők** a jelen rendszerben kiszolgáltató helyzetben vannak, **saját forrásból finanszírozzák a fejlesztéseket**, a promóciót, **míg a papír alapú tankönyv gyártóit** - közvetetten ugyan - jelentősen **segíti a tankönyvtámogatás**. **A magyar tankönyvpiacra még számos erős érdekvonulat húzódik meg, mely ellenérdekel az interaktív tananyag terjedésében.**

A versenyhelyzetet erősen befolyásolja az illegális fénymásolatok, internetes jegyzetek és az egyéb kalózpéldányok terjedése. Az interaktív tananyag nem másolható, a letölthető változat esetében 24 órás hozzáférési próba jogosultságot kap a vásárló, majd a vásárlást követően kap végleges hozzáférést a termékhez.

V.5. KIADÓK VÉLEMÉNYE A FELSŐOKTATÁSBAN

V.5.1. FELSŐOKTATÁSBELI KIADÓ 1.

A Kiadónak csak a felsőoktatásra van rálátása, de azt tudja, hogy **az általános iskolai és a középiskolai oktatásban sok a visszaélés és a tisztességtelen magatartás is megfigyelhető**. Az NTK-t későn privatizálták, a kiadói liberalizáció révén új cégek jelentek meg a piacon. Az Apáczai kiadó megjelenése egy monopóliumot tört meg.

A felsőoktatásban a rendszerváltás előtti 100 ezer fő helyett ma már 500 ezren tanulnak, és így a diplomás hallgatóknak nagyon nehéz állást találniuk. A KSH adatai alapján a végzett hallgató körében mintegy 30%-os a munkanélküliség és tízből nyolcan nem tudnak a szakterületükön elhelyezkedni. A felsőoktatásban nagy verseny van a költségtérítéses hallgatókért, az egyik nagy felsőoktatási intézményben a 20 milliárd forintos költségvetés csupán 40%-a állami forrás. A szolnoki főiskolára öt évvel ezelőtt még 10 ezer hallgató járt, ma már csak háromezer. Mivel az intézmények „vadásznak” a hallgatókra, így a felvételi elvárások is egyre kisebbek. A versenyt tovább erősíti a demográfiai csökkenés is.

A Kiadó az egyik nagy felsőoktatási intézményhez kötődik, mivel csak így lehet megélni a felsőoktatási kiadói piacon. Ennek az intézménynek 16 ezer hallgatója van, akik közül **csak minden tízedik vásárol tankönyvet.** Ennek oka azonban nem az, hogy fénymásolatokból tanul, hanem az, hogy **300-500 oldalas könyvet a kezébe sem vesz a hallgató. Előállítanak maguknak 10-20 oldalas vázlatokat és ezekből tanulnak a vizsgákra – kb. 300 honlapon lehet találni ilyen tartalmakat.** Ráadásul az **oktatáspolitiká támogatja is** ezeket a jegyzetfeltöltéseket (www.tankonyvtar.hu), és bár rendezik a szerzői jogokat, de a hallgatók már illegális (pl. bescannelt) változatokat tesznek fel az internetre. A tapasztalat viszont azt mutatja, hogy

elsősorban a rövidített jegyzeteket olvassák a diákok. Az ilyen vázlat **súlyos szerzői jogsértés, de nem lehet 100 ezer hallgatót beperelni. Egy félévben a tankönyvek költsége 50-60 ezer forintot tesz ki egy hallgató számára**, a vázlatokat kinyomtatva viszont néhány ezer forintból megúszhatják, a megspórolt pénzt pedig elkölthetik szórakozásra (a KSH szerint havi 50-60 ezer forintot költenek szórakozásra).

A tankönyvek iránti keresletet tovább csökkenti, hogy **a hallgató csak vizsgaidőszakban készül, így nincs is ideje hosszú könyveket olvasni, megtanulni**. Ráadásul az egyik nagy egyetem hallgatói önkormányzata szerint csak **a beiratkozott hallgatók harmada veszi komolyan a tanulást**. Erre egy jó példa, hogy 2008-2009-ben az egyik felsőoktatási intézményben tanuló **hallgatók felének ingyen sem kellett a tankönyv, ugyanis ennyien át sem vették a jegyzettámogatást**.

Az intézményhez kötődő felsőoktatási kiadók nagyon nehéz helyzetben vannak, csak a Kiadó maradt talpon, bár nehézségei vannak. További jelentősebb kiadók még az Akadémiai Kiadó és a Műszaki Kiadó. A szűk piac miatt **nem nagyon fejlesztenek a kiadók**. A kiadók számára az lehetne előrelépés, **ha az egyetemeken teljesítmény- és gyakorlatorientált oktatás folya** és így **nagyobb szükség lenne a tankönyvekre**.

A Kiadó forgalma évek óta csökken, 2009-ben több mint 30%-os volt a visszaesés. A kiadó **35 felsőoktatási intézmény számára szállít tankönyveket**. Szinte minden területen visszaesés volt, igaz, egy országosan elismert szakembernek, aki egyben jó előadó is, továbbra is jól fogy a könyve (valószínű a hallgatók mellett szakemberek is vásárolják). A felsőoktatási kiadók közül csak a Kiadó csinált Bologna-sorozatot, pedig jelentősen változott a tárgystruktúra és így új tankönyvekre is szükség van. **Több felsőoktatási intézményben továbbra is a több tíz éves könyvekből tanítanak**.

A Kiadó internetes boltjának értékesítési adatai alapján **nincs területi meghatározottsága a keresletnek**. Valószínű azért vásárolják a könyveket, mert azt valahol előírják, viszont a kiszállítást a hallgató már a lakhelyére rendeli, utána feltehetően kijegyzeteli, vázlatot készít belőle, lefénymásolja. A kiadónak **nincsen információja arról, hogy mely intézmények mely könyveit írják elő**. Az egyik nagy felsőoktatási intézmény számára a mintegy hatezer hallgatónak 70 millió forint értékben szállítanak tankönyveket, a többi 35 képző hely negyvenezer hallgatója szintén 70 millió forint értékben rendel.

A felsőoktatásban használt tananyag 80-90%-a nincs kiadva, csupán vázlatok és diák formájában létezik, **viszont olyan is van, amikor kevés diák számára készül sok tankönyv**. Jól láthatóan a papíralapú tankönyveknek korlátozott a jövőjük a felsőoktatásban, **a megoldást a digitális tananyag és az e-learning megoldások jelenthetik**, amikben fontos szerepet kaphat az

interaktivitás. Fontos, hogy világszínvonalú legyen, ami igazodik a helyi igényekhez – egy év múlva már várhatóan lesz is ilyen a Kiadónál.

V.5.2. FELSŐOKTATÁSBELI KIADÓ 2.

Az interjúalany szerint a **jelenlegi tankönyvpiac rendezetlen, szabályozatlan körülmények uralkodnak, részben a tankönyvek támogatási szabályainak nemrégiben történt jelentős változásai következtében.** A **felkészülési segédletek ingyenessé tétele,** valamint a **fénymásolás terjedésének** erősödő tendenciája a kiadók helyzetét nehezíti. A jelen egyetemi struktúra, valamint a rektorok HÖK-től való függése is piactorzító tényezőként jelentkezik.

2009-ben a magyar könyvpiac először mutatott csökkenést 1997 óta. A könyvvásárlásra fordított összeg az előző évhez képest több mint 5 százalékkal csökkent. A közoktatási tankönyvek és nyelvkönyvek piaca eközben a teljes könyvpiachoz képest jobban teljesített.

Alapvető probléma, hogy a szerző és a szerzeménye erősebb piacbefolyásoló tényező, mint a kiadói szándék. Így **a kiadók** ahelyett, hogy tematikusan meghatároznák, hogy mit, milyen témában szeretnének kiadni, **kénytelenek a már elkészült tankönyvek közül választani.** Ráadásul ahhoz, hogy valaki tankönyvkiadó legyen, csupán egy céget kell alapítania, s nincs szükség engedélyre, papírok megszerzésére. Költséges és hosszú folyamat a tankönyvkiadás, és a kiadók számára **egyre nehezebb gazdaságosan folytatni ezt a tevékenységet.** Már a könyvek tartalmának előállítására is drága folyamat, részben azért, mert túl sok a résztvevő: szerző, szerkesztő, lektor, korrektor, tördelő. A teljesen liberalizált hazai tankönyvpiac kaotikus, nagyon egyenetlen színvonalú – azaz **sok a rosszul megírt, vagy elavult, vagy hibás információkat tartalmazó könyv.** Egyesek szerint nagy üzlet a tankönyvírás, a kiadói oldal ezt másképp látja.

A kiadók piaci részesedések az elmúlt néhány évet tekintve stabilak, a Nemzeti Tankönyvkiadó részesedése a legnagyobb a tankönyvpiacra, kb. egyharmados arányt képvisel, az Apáczainak és a Mozaiknak van még 10%-ot meghaladó részesedése. A cég fő versenytársai az Akadémia, az Ozirisz és az Atlantisz kiadók.

Úgy véli, hogy **a tankönyvpiac jelen koncentráltsága egészséges,** nem több kiadóra van szükség, hanem olyan kulturális alapokra, melyek **lehetővé teszik a piacra lépést a potenciális szereplőknek.** A tankönyvpiaci kínálat véleménye szerint megfelelő, egyik szegmensben sincs szükség több kiadóra, a verseny egészséges mértékű. A **probléma** egyrészt inkább abban rejlik, **hogy egyre kevesebben olvasnak, másrészt a csökkenő állami támogatás a kiadókat gyengíti.**

A felsőoktatási tankönyvek esetében jellemzően ritkán kerül sor arra, hogy egy előre megírt koncepció mentén születnének kiadványok. **A kereslet lekötöttsége főként karokhoz, dékánokhoz, tanárokhoz kapcsolódik.** Egy-egy kiadvány akár évtizedekig sem változik, csupán a design-ja módosul kissé. Kevesen vannak, akik „rendet tartanak” a kiadói piacon; pályáznak, írnak, kiadót keresnek.

Véleménye szerint **a tankönyvkínálat minősége** az általa ismert piaci szegmensek mindegyikében **elfogadható.** Míg **korábban egyértelműen a minőség volt a fő kritérium, mára az ár szerepe is megnőtt a választásban, így ezen a terepen is erőteljes verseny alakult ki a kiadók közt.**

A tankönyv választék a szegmensek mindegyikében **túlságosan is széleskörű,** ezért a minőségi kiadványok 10 év alatt is maximum 5-6 ezer példányban kelnek el. Jelentős probléma **a felsőoktatásban,** hogy szakterületenként, szegmensenként **nincs központilag meghatározva a kötelező tananyag,** hanem a tanárok a saját ízlésük, érdekük szerint választják ki a tankönyveket. **A tankönyvé nyilvánítás a felsőoktatásban nem létezik,** minden tanár abból tanít, amiből jónak látja. Az alap- és középfokúval ellentétben (ahol pl. a mondatokban lévő szavak számát is szabályozzák) **alig él olyan szabályozás, mely jelentős hatással volna a felsőoktatási tankönyvpiacra.** A felsőoktatási tankönyvkiadás esetében **nincsenek meghatározva limitárok.** A piaci ár, a tartalom, a minőség és az érdekviszonyok befolyásolják versenypiaci viszonyokat.

Az alap- és középfokú oktatásnál az engedélyezett tankönyvek értékesítésénél **kettős árkorlátot** kell betartaniuk a kiadóknak: az ár nem lehet több az OM által maximált árnál, másrészt egyik évről a másikra 4,5 százalékot lehet csak emelniük. A kiadó szerint **nincs szükség a liberalizációs folyamat élénkítésére.**

A jelen szabályozás alapvető hibája a tankönyvtámogatás rendszere, mely a korábbi gyakorlattal ellentétben **nem vásárlási kupont,** kártyát juttat a tanulóknak, hallgatóknak (amelyen szereplő összeget csak tankönyvvásárlásra fordíthat), **hanem pénzt,** melyet természetesen **nem tankönyvre fordítanak.** Ugyanakkor nem tud olyan gyakorlatokról, amelyek akadályozzák, vagy akadályozhatják a versenytisztaságot.

Digitális jegyzetek tavaly óta a kiadó honlapján is elérhetőek, bár keresletük még korlátozott, bár 2010-ben **látszik némi élénkülés** e tekintetben. Bízunk abban, hogy lesz rá igény és fizetőképes kereslet. **Az internetes csatorna csupán hosszú távon (10-20 év múlva) szoríthatja ki az offline csatornát** a piacról. Jelenleg kb. egy boltkapcsolatnyi forgalmat bonyolít a digitális felület. A digitális jegyzetek jelen kínálata erősen korlátozott, de jelentős növekedési potenciál rejlik benne. A forma a digitális jegyzeteknél erősen hasonlít az

eredeti tananyaghoz, az e-learning megoldások esetében azonban már erőteljesen különbözik, jóval nagyobb interaktivitást biztosít.

A versenyhelyzetet erősen befolyásolja az illegális fénymásolatok, internetes jegyzetek és az egyéb kalózpéldányok terjedése. **Az internetes jegyzetek, óravázlatok közzétételét szabályozni, az illegális fénymásolást büntetni kellene.** A Dialóg Campus kiadó hadjáratot indított a jelen helyzet megreformálására, állítólag jogi eszközök bevetését is tervezi.

V.6. TANKÖNYVTERJESZTŐK VÉLEMÉNYE

V.6.1. TERJESZTŐ 1.

A cég tankönyvterjesztés területén végzett **tevékenységei** közé tartozik az iskolai tankönyvrendelések összegyűjtése, a rendelésleadás kiadók felé, a módosítások kezelése, a szállítás a kiadóktól az iskolákba, az árusítás az iskolákban, a számlázás, a visszáru kezelés és az utórendelések intézése.

A terjesztői piac legfőbb sajátossága a **tankönyvterjesztők kiszolgáltatottsága**, mivel az **iskolák és a kiadók kettős nyomása** alatt kénytelenek működni. Az árbevétel arányában egyre **szűkül az árrésük**. A cég 10 éve 12 partner iskolával kezdte meg működését, jelenleg 106-nál tartanak. Azóta nem jellemző a lemorzsolódás, valamint szinte egyáltalán nem jelentkezik a partner iskolák terjesztő váltási szándéka. Elsősorban Budapestre orientálódtak, egyrészt mivel **a vidéki nagy terjesztők mintegy leosztották egymás között az ország iskolai piacát**, másrészt fővárosi székhelyük és pénzügyi szempontok miatt nem engedhetnének meg maguknak jelentős szállítási költségeket.

A tankönyvterjesztés általában **40-50 darab iskola alatt nem hoz nyereséget**. Az ennél kevesebb ügyféllel rendelkező terjesztők, az interjúalany tapasztalata szerint, előbb-utóbb kénytelenek véget vetni működésüknek. A bruttó árrés a terjesztői piacon az elmúlt 2 évben 2 százalékponttal csökkent. Köszönhető ez többek között a Nemzeti Kiadó **piactorzító** tevékenységének.

A **nagy terjesztők versenyelőnye**, elsősorban méretükből és a méretgazdaságosságból fakad. A terjesztői költségek a növekvő forgalommal párhuzamosan degresszív módon nőnek. A terjesztők között jellemző ugyan együttműködés, bár a **konkurenciaharc** még jellemzőbb. Esetükben a kooperáció az aktuális közös problémák megbeszélésre, tapasztalatcserére korlátozódik. A terjesztőkre inkább jellemző a széthúzás. Ha jobban összefognának, hatékonyabban tudnának érdeket érvényesíteni.

A terjesztők nem tudják a könyveket előre megfinanszírozni, így minden esetben **bizományba** kapják a kiadóktól. **A tankönyvek árának átlagosan**

35-40%-át állami támogatás fedezi, melyet a fenntartó intézmények (önkormányzatok, alapítványok) utalnak át a terjesztők számára. Az interjúalany értesülései szerint a fenntartók a kifizetendő támogatást időben megkapják, de **sok esetben másra fordítják** és a tankönyves számláknak várniuk kell a soraikra, amíg valahonnan ismét összegyűlik ez a pénz. Természetesen a terjesztők nem emelhetnek hangot ez ellen, mert az önkormányzatok helyzetelőnyben vannak, és senki nem kockáztatja meg, hogy emiatt iskolát veszítsen. Az esetben azonban, **ha a kiadókat nem fizetik ki időben, akkor százalékot veszítenek, valamint hiteltelenné válnak**. Tehát a háromszereplős tankönyvpiac így kiegészül egy negyedikkel is, amely számára a terjesztői társadalom szintén ki van szolgáltatva. A terjesztők szempontjából kívánatos volna, hogy a fenntartók is betartsák a fizetési határidőket, és nem költenék másra (amit elvileg nem is tehetnének meg) a gyermekek tankönyveire szánt pénzt.

A terjesztőknek egyáltalán nincs szerepe abban, hogy a pedagógus, az iskola melyik tankönyvet választja. Az iskolai tankönyvválasztás elsősorban a tankönyvfelelősök és a kiadói referensek tárgyalásán múlik, ám előbbiekre **erős ráhatása van az igazgatóknak**. Az esetek többségében a pedagógus dönt arról, hogy az iskola mely tankönyveket rendelje meg. **Mivel az iskolai tankönyvcsomagok keretösszege felülről korlátos**, a végső döntést az iskolaigazgató hozza meg. A terjesztőnek minden kiadói partnerét egyenlő módon kell képviselnie, nincs pozitív diszkrimináció. A terjesztő nem végezhet marketing munkát, így nem ajánlhatja egyik könyvet a másik ellenében. Ennek ellenére **volt olyan kiadó, mely azt szorgalmazta, hogy a cég értékesítői munkát végezzen számára.**

Az iskola főként a tankönyv tartalma, valamint szerzője alapján választja ki a tankönyvet. A középiskolás tankönyveket érdemes az érettségi tananyagnak megfelelően választani, annak érdekében, hogy a diákok ne kerüljenek hátrányba más iskolák diákjaival szemben. A tankönyvválasztásban **elhanyagolható szerepe van a visszatérítéseknek, mivel a visszatérítés mértéke egységesen van meghatározva.** A terjesztők az árbevételhez mérten **átlagosan 6%-os** visszatérítési arányt ajánlanak az iskoláknak. **Korábban ezt rendelet szabályozta**, s a jelen gyakorlat sem mozdította el ezt az arányt.

Visszatérítésen felüli többletjuttatásokról csak hallomásból tud. Egyes kiadók kreativitása e tekintetben magas szintű. Természetesen, mindez a tankönyvválasztásra is hatással van. Esetükben egyetlen példát tud említeni: **egy korábbi partner iskolát elvesztettek, mivel egy konkurens terjesztő pótlólagos 1%-os visszatérítést ígért az iskolának.** Az iskolák többsége azonban **inkább ragaszkodik a megszokott partnerhez**, minthogy beleugorjon egy bizonytalan üzleti kapcsolatba. A terjesztői árrés az árbevétel arányában átlagosan 12%, melyből 6-7 százalékpont az iskolának megajánlott jutalék. Ehhez jön még 4 százalékpontnyi pótlólagos költség, így kb. **1-2%-os**

nyereségráta marad a terjesztőnél. **Az iskola egymástól függetlenül kiadót és terjesztőt is választ.** Először kiválasztja, hogy **milyen tankönyvet** szeretne használni, majd kiválasztja, hogy **mely terjesztőn keresztül** szeretne hozzájutni. Utóbbi választást a referenciák és más iskolák tapasztalata erősen befolyásolják.

Véleménye szerint, se nem előny, se nem hátrány, ha egy nagyobb kiadó szorosan összefonódik egy nagyobb terjesztővel. Esetükben a két cégből álló cégcsoportjukon belül **a terjesztő cég mellett, egy kis kiadó is működik.** Töreksenek e két cég tevékenységének teljes szétválasztására, **egymást nem ajánlják,** sőt kifejezetten igyekeznek függetlenül működtetni őket. Más esetekben azonban nem látja akadályát bármilyen összefonódásnak (minőségen, bizalmon alapulónak), természetesen csak a tiszta és korrekt verseny keretei között. **Jogszályi szempontból a kiadók és a terjesztők elkülönülése egészséges.** Azt azonban nem volna szabad korlátozni, hogy mely kiadó, mely terjesztővel áll kapcsolatban.

Amióta a **Nemzeti Tankönyvkiadó** finn tulajdonba került, azóta megszűnt iskola- és tanulóbarátnak lenni, és kizárólag fiskális szempontok alapján működik. Szégyen, hogy ennek ellenére a „nemzeti” nevet használja. Nem egészséges a monopolisztikus verseny fenntartása egy állítólagosan teljes mértékben liberalizált piacon. Tapasztalatai szerint egy-egy jogszabály kizárólag a legnagyobb kiadó érdekeinek alárendelten módosul. A jelenlegi szabályozás szerint az iskolák **visszaküldési lehetőséggel** élhetnek, amennyiben túlrendelték magukat. Sem a terjesztő, sem az iskola nem tudja pontosan előre (júniusban), hogy milyen mennyiséget küld majd vissza szeptemberben a kiadónak. Egy 2009-es rendelet szerint (mely egyértelműen a Nemzeti Tankönyvkiadó érdekeit sejteti) a kiadók az elszállított tankönyv darabszám 5%-át meghaladó mennyiséget nem vehetnek vissza. Így az ezen felüli mennyiség az „ártatlan” **terjesztők nyakán marad,** s az sem biztos, hogy a következő évben értékesíteni tudják, mivel a legtöbb tankönyv kisebb-nagyobb mértékben évről-évre változik. Korábban a jogszabály kötelezte a kiadót az iskoláknál maradó felesleges tankönyv mennyiség visszavételére.

A tankönyvpiac szabályozási anomáliája a tankönyvcsomagok árkorlátozása. Mivel az iskolák (főként a felső tagozatosok és a középiskolások esetében igaz) számára lehetetlen a maximális 10 ezer forintból tankönyvcsomagot összeállítani - mikor a legolcsóbb nyelvkönyv már 3 ezer forint - a jogszabállyal szembemelve vagy beszedik a többletet a szülőktől, vagy önkormányzati, esetleg iskolai forrás után nyúlnak.

A **digitális jegyzetek** jelenleg még nagyon **kezdeti stádiumban** vannak, csupán a nagy kiadók tehetik meg, hogy segédanyagként használjanak fel ilyen megoldásokat. Igaz azonban, hogy ez esetben sem a gyerekek, hanem a tanár használja.

V.6.2. TERJESZTŐ 2.

A magyar tankönyvpiac háromszereplős, a kiadók, az iskolák és a könyvterjesztők „játéktere”. Jelen körülmények közepette **nem tekinthető teljesen liberalizált, szabad piacnak**, más piacokhoz képest elenyésző jelentősége ellenére, társadalmi beágyazottsága (családi költségvetés, tankönyv kiadások) miatt erős politikai befolyás jellemzi. A mindenkori állami vezetés közvetetten gyakran él **piactorzító eszközökkel**. Anomália továbbá, hogy az áremelés mértéke jogszabály szerint a mindenkori ipari árindex mértékéhez kötött, melynek a recessziós időszakokra jellemző negatív irányú változása lehetetlenné teszi az áremelést, ugyanakkor az alapanyagárak növekedésének nincs korlátja, ami határt szabna. Így egyre erősebb prés alá kerülnek a terjesztők.

A terjesztők piaci alkupozícióját egy harapófogóval lehet szemléltetni, melynek egyik ágát a **kiadók**, másik ágát az **iskolák** jelentik. **A terjesztőknek mindkét csoport elvárásainak egyszerre kell megfelelniük**. A kiadó érdeke, hogy értékesítse termékeit és a vételárat időben realizálja, az iskola érdeke normál esetben, hogy a legjobb minőségű és árú ajánlatot fogadja el. **A terjesztők szerepe nemcsak a logisztikai szolgáltatás, hanem a rendelések kezelése, a személyre szabott számlázás lebonyolítása** (saját maguk által fejlesztett számlázó programmal az iskolai emberek végzik; iskolánként átlagosan 500-1000 db), **valamint a túrendelésekből fakadó visszavételezések intézése**.

A terjesztő harcol a kiadók termékeiért, a kiadók felvevőpiacáért: az iskolákért. A kiadói nyereségrátából ad **rabattot az iskoláknak**. A kiadók és az iskolák nincsenek pénzügyi kapcsolatban, csupán a kiadói tankönyv referensek látogatják a tankönyvfelelősöket, igazgatókat.

Az iskolák, szabadulva a törvény által előírt feladatuktól, nem ritkán egy közeli könyvesbolthoz irányítják a tanulókat, szülőket a tankönyvekért. A könyvesboltok azonban **gyakran nem az előírt áron értékesítik** azokat, ráadásul, adott esetben egy kis bolt körülményei nem alkalmasak egy nagy volumenű **értékesítési hullám** lebonyolítására. Az iskolák nem foglalkoznak az ily módon általuk okozott kellemetlenségekkel.

A cég 1998-ban alakult, fejlődését és jelenlegi piacvezető szerepét (5,5 milliárd forintos forgalommal) két tényező befolyásolta: a pontos és stabil teljesítés az iskolák felé, illetve a kiadók mindenkori pontos kifizetése.

A cég zászlóvivője volt a jelen rendszer kialakításának. **Jelenleg kb. 35, a piacot meghatározó tankönyvterjesztő működik, ezek közül 6 nagy és kb. 25-30 közepes.** A legnagyobbak a SULI-KÖNYV mellett a Nebuló Kft, az M7 Könyvház Kft, a Szathmáry Könyvkereskedés, a Makro-Book Kft. és a Tanáruda Perfekt Kft. illetve Gálik István EV. Jelenleg - a kiadói igényeknek

megfelelve - a **Terjesztő próbál a klasszikus nagykereskedői tevékenységhez hasonló struktúrát kialakítani.**

A **nagy terjesztők** versenyelőnye főként abban rejlik, hogy méretükből fakadóan **pénzügyileg és minőségileg stabilabban** képesek teljesíteni megrendelőik felé. A terjesztők a kiadóktól a könyvet vagy bizományosként kapják, vagy (kisebb mértékben) nekik kell megfinanszírozni. E gyakorlat bevált, a pontosan és megfelelő minőségben teljesítők számára ez nem jelent finanszírozási problémát, mivel a partnerek is honorálják a határidők betartását és a minőségi munkát.

A gazdasági helyzet romlásával párhuzamosan szűkül a piaci szereplők mozgásteret, a kintlevőségek behajtása egyre nagyobb nehézséget okoz. **A kiadók egyre inkább a gazdasági biztonságukhoz idomuló terjesztőket preferálják**, akár rabatt-különbözetet is hajlandóak biztosítani a pontos teljesítés érdekében. Új piaci szereplő megjelenésére nem számít, mivel **a magyar piac erősen leosztott**, letisztult érdekviszonyok jellemzik. Számos terjesztő azért került „a tönk szélére”, mivel nem fizetik ki őket, főként az önkormányzatok problémásak ilyen szempontból. Mivel szűkek az árrések, a kisebb terjesztők esetében egy-egy nem fizető ügyfél is végzetes problémát generálhat. A cég 1,5%-os bruttó nyereségrátával dolgozik.

A terjesztők között nem ritka az együttműködés, ugyanakkor ellentétek is feszülnek. A terjesztők és alterjesztők között hierarchia formálódott, ugyanakkor **területi leosztási elvek is érvényesülnek**. Manapság **nem ritka, hogy nagyobb terjesztők más nagy terjesztő alterjesztői**. A terjesztői harc főként az **iskolákért** zajlik. A cég növekedésének jelen fázisában nem ritka, hogy a további forgalomnövelés céljából a régóta működő iskolai kapcsolatait alterjesztői segítségével elégíti ki, így marad energia a friss kapcsolatok ápolására.

A korrekt módon, időben fizető iskolák jellemzően jobban ragaszkodnak a jól bevált kapcsolatokhoz, így **nem törekszenek arra, hogy terjesztőt váltsanak**, vagy váltással „zsaroljanak”. A problémás, késve fizető iskolákra ugyanakkor gyakrabban jellemző, hogy váltogatják a terjesztőket. **Az iskola kiadót és terjesztőt is választ, a kiadót termékei alapján, a terjesztőt elsősorban megbízhatósága, rugalmassága alapján. A könyvet nem a terjesztő, hanem a kiadó tankönyv referense ajánlja az iskolaigazgatónak, tankönyvfelelősnek.**

A kiadók és az iskolák számára is előny, ha egy-egy nagyobb kiadó szorosan összefonódik egy-egy nagyobb terjesztővel, az iskola stabil ellátást kap ezáltal, a kiadó biztonságban érezheti üzleti, pénzügyi pozícióját. A terjesztők számára is inkább előnyös, ugyanakkor egyes piaci szereplők szemében ellenszenvet válthat ki. A kiadók nem zárnak ki egyetlen terjesztőt sem üzleti körükből, ugyanakkor bizalmi szálon erősen differenciálnak köztük.

Egyes terjesztők megelőlegezett kiadói bizalommal rendelkeznek, számukra a fizetési határidők is rugalmasabb elbírálás alá esnek, ellentétben azokkal, akik iránt (még) nem szilárdult meg a bizalom. A terjesztő-kiadó összefonódás pozitív hatása a **mindenkori biztonságos ellátás**, természetesen csak azzal együtt, hogy a kiadó egyúttal más kereskedők számára is megadja a terjesztési lehetőséget. Amennyiben az összefonódás csupán egy egészséges szintet ér el, és nem tisztességtelen (senki nincs kizárva az iskolai ellátásból) piaci célok által vezérelten jön létre, úgy helyénvaló és nincs szükség akadályozására, ellehetetlenítésére.

Jogszabályokkal csak korlátozottan lehet a piacot leszabályozni, többek között a kiadók és terjesztők elkülönülését is. A kiadók nem kényszeríthetők, hogy olyan terjesztőknek adjanak könyvet, akik nem teljesítenek megfelelő minőségben és határidőre. A kiadók nem kockáztathatnak, mivel elég egy rossz üzleti partner és akár lenullázhatják az éves nyereségüket.

A jelenlegi versenyszabályozás változtatása az iskolák esetében lehet indokolt, mivel elsősorban az iskolák tevékenysége, piaci alkui rónak többletterhet a diákokra, szülőkre. A tankönyvek ingyenességének szabályozása nem megfelelő, bíznak ennek megváltoztatásában. **A tankönyvválasztásban jelentős szerepe van a visszatérítéseknek, valamint sajnos a visszatérítéseken felüli juttatásoknak is.** E helyzet erős **versenytorzító** hatással bír. A terjesztői árrésnek kb. 60%-át teszi ki a visszatérítés, amely az iskolai tankönyvellátás költségeit és jutalékát is tartalmazza. A visszatérítéseken felüli juttatások gyakorlata elszomorító, ennek megszüntetése az ország általános problémája, felemelkedésének alapja. A gyakorlatban **az esetek többségében az iskolaigazgatók döntenek** arról (írják alá a tankönyvrendeléseket), hogy az iskola mely tankönyveket rendel meg, erős nyomást gyakorolhatnak a tankönyvfelelősökre és a pedagógusokra. Iskolai szinten meg kell szüntetni az **árukapcsolást**, az ingyenes könyvtári, tanári példányokat stb.. A **verseny tisztaságot** erősen **akadályozza a jutalék rendszer** gyakorlata. A terjesztők saját rabattjuk rovására sokszor **irreálisan magas százalékot** ajánlanak meg az iskoláknak, egyes kiadók pedig komoly anyagi támogatást adnak a rendelések függvényében.

A versenyhelyzetet, **a versenyelőnyöket a szolgáltatás minősége, a teljesítés pontossága, valamint a megbízói problémák gyors és rugalmas kezelése határozza meg**, nem pedig egyéb szempontok, tényezők. A tankönyvpiaci kínálatot tartalmi szempontból egészséges, ha a versenyszabályozás, a kerettantervek meghatározása szabályozza. A pénzügyi feltételeket azonban nem volna szabad jogszabályi előírásokkal befolyásolni. **Elhibázott a tankönyvek részleges ingyenessé tétele**, a 10 ezer forintos tankönyvtámogatás rendszere, mivel **mindez a silány minőségű kiadványok irányába torzítja a keresletet**, s eltekint attól a fontos tényről,

hogy egy-egy minőségi kiadvány kifejlesztése 2-3 év munkájának eredménye. A jelen helyzet **ellenérdekeltté teszi a kiadókat új, minőségi tankönyvek kifejlesztésében.**

A tankönyvpiaci értéklánc jelenlegi rendszere megfelelő, csak abban az esetben szabad megbolygatni, ha a döntéshozók határozott, hosszú távon is életképes koncepcióval rendelkeznek. A lánc leggyengébb láncszeme az **önkormányzat**, mely **gyakran nem tud időben fizetni**. Egyre inkább egy **körbetartozásos állapot** felé halad a piac, mely előbb-utóbb egyes szereplőinek csődjét jelentheti.

A magyar társadalom még nem kész egy **digitális oktatás** bevezetésére, szakmai és tárgyi eszközbeli hiányosságok jellemzik (pl. internetes kapcsolat hiánya). Az egyik magyar kiadó azonban már olyan írott tananyagot forgalmaz, mely egy kódot tartalmaz a tananyaghoz kapcsolódó digitális tananyag használatához (1 évig biztosítja a tananyag ingyenes internetes elérését).

V.6.3. TERJESZTŐ 3.

A cég tankönyvterjesztés területén végzett tevékenységei, hasonlóan más terjesztő cégekhez **az iskolai rendelések összegyűjtése, leadása kiadóknak, módosítások kezelése, kiszállítás, számlázás, visszáru kezelése, valamint az utórendelések intézése**. A terjesztők szerepe mára már nem csupán a logisztika, hanem számos egyéb szolgáltatással veszik le a terhet a kiadók és az iskolák válláról.

A terjesztői piac mintegy „pufferként” működik a **kiadói** és az **iskolai** szorításban, **mindkét csoport elvárásainak** egyszerre kell megfelelniük. A **piac** mérete és szereplői is csak **lassan változnak, kivételt képez a piacvezető terjesztő**, mely az elmúlt években folyamatosan növekedett, köszönhetően elsősorban méretének, jelentős raktárkapacitásának, valamint logisztikai versenyelőnyének. Rajta kívül 4-5 nagyobb terjesztő uralja a piacot, jellemzően egy-egy megyére, régióra koncentrálva.

A kisebb piaci szereplők legtöbbször alterjesztőként kapcsolódik a nagyokhoz. A cég alterjesztő üzletfelei méretüktől és anyagi lehetőségeiktől függően 5-60 iskolát látnak el tankönyvvel. A piacvezető terjesztő kivételével, mely pótlólagosan nyújtott szolgáltatásainak köszönhetően jellemzően kedvezőbb árrésen szerzi be a tankönyveket, a terjesztők egyre nehezebb helyzetbe kerülnek, egyre szűkül a nyereségük.

A bruttó terjesztői árrés a korábbi 13-13,5%-ról 12%-ra csökkent az elmúlt három évben, melyből mindössze **1-1,5% marad a cégnél**, a többi az alterjesztők nyeresége, az iskoláknak fizetett visszatérítés, valamint a költségek fedezete. A nagy terjesztők versenyelőnye a méretbeli lehetőségek kihasználásából táplálkozik. Tapasztalatai alapján a piacon az 50-60 iskolás

terjesztők, valamint a nagyterjesztők képesek nyereséget termelni, a köztes sávban kiürülés tapasztalható.

A terjesztők közt jellemző ugyan együttműködés, bár nagyon eseti jelleggel, egy-egy probléma köré csoportosulva. Inkább a **kemény konkurenciaharc** jellemzi a piaci viszonyokat. Amennyiben a piaci feltételrendszer minden szereplő számára egyenlő, addig egészséges a versenyhelyzet, ugyanakkor, amint valamelyik kiadó, terjesztő érdekei befolyása folytán jobban érvényesülnek, már nem lehet tiszta viszonyokról beszélni.

A terjesztők nem tudják a könyveket előre megfinanszírozni, így minden esetben bizományba kapják a kiadóktól. E gyakorlat hosszú folyamat eredménye, s várhatóan fennmarad a jövőben is.

A terjesztőknek nincs szerepe abban, hogy az iskola mely tankönyvet választja. Az iskolai tankönyvválasztás elsősorban a tanárok, valamint a szülői munkaközösségek kompetenciája, természetesen **az igazgatók** – elsősorban anyagi szempontoktól vezérelten – **ráhatással vannak a folyamatra.** A terjesztőnek az egyenlő elbánás elve szerint kell működni. Amennyiben pl. nyár folyamán pedagógusváltásra kerül sor, úgy az új pedagógus igényeinek megfelelően módosítani kell a tankönyvrendelést, ez is természetesen a terjesztőket érinti kedvezőtlenül.

A tankönyvválasztásban elhanyagolható szerepe van a visszatérítéseknek, mivel a visszatérítés mértéke egységes. A terjesztők átlagosan **6-6,5%-ot**, a bruttó árrés felét juttatják az **iskoláknak.** **Visszatérítésen felüli többletjuttatásokról csak hallomásból tud,** az általuk lefedett körzetekben még nem tapasztalt ily módon történő ösztönzést.

Korábban volt arra példa, hogy pótlólagos kiadói jutalékért bemutatták az iskolákban egy-egy kiadó könyveit. Manapság méretükből és az adminisztráció bonyolultságából fakadóan már nem vállalnak ilyen szolgáltatást. A piacon is egyre kevésbé jellemző, bár egy-egy kisebb terjesztőnél még él ez a gyakorlat. Az **iskolák elsősorban a szerzőkhöz igazodnak** tankönyvválasztáskor. A szerző kiadóváltásakor sem ritka, hogy az iskolák inkább a szerzőt követik, minthogy maradjanak a megszokott kiadónál.

Az iskola kiadót és terjesztőt is választ. Először kiválasztja, hogy mely szerző, mely tankönyvét szeretné használni, majd a terjesztőkről kialakított piaci tapasztalatai alapján kiválasztja, hogy mely terjesztőn keresztül szeretne ehhez a könyvhöz hozzájutni.

Véleménye szerint **inkább hátrány, ha egy nagyobb kiadó szorosan összefonódik egy nagyobb terjesztővel.** A terjesztő egy adott piacméret fölött már nem tud úgy terjeszkedni, hogy más terjesztők vagy kiadók érdekeit ne sértse. Az összefonódásból származó előnyök a nagy terjesztők számára

eltörpülnek a cég renoméján esett foltokból származó veszteségek mellett. Másrészt úgy véli, hogy **jogi szempontból sem elfogadott** az ilyen típusú összefonódás. Jogszabályi szempontból mindenképpen el kell különülni a kiadóknak a terjesztőktől. A jelen **versenyszabályozásnak** mindenképpen ki kellene térnie az összefonódások problematikájára, definiálni, hogy mit ért összefonódás alatt. Emellett fogalmazzon meg világos tiltásokat. Másrészt szankcionálni szükséges az **erőfölénnyel való visszaélést**, „ne lehessen erőből tárgyalni”. Az **iskola** ne váljon kiadói, terjesztői terméké, mintegy **adásvétel tárgyává**. A terjesztők mindegyike tehessen ajánlatot minden iskola számára, s az iskola ár, minőség, pontosság, referencia függvényében választhasson terjesztőt.

A **tankönyvpiacot** az évről-évre folyamatosan **csökkenő kereslet** jellemzi, befolyásolja ezt egy részről a **csökkenő gyerekszám, a tartós könyvek, a könyvtári példányok terjedése, az egyre erősödő korlátozás**. A kisebb kiadók egyre inkább ellehetetlenülnek, mivel a fenti folyamatokkal párhuzamosan a jóváhagyás folyamata is egyre bonyolultabb, az új tankönyvek kifejlesztése jóval drágább. **Fejlesztésre jellemzően a nagyoknak marad forrása**, így kiadványaik naprakészebbek, ezért kelendőbbek a piacon. A kisebb kiadók számára marad a túlélésért vívott heroikus küzdelem.

A **digitális jegyzetek** jelenleg **még fejlődésük korai fázisát élik**, ugyanakkor igaz, hogy az elektronikus tananyag alkalmazása fontos tanítást segítő módszer. Ráadásul manapság a gyermekek egyre inkább igénylik az interaktív anyagok alkalmazását.

V.7. OKTATÁSÉRT FELELŐS MINISZTERIUM, SZAKMAI KÉPVISELET VÉLEMÉNYE

V.7.1. OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

A **tankönyvpiac** alapvetően eltér a szabadpiaci mechanizmusoktól, mivel a jogi szabályozások révén **több ponton is vannak állami beavatkozások**. Ilyen például, hogy **nem a használó** (diák, tanár) **fizet**, hanem a szülő és az állam. Arról, hogy **melyik tankönyvet** vásárolják meg, arról **elsősorban a pedagógus dönt**, esetleg az iskola, **a kérdés azonban az, hogy ez önálló és szakmai döntés-e, vagy valami más által befolyásolt. A szülő fizeti, de nem választja a tankönyvet.**

A **magyar állam 6-7 milliárd forint támogatást nyújt** a tankönyvek vásárlásához, amibe a szociális alapon **térítésmentesen adott tankönyvek is** beletartoznak. Ez utóbbinál **politikai kérdés**, hogy kit tart rászorultnak az állam (pl. ma a három vagy több gyerekes jómódúnak jár támogatás, de a szerény körülmények között élő egy gyermekes családnak nem jár támogatás). **A teljes tankönyvpiac mintegy 17 milliárd forint, az állam**

elvileg az egészet is kifizethetné, de ezt az országgyűlés nem szavazta meg.

Mivel a piac **hosszútávon** nem elég nagy, ezért elkerülhetetlen, hogy **csökken a kiadók száma**. Ma már a kezdeti 200 kiadó helyett már csak 80 van, akik közül a négy legnagyobb kiadó a piac kb. 80%-a. **Ha az állam nem támogatná többet a piacot 6-7 milliárd forinttal, akkor letisztulna a piac, lejjebb menne az ár és egyben kevesebb könyvet is lehetne választani.** Jelenleg 3500 tankönyv szerepel az OKM hivatalos tankönyvlistáján, ami jelzi, hogy több tudás input van így és **nagy a verseny a kiadók között**, hiszen sokan széles kínálati palettával rendelkeznek és számos alternatíva közül lehet választani. **A tankönyvterjesztő viszont nem feltétlenül szükséges, mivel az iskolák elektronikusan rendelik a könyveket.** Ráadásul eleinte sokszereplős volt a piac, ma már viszont **fennáll a monopol piaci helyzet veszélye.** **A terjesztő kedvezmények nyújtásával képes árat növelni és a tankönyv-választást befolyásolni, ami akár rosszabb minőséget is eredményezhet a felhasználói oldalon.**

A kis példányszámú tankönyveknél probléma, hogy **fejleszteni kellene, de erre korlátozott állami erőforrások állnak rendelkezésre, a kiadóknak nem éri meg.** **A pályázatási rendszer továbbfejlesztése szükséges.** Egy alternatív megoldás lehet hosszú távon az **elektronikus könyvellátó**, ami akkor működhet majd igazán jól, ha minden gyereknél lesz e-book, bár a kiadók ellenérdekeltek lesznek ebben.

A **tankönyvé minősítés** szempontjait minden kormány szigorította, aminek eredményeként **nincsenek rossz minőségű olcsó tankönyvek** a piacon. **A minősítést a kiadó fizeti, ami viszont kiszorítja a kicsi kiadókat a piacról,** mert ezt a többletköltséget már nem tudják kigazdálkodni – de ez nem baj, **a piac eldönti, hogy ki tud elérni magas példányszámot.** **A verseny a minőség felé hat, míg az egy állami kiadóvállalat átláthatóbb helyzetű, de ugyanakkor a választék csökkenéséhez vezetne** – nem egyértelmű, hogy melyik a jobb változat. Talán az **ideális** az lenne, ha **egy tárgyhoz 2-3-féle tankönyv alternatíva** lenne, a mostani kínálat viszont már túl sok. Ugyanakkor nyílik a tartalmi szabályozás (már a sokadik kerettanterv van érvényben).

Egyfajta szakmai egyetértés van azzal kapcsolatban, hogy **nem kellenének a tankönyvterjesztők a rendszerbe**, de mégsem tudnak valahogy kikerülni a törvényből. Korábban az iskola adta fel a rendelést és ez jól is működött. A TÁRKI 2000-es kutatása szerint az ár nem volt fontos tényező a tankönyvválasztás során, inkább az számított, hogy már korábban is rendelte, ami indirekten jelzi a kiadó és kiemelten a terjesztő szerepének fontosságát a tankönyvválasztásban.

A limitár egyértelműen versenypiac befolyásoló. Az árkorlátozás **szociálpolitikai kérdés**, ugyanis ha a limitárat felemelik, akkor a parlamentben az ellenzék nyilván azzal fog érvelni, hogy a családok zsebéből veszik ki a pénzt. Ugyanakkor a kiadók árban is versenyeznek, azaz **az árkorlát jellemzően elsősorban csak orientál.** A kiadók az árkorlátot teljesen nem használják ki; a gyakorlatban a tankönyveket sok segédlettel együtt értékesítik, mint pl. a tankönyvcsaládok esetében. **Az árkorlát elsősorban azoknak kedvez, akik magas példányszámban adnak el egy-egy tankönyvet.**

A tankönyvpiacra több szabályozási terület is vonatkozik. Az egyik ilyen a **tantervi szabályozás**, ami meghatározza a tankönyvválasztékot (a kiadók különösen érdekeltek tankönyvcsomagok és képzések kialakításában). Külön szabályozás vonatkozik a tankönyv tartalmi jóváhagyására, a **tankönyvjegyzékbe** való bekerülésre. Ez a szabályozás pont eléggé szigorú és szükség is van rá, mert a kiadói önszabályozás Magyarországon még nem működik (mint pl. egy nemzetközi kiadónál, ahol nem engedhetik meg, hogy rossz tankönyvet adjanak ki). Egy harmadik szabályozás az **árkorlátra**, míg egy negyedik az **állami támogatások** mértékére és kedvezményezettjeinek meghatározására irányul. Az egyéb kapcsolódó tankönyvfejlesztési támogatások (ÚMFT, HEFOP) külön kerülnek szabályozásra.

Felmerül a kérdés, hogy min lehetne változtatni. Az egyik lehetőség, hogy a **kiadó garantálja a tankönyv minőségét** és így nem kéne beadni jóváhagyásra, ez viszont az állami és a szakértői bevételek kiesését eredményezné, azaz ezek a csoportok ellenérdekeltek lehetnek. Egy másik lehetőség az **ingyen tankönyvopció megszüntetése**. Lehetne továbbá **visszafogni a kínálatot**, de ez piaci körülmények között nem működik, ráadásul a kiadók igen jó kapcsolatrendszerrel rendelkeznek érdekeik érvényesítéséhez. **Talán ami leginkább megvalósítható lehetőség: a terjesztői hálózat megszüntetése.**

Az OKM-be ezrével jönnek a levelek a szülők részéről, hogy a gyerekek nem is használják a tankönyvet, mégis meg kellett vásárolniuk. **A tanárok részéről a tankönyvválasztás sokszor nem tudatos.** A tankönyvkínálat tíz-tizenötszörösére nőtt, miközben a kereslet csökkent. Nem tudnak ennyi lehetőségből jól választani a pedagógusok vagy az iskolák, **sok a szülői panasz**, hogy rossz tankönyvet választottak. Ahhoz, hogy sokszor ne drága és rossz tankönyveket válasszanak a tanárok (és a szülők) **generációváltásra lesz szükség**, hiszen egyre inkább tudatos fogyasztókká kell válnunk. A pedagógusokat pedig a mainál **sokkal jobban meg kell becsülni és meg kell adni számukra az anyagi és időbeli lehetőséget, hogy felelősen és tudatosan választhassanak.**

V.7.2. TVOT

A tankönyvpiac több szempontból is sajátos. Először is **nem a fogyasztó (diák) választ, hanem a pedagógus**. Számos esetben **nem az rendel, aki választott**, hanem az iskola (tankönyvfelelős). **A tankönyvet egyszerre használja a diák és a pedagógus**. A tankönyvet viszont **a szülő és az állam fizeti**. A kínáló **kiadónak el kell döntenie, hogy az előbbi szereplők közül kit szólítson meg – jellemzően azt, aki választ**. **A kiadó viszont általában nem az iskolának, vagy a diáknak adja el a tankönyvet, hanem a terjesztőnek, mivel a kereskedő elintézi a névre szóló számlázást (gyerekenként)**. Ellentmondás ugyanakkor, hogy a különböző **panaszokkal** (pl. hogy nem érkezett meg időben az iskolába a könyv) **mégis mindig a kiadót találják meg a megrendelők**. A piac tehát sok szempontból ellentmondásokkal teli.

A tankönyvpiac piaci alapon működik, de erőteljes korlátok között (árkorlát, tankönyvvé nyilvánítás stb.). A piac liberalizációjánál úgy tűnt, hogy nincsenek határok, korlátok, a pedagógust is a választásra ösztönözték, ma viszont mindenfelől azt hallani, hogy **túl nagy a választék**. **A liberalizáció jót tett a minőségi fejlődésnek**, igaz, most telítődött a piac, de eddig mindenki törekedett jobb és jobb tankönyvvel előállni. A kis és a nagy kiadók között egyre nyílik az olló a tőkeerőbeli különbség miatt, a piac önszabályoz. A probléma csak az, hogy az értékközpontrú folyamatoknak kellene a központba lenniük, így viszont ezek nem érvényesülhetnek - **nem feltétlenül a legjobb kiadók maradnak életben**.

A tankönyvpiaci rendelésekre nincs megbízható adat. A mérlegadat nem reális, mivel pl. képzési szolgáltatást, kereskedelmi könyveket, vagy egyéb terméket, tevékenységet is tartalmazhat. A tankönyvforgalomra vonatkozó számítások szintén pontatlanok, mivel sokan még mindig nem online adják le a rendelésüket, illetve a számítások nem veszik figyelembe a pótrendeléseket és a visszarukat. Előfordul, hogy a tankönyvet nem normatív támogatásra veszik, mivel nem fér bele az egy főre eső keretbe, így előfordul, hogy pl. a nyelvkönyvet külön veszi a szülő. Mindenesetre az kijelenthető, hogy **a négy legnagyobb kiadó a mintegy 17 milliárd forintos tankönyvpiac kb. kétharmadát fedi le**. A terjesztők valamivel jobban látják a piaci részesedéseket, de nagyjából (tavalyi adatok alapján): **32% NTK, 15-16% Apáczai, 14% Mozaik, 7% Műszaki, a további öt legnagyobb pedig kb. 20%-kal részesedik a maradék (kb. 30%-os) piacból**.

A TVOT-nak 70-80 kiadó (és kb. 140 terjesztő) a tagja. **A legdinamikusabban a Mozaik Kiadó fejlődik**, mivel sok pénzt és időt fektettek bele a **műszaki fejlesztésbe** is a tartalmi mellett; minőségben talán a legprofibbak, ami jól mutatja a hosszú távú szemléletüket. Az **NTK** a múltja miatt nagy, már **meglévő előnyeit** tudta kamatoztatni: nagy szellemi háttérrel rendelkezik, a szakemberek számára is vonzó az NTK, a vásárlók számára is sokszor még az NTK „a kiadó” (bár egyre kevésbé). Az **Apáczai** gyakorlatilag a semmiből

nőtte ki magát és az alsó tagozatban lett meghatározó. A **Mozaik** nagyon jó marketingstratégiát választott, nem alulról építkeztek, mivel az alsó tagozatban már telített volt a piac, hanem a középiskolákban jelentek meg széles választékkal. A középiskolában csak az NTK volt a versenytársuk, ráadásul erre a piacra a demográfiai hullámvölgy is később ér el. A **Műszaki Kiadóban** komoly tőkeinjekciót eszközölt a külföldi tulajdonos, így tudják őrizni a jelenlegi helyüket. Elsősorban egy tankönyvcsaládot kötnek a nevükhöz, a Hajdu-féle matematikasorozatot. Ez az egy sorozatos ismertség inkább a kisebb kiadókra jellemző. A nagyok sokszor több sorozatot is kínálnak egy-egy tantárgyra.

A tankönyvpiacra ugyanakkor nem csak a koncentrálttság miatt egyenlőtlen a helyzet: **egyes szabályozások (pl. árkorlát) ugyanazok a kisebb és a nagyobb kiadókra, de nem ugyanúgy érintik őket**, mivel a kisebb kiadó a kisebb példányszám miatt sokkal drágábban tudja előállítani a könyveit, nem tud akkora visszatérítést adni az iskoláknak és nem tud úgy fejleszteni sem.

A középiskolai piacon kevesebb a kiadó, míg az alsó tagozatnál nagy túlkínálat figyelhető meg. Sok tárgyhoz sok könyv is elérhető, van ahol tíz feletti a kínálat. **A tematikai alapon szerveződő kiadók** ugyanakkor sokszor **nem tudják tartani a lépést a nagy kiadókkal**, ami akár a piac átrendeződését is előrevetítheti. Nagy túlkínálat van angol **nyelvkönyvekből**, itt érthetetlen módon **a külföldi kiadók egyeduralma megtörhetetlen** (ma már a kiadványminőség nem lehet érv), ráadásul sikeres lobbijuk révén **számukra az árkorlát 30%-kal magasabb** a „hagyományos” tankönyvekhez képest. Semmi nem indokolja, hogy miért kell a nyelvkönyvet külföldről behozni. A kis kiadóknak drágább tankönyvet csinálni, mégsem adhatja többért. A gyógypedagógiában, szakképzésben stb. nincs is nagy tülekedés (kicsi példányszám mellett nagy a beruházásigény). **Érthetetlen** továbbá az is, **hogy a kompetencia-alapú tankönyvek árkorlátja miatt lehet 50%-kal magasabb**, erre legfeljebb csak politikai választ lehet találni. Egy másik probléma, hogy **az atlaszok áfája 25%, miközben ez is tankönyv** (a tankönyveké 5%). Esetükben az áfa emelést nem lehetett beépíteni az árba, mivel az árkorlát volt a mérvadó. **A TVOT ellenzi az árkorlát használatát**, mivel meggyőződésünk, hogy ez egy **felesleges fék** a rendszerben, hiszen **a normatíva/fő miatt az iskola így is racionalizál, azaz a piac szabályoz. Az ipari termelői index alkalmazása továbbá teljesen irracionális**; a fogyasztói ár sokkal jobban lefedné a valóságot.

Kínálati oldalon probléma, hogy **kevés az olyan szakember, akit szerzőként fel lehet kérni**. Telített a piac, **ha valaki nem szerző, akkor szakértő**, így viszont (elvileg) nem lehet szerző (bár a gyakorlatban ezt nem ellenőrzik). Ez a szakma ráadásul igen belterjes, lassan mindenki valamelyik kiadónak a valakije. Az adott tudományterület „nagyjait” már lefoglalták a nagy kiadók, sőt, már a különböző felsőoktatási tanszékek oktatói is foglaltak. Az adott korosztályt tanító tanároknál meg legtöbbször az a probléma, hogy az, hogy valaki jó tanár, még nem jelenti azt, hogy jó könyvet is tud írni. Ez persze a

felsőoktatásban tanítókra, és a tudomány egyéb területén jeleskedőkre is igaz lehet.

Az iskola ugyanakkor szereti, ha mindent kínál a kiadó. Egyszerűbb a tankönyvválasztás, a rendelés, s így nagyobb visszatérítést is kaphat, így a kiadó kínálati kényszerben van, ráadásul nem csak egy részpiacon (nem elég az alsó tagozaton, a felső tagozaton is kell). A visszatérítés és a csomagajánlatok miatt az iskolák gyakran nem egyesével mérlegelik, hogy milyen az adott kiadvány, hanem „egyben” veszik a könyveket.

2002-2003-tól a kiadók tankönyvpreferenseit (területi képviselőit) már „porszívó-ügynöknek” nézik sokszor a tanárok, mivel olyan sokan olyan sok ajánlattal keresik meg őket. A **tanárok** ingerküszöbe lényegesen magasabb lett, mint korábban: **ha egyáltalán hajlandók a váltásban gondolkodni, a kedvezmények mellett kész óravázlatokat, vagy szabadon választható modulokat várnak el. A pedagógusok helyzete időközben egyre rosszabb lett, így kevésbé innovatívan állnak hozzá a tanításhoz. A kiadók részéről ma már nem mindig cél, hogy jobb tankönyvet készítsenek, mint a konkurencia, sokszor csak a teljes portfólió kialakítása a fontos. A visszatérítés most még fontosabb a gazdasági válság miatt (ha pl. egy iskola 500 ezer forintot kap egy rendelésért, és az iskolában nincsen WC-papír, akkor az így felkínált könyvcsomagot fogja választani). Akár versenyjogot is sérthet egy olyan ajánlat, hogy ha pl. egy iskola négy évfolyam tankönyveit lecseréli egy bizonyos kiadó könyveire, akkor a negyediket ingyen kapja. Ám ezt szinte lehetetlen bizonyítani. A visszatérítéseket hivatalosan az iskola kapja, de olyan is előfordul állítólag, hogy a tankönyvfelelős. Az iskola esetében a visszatérítést legtöbbször iskolai alapítvány kapja, esetleg a pedagógusok által a kiadónál elkölthető vásárlási utalványként jelenik meg. Volt olyan év, hogy bizonyos kiadók ilyen ajánlatai kísértetiesen hasonlítottak. Lehetett hallani a piacon már visszatérítés jellegű autókulcsokról, tanulmányútról, mindenféle borítékokról is. Ha van is ilyen, remélhető, hogy az iskolai vezetés nem saját részére, hanem az iskola számára fogadja el ezt a többletjuttatást. A probléma, hogy az iskola nem fog panaszt tenni, továbbá a kiadó szintén nem érdekelt a rendszer megváltoztatásában, így az ilyen esetek nem bizonyíthatók.**

Mindezek a gyakorlatok nem csak a versenyt torzítják és számos jogi aggályt vetnek fel, de egyben erősen korlátozzák a pedagógus szabad tankönyvválasztási jogát, és az (egyéni) anyagi szempontok előtérbe kerülésével a szakmai szempontok óhatatlanul háttérbe szorúlnak. Ez nagy veszély azért is, mert ez a gyakorlat gátolhatja a gyerekek fejlődését (a szakmailag/módszertanilag gyengébb tankönyv által), továbbá ezt a tankönyvárakba beépített visszatérítések miatt végül a szülő pénztárcája is bánja. Viszont amíg nem fizetik meg a pedagógust, iskolaigazgatót, addig a visszatérítés intézménye tovább fog élni és erősödni, jogilag ezt a közös

érdekeltség miatt nem lehet bizonyítani vagy ténylegesen korlátozni – mindig meg fogják találni a módot e többletjuttatásokra. **A TVOT tagok viszont készek arra, hogy csak saját terméket térítsenek vissza.**

Az OM mindig kikéri a TVOT véleményét, de annak sosincs következménye. A TVOT-nak ráadásul megszűnt a kötelező tagsága, ami nem szerencsés, mivel így nem tud hatással lenni a kiadókra; **nem tudják maguk között szabályozni/korlátozni a versenyhelyeztetel való visszaélést.** Az NTK és a TVOT között volt viszálykodás, az OM sokszor az NTK mellé is állt (pl. NTK tagkód nélkül vehetett fel rendelést, ami ellentétes volt a vonatkozó törvény szövegével). **Az OM intézkedései nagyon kiszámíthatatlanok,** amin változtatni kellene, mert **a kiadói piacon fontos a több évre előre való tervezhetőség.**

Probléma, hogy **az iskola és az önkormányzat sokáig nem fizeti ki a tankönyvet,** januárban még átlagosan 10%-nyi kintlévőség van, de még áprilisban is eléri az 1-2%-ot. Annak ellenére van ez így, hogy a tankönyveket normatív támogatásból finanszírozzák. **Fontos lenne, hogy a tankönyv normatívát az intézmények csak tankönyvre fordíthassák és azt kötelesek legyenek záros határidőn belül kifizetni,** mivel ellenkező esetben csak a nagyobb tőkeerővel bíró kiadók lesznek képesek piacon maradni.

Kérdés, hogy a tankönyvfelelősnek mi pontosan a feladata, és hogy miért dotálható külön, hiszen kiadói visszatérítést a törvény szerint csak az iskoláknak lehetne adni. Mindenesetre **a tankönyvrendelés 7%-a** körüli juttatást adnak a tankönyvfelelősöknek a kiadók (általában a terjesztőkön keresztül) a tankönyvellátás megszervezéséért, ami már **köztudottan** egyfajta „**tankönyvfelelősi jutalék**”.

Felmerül a kérdés továbbá, hogy **a kiadók a terjesztőknek a könyvet miért nem bizományosként adják,** amikor a konstrukció a nevétől függetlenül tulajdonképpen egy bizományosi konstrukcióra hasonlít leginkább. A legnagyobb eltérés, hogy **a kereskedők elvileg előfinanszíroznak,** miközben a kisterjesztők erre egyre kevésbé képesek. A **központi terjesztés is egy megoldás lehetne,** de kérdés, mi lenne akkor a meglévő terjesztőkkel. A gyakorlat szerint ráadásul **az iskola legtöbbször terjesztőt választ,** a kiadónak ehhez kell igazodnia – a TVOT elnöke által vezetett **Dinasztia kiadó próbált az intézmények egy részébe maga kiszállítani,** ami így megbízhatóbb és olcsóbb lett volna, de **az iskolák valamiért ellenálltak.** A terjesztő azt kommunikálja, hogy komoly befolyása van arra, hogy mit választ az iskola (pedagógus). Nem ritka, hogy az iskola jobban ragaszkodik egy terjesztőhöz, mint a kiadóhoz, vagy egy tankönyvsorozathoz, mivel a terjesztő leveszi a szervezéssel/adminisztrációval járó terhet a válláról.

A Dinasztia Kiadó a tankönyvei iskolai kiszállítására tavaly a Suli Könyv Kft-vel kötött terjesztési szerződést. A kiadónak így egyszerűbb volt, ott volt a kiadó raktára is, és nem kellett sok terjesztővel kapcsolatban állni. Biztonságos is volt, mivel ennek a cégnek nagy a forgalma és tőkeerős, így bízhatott benne a kiadó, hogy maradéktalanul és határidőre a pénzéhez jut. Ez a cég kötött szerződést a többi kisebb terjesztővel, akik így az összes könyvet egy helyen tudták átvenni. A Dinasztia olyan szerződést kötött, hogy az ő könyveit mindegyik terjesztő mindenképpen megkapja, és hogy az alvállalkozó kisebb terjesztők ugyanannyi jutalékot kapjanak így is, mint kaptak az előző évben közvetlenül a kiadótól. Az többeket zavar, hogy **a Suli Könyv és a Mozaik tulajdonosai között családi kapcsolat van**, mondván: **a Mozaik tulajdonosa így elvileg hozzájuthat olyan információkhoz, amelyekkel esetleg visszaélhetne**, és hogy **esetleg inkább a „házi” kiadó, a Mozaik könyveit ajánlják** az iskolákban a „sulikönyves” terjesztők. A legnagyobb kiadók képesek lennének akár saját terjesztésre is, de a kisebb-közepes kiadóknak szüksége van a nagy terjesztőkre.

A terjesztők nagyon össze vannak fonódva; **a kisterjesztők egyre inkább a nagyobb terjesztők alterjesztőivé válnak. A nagy terjesztő azzal tud kedvező ajánlatot tenni** (és így elérni, hogy kisebb terjesztő ne közvetlenül a kiadótól, hanem tőle vegye a könyvet), **hogy készpénzfizetést ajánl a kiadónak, amiért jellemzően 3% plusz jutalékot kap**, és ebből ad át valamennyit a kisebb terjesztőnek, ha vele szerződik.

A **tankönyvminősítésnél** fontos lenne, hogy a mai gyakorlattal ellentétben (amikor is csak a könyv terjedelme számít) **a díj mértéke a várható példányszám szerint alakuljon**, mint pl. a képek után fizetendő jogdíj. **A TVOT tagság is járhatna kedvezményel.** A minősítésben száznál is több indikátort vesznek figyelembe, a folyamat meglehetősen bonyolult. Az utóbbi években az oktatási hivatal rugalmasabb és kiadóbarátabb lett, és közben a kiadók is megtanulták, hogy mi a feladatuk. Az eljárás azonban még így is **túl bonyolult, bürokratikus és aránytalanul drága.** Természetesen fontos, hogy egy hivatal vizsgálja az alkotmányos, etikai stb. kérdéseket, de egyben **a pedagógust is segíteni kellene a tankönyvválasztásban.**

A tankönyvpiacnak jót tett a sok kiadó megjelenése, fontos lenne, hogy ez továbbra is biztosított legyen. „Megvesztegetés ízű” versengés a kiadók között akkor is lenne, ha csak három-négy kiadó működne. **A terjesztőknek és a kiadóknak érdemes lenne elkülönülnie a TVOT-n belül, amihez törvénymódosítás szükséges**, ez hatékonyabb működést tenne lehetővé.

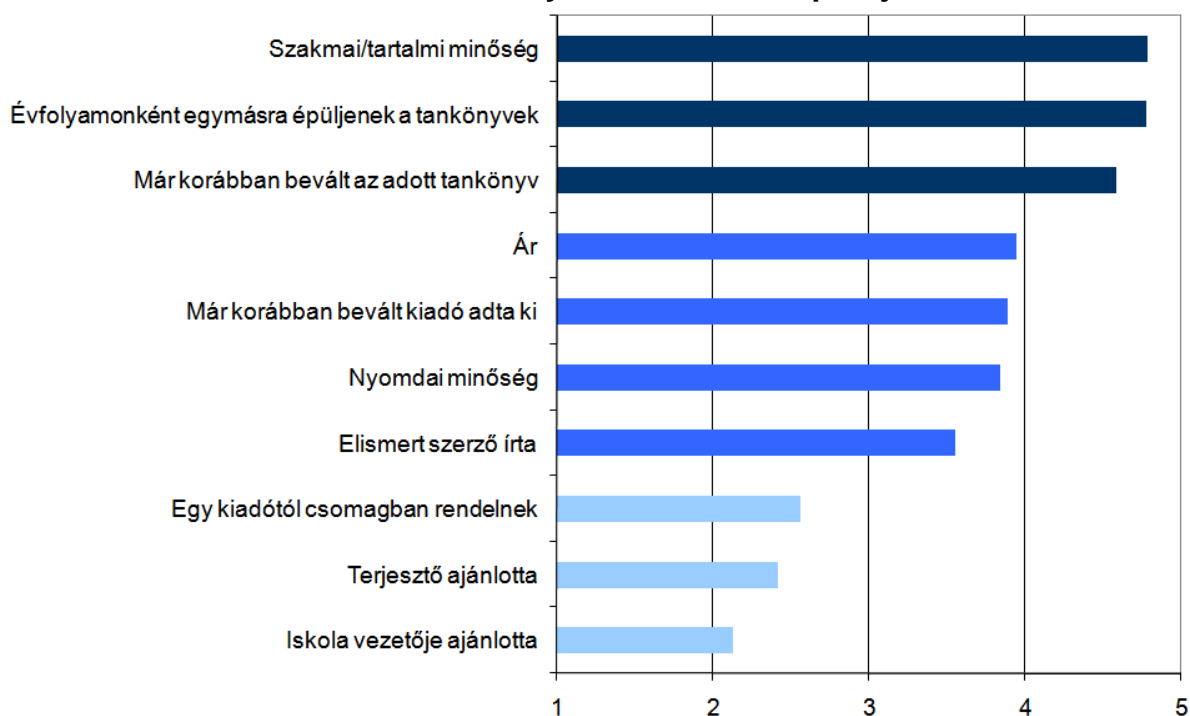
A **digitális tananyagok** tekintetében egyelőre **a kínálat nagyobb, mint a kereslet.** A digitális tankönyvpiac mindenesetre **tovább növeli a különbséget a kicsi és a nagy kiadók között**, hisz a digitális tananyagfejlesztés nagyon költséges. A **szervi jogok kérdése** fontos terület, ki kell dolgozni, hogyan lehet a felhasználást korlátozni. **Amíg nincs „digitális palatábla”, addig a**

digitális tananyag csak kiegészítő funkciót tölthet be, igaz egy könyvhöz kapcsolódó digitális tananyag is sok (elsősorban módszertani) lehetőséget ad. Felhasználói oldalról azonban kétségtelen, hogy egy **új generáció szükséges** ehhez. Kínálati oldalról az volt a legnagyobb lökés, hogy felröppent a hír, hogy lesz digitális tábla, és a nagyobb kiadók rögtön igyekeztek ehhez külön tananyaggal megjelenni. Mivel **nincs fizetőképes kereslet, ezért a kiadók gyakran ingyen adnak az iskoláknak bizonyos digitális tananyagot**, pl. a kiadványok digitalizált anyagát (amennyiben rendelt tőlük az iskola). Mivel a digitális tananyag fejlesztése költséges és egyelőre csak csekély bevételt hoz, ezért ezt csak a nagy kiadók engedhetik meg maguknak, a kisebb kiadók így viszont nehéz helyzetben lesznek, amikor már a kereslet is megjelenik.

A fénymásolás a közoktatásban nem jelentős probléma, mivel tankönyvet nem fénymásolnak, legfeljebb a felmérőket, esetleg egyes színes gyakorlókat másolja le a pedagógus. Sokszor erről van is tudomása a kiadónak, de nem él kifogással, mert akkor nem rendelnének tőle. **Felsőoktatásban már lényegesen nagyobb arányban van fénymásolás.**

VI. FÜGGELÉK: GRAFIKONOK, TÁBLÁZATOK

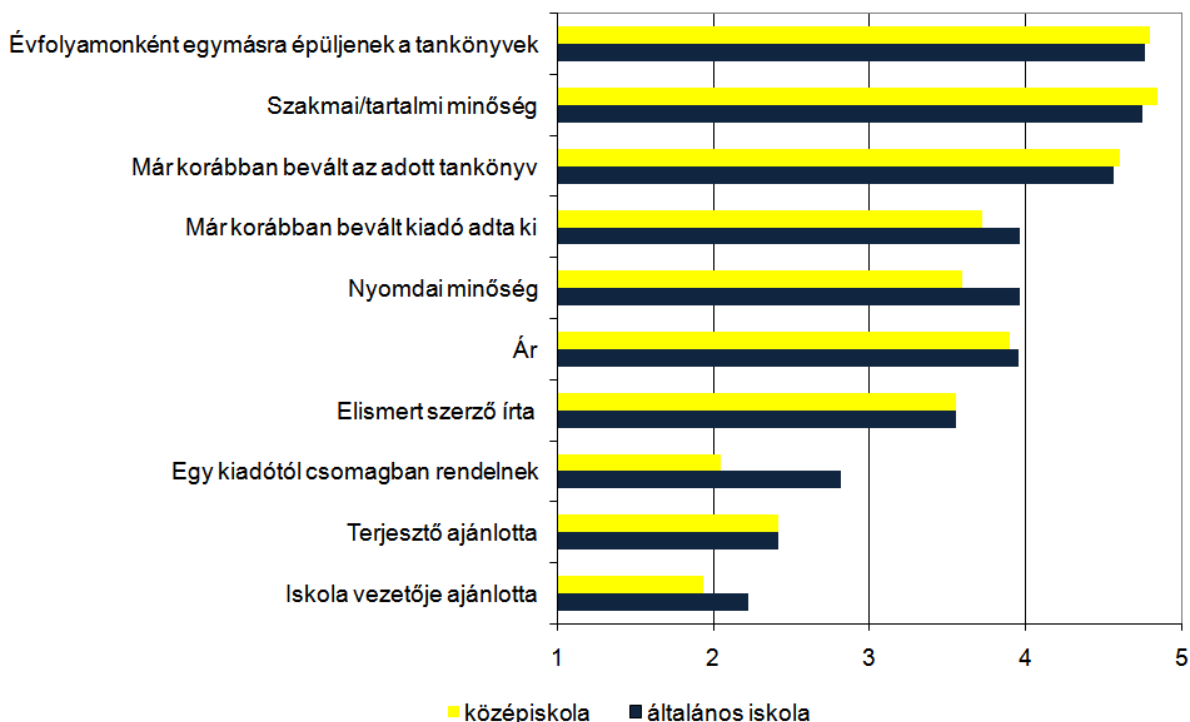
Az iskolai tankönyvválasztás szempontjai

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem számít, 5: rendkívül fontos szempont

Forrás: GKI

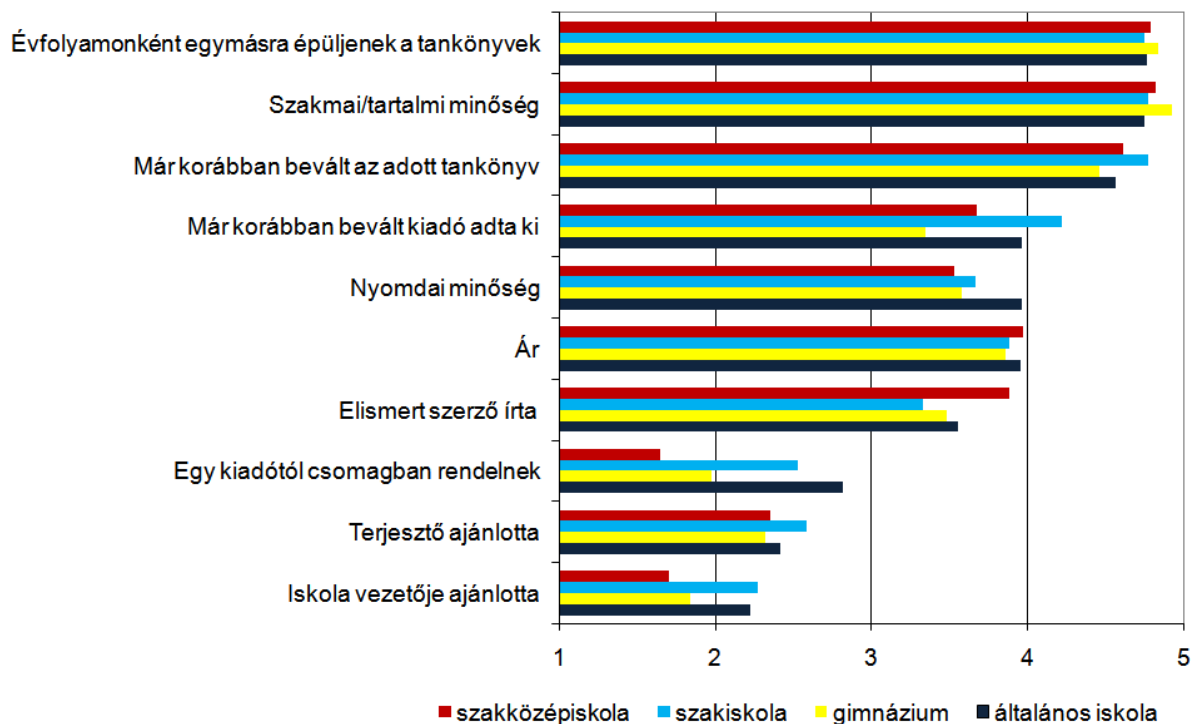
Az iskolai tankönyvválasztás szempontjai iskolai szintek szerint

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem számít, 5: rendkívül fontos szempont

Forrás: GKI

Az iskolai tankönyvválasztás szempontjai iskolai szintek szerint

Megj.: 1: egyáltalán nem számít, 5: rendkívül fontos szempont

Forrás: GKI

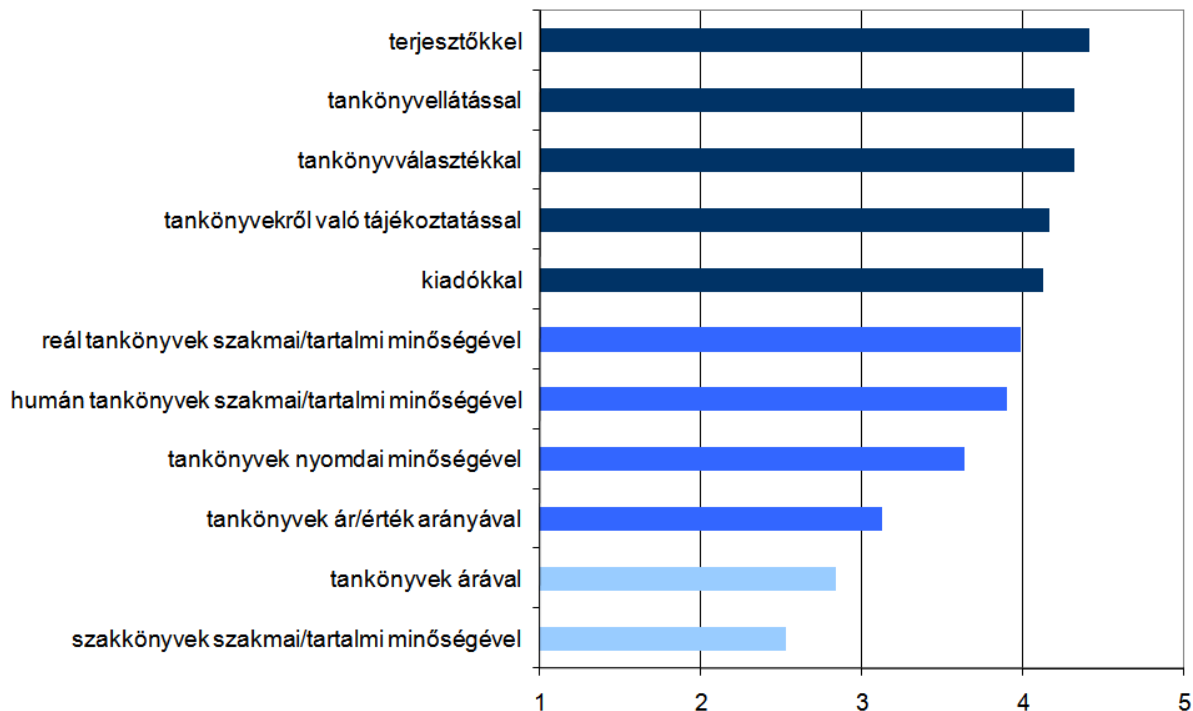
Az iskolai tankönyvválasztás szempontjai régiók szerint

	Országos átlag	Közép- Magyarország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Dunántúl	Dél- Dunántúl	Észak- Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld
Szakmai/tartalmi minőség	4,8	4,9	4,8	4,8	4,8	4,7	4,6	4,9
Évfolyamonként egymásra épüljenek a tankönyvek	4,8	4,8	4,8	4,8	4,7	4,8	4,7	4,7
Már korábban bevált az adott tankönyv	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,4	4,5
Ár	3,9	4,0	4,0	3,8	3,8	4,1	3,8	3,9
Már korábban bevált kiadó adta ki	3,9	3,9	4,0	3,8	3,5	3,9	4,2	3,5
Nyomdai minőség	3,8	3,9	3,9	3,6	3,6	3,8	3,9	3,8
Elismert szerző írta	3,6	3,5	3,6	3,8	2,9	3,6	3,8	3,5
Egy kiadótól csomagban rendelnek	2,6	2,4	2,6	2,2	2,6	3,0	2,8	2,3
Terjesztő ajánlotta	2,4	2,2	2,6	2,6	2,3	2,5	2,5	2,4
Iskola vezetője ajánlotta	2,1	2,0	2,3	2,1	2,0	2,4	2,2	1,8

Megj.: 1: egyáltalán nem számít, 5: rendkívül fontos szempont

Forrás: GKI

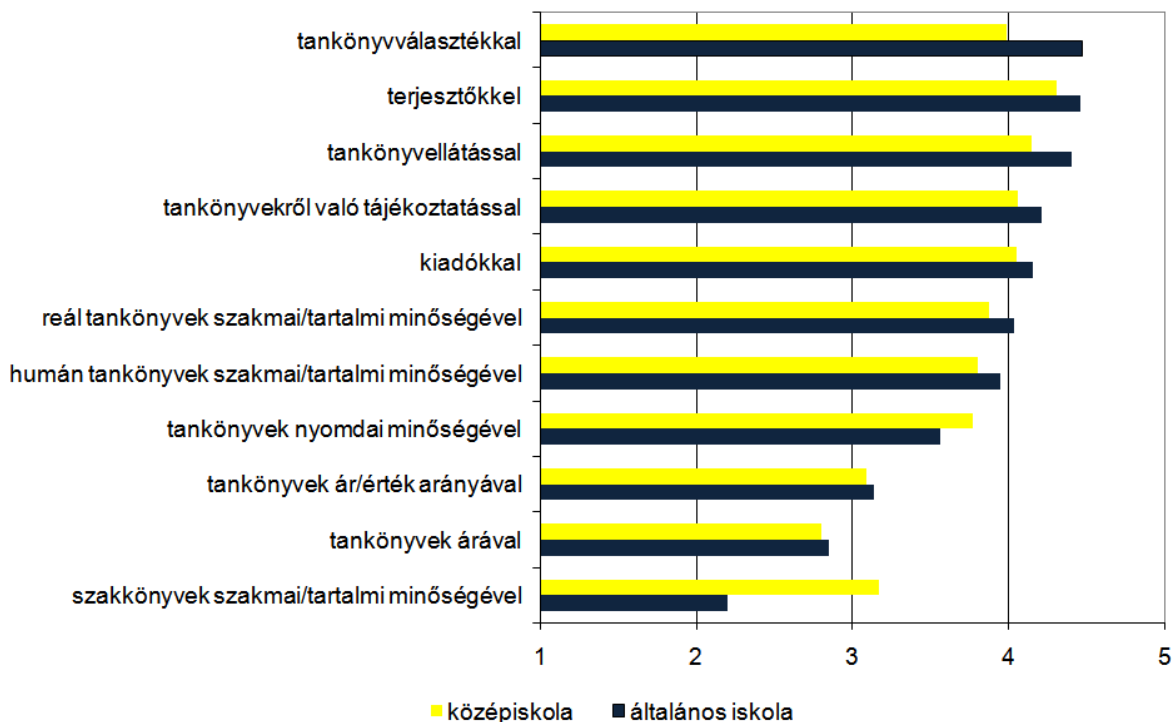
Az iskolák elégedettsége az egyes tankönyvpiaci szereplőkkel, tényezőkkel

Megj.: 1: egyáltalán nem elégedettek, 5: teljes mértékben elégedettek

Forrás: GKI

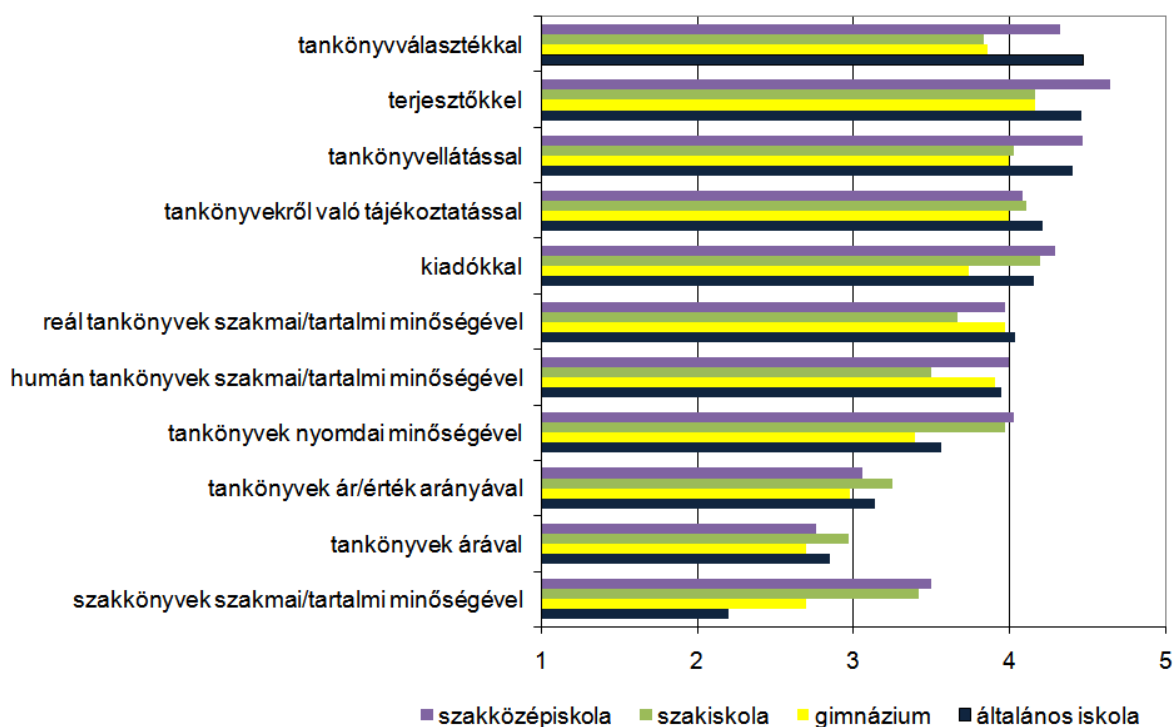
Az iskolák elégedettsége az egyes tankönyvpiaci szereplőkkel, tényezőkkel iskolai szintek szerint

Megj.: 1: egyáltalán nem elégedettek, 5: teljes mértékben elégedettek

Forrás: GKI

Az iskolák elégedettsége az egyes tankönyvpiaci szereplőkkel, tényezőkkel iskolai szintek szerint

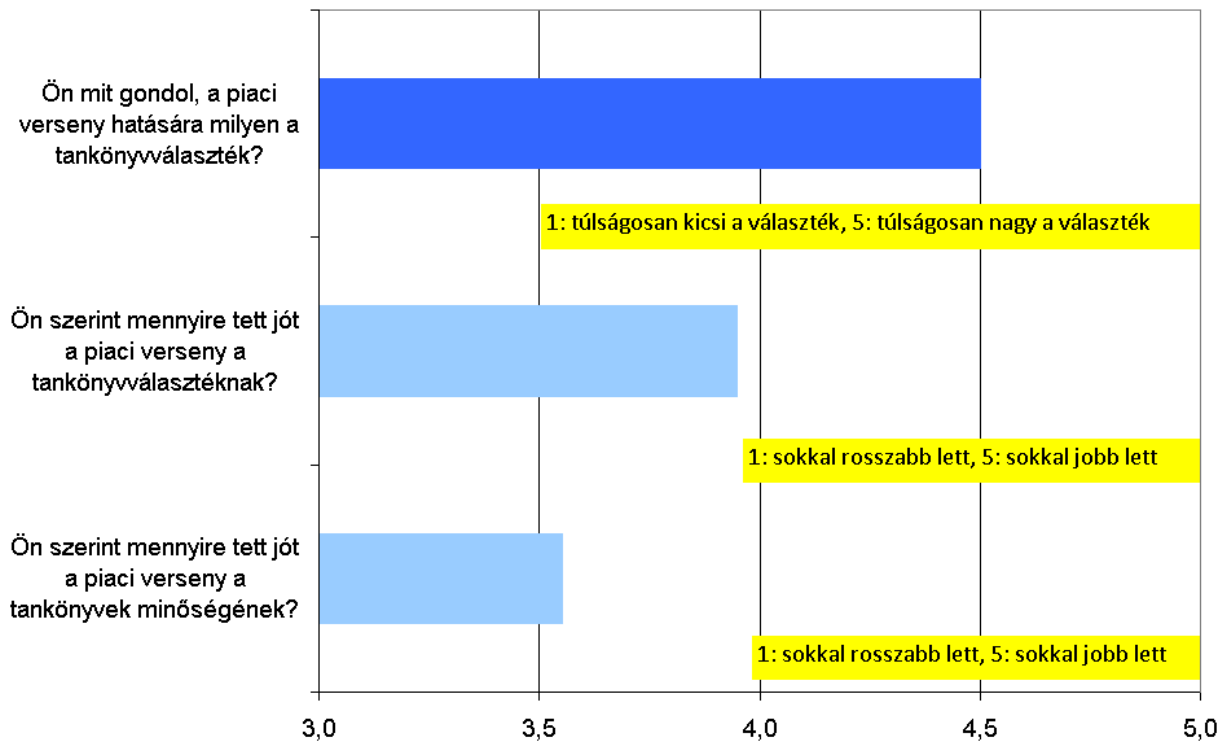
Megj.: 1: egyáltalán nem elégedettek, 5: teljes mértékben elégedettek
 Forrás: GKI

Az iskolák elégedettsége az egyes tankönyvpiaci szereplőkkel, tényezőkkel régiók szerint

	Országos átlag	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
terjesztőkkel	4,4	4,3	4,4	4,4	4,2	4,6	4,5	4,4
tankönyvellátással	4,3	4,1	4,3	4,2	4,2	4,5	4,6	4,4
tankönyvválasztékkal	4,3	4,2	4,4	4,3	4,4	4,4	4,3	4,2
tankönyvekről való tájékoztatással	4,2	4,1	4,1	4,1	4,2	4,3	4,3	4,1
kiadókkal	4,1	4,0	4,0	4,1	3,9	4,4	4,3	4,1
reál tankönyvek szakmai/tartalmi minőségével	4,0	4,0	3,8	3,8	4,2	4,1	4,0	4,0
humán tankönyvek szakmai/tartalmi minőségével	3,9	3,9	3,8	3,8	3,8	4,0	3,9	4,0
tankönyvek nyomdai minőségével	3,6	3,7	3,4	3,6	3,3	3,9	3,9	3,6
tankönyvek ár/érték arányával	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,2	3,0	3,2
tankönyvek árával	2,8	2,9	2,7	2,9	2,8	3,0	2,8	2,7
szakkönyvek szakmai/tartalmi minőségével	2,5	2,3	2,3	2,7	2,9	2,7	2,7	2,5

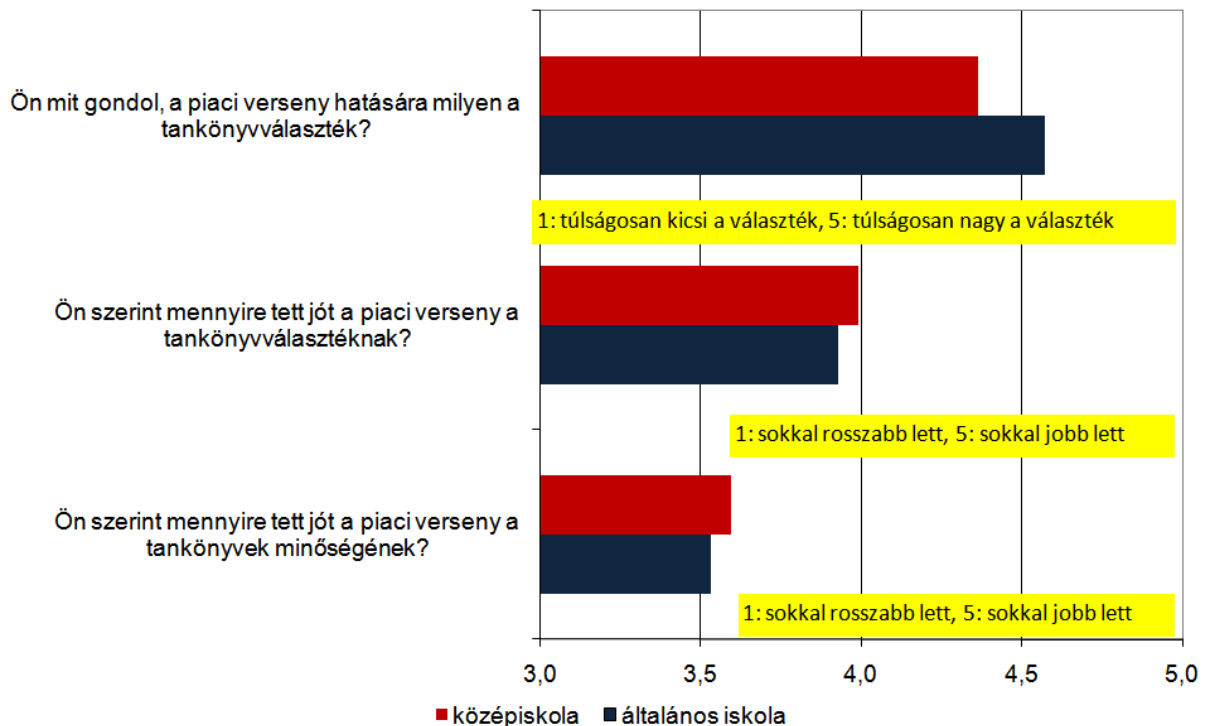
Megj.: 1: egyáltalán nem elégedettek, 5: teljes mértékben elégedettek
 Forrás: GKI

A tankönyvpiaci verseny hatásai

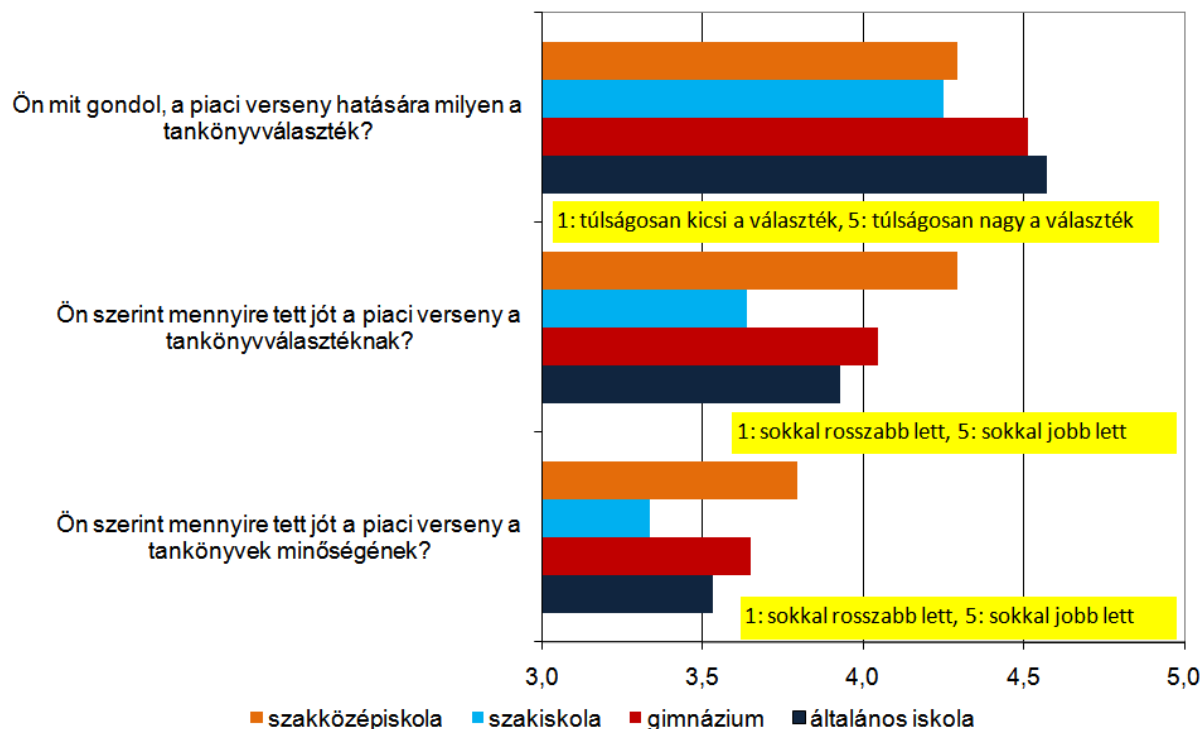
Forrás: GKI

A tankönyvpiaci verseny hatásai iskolai szintek szerint

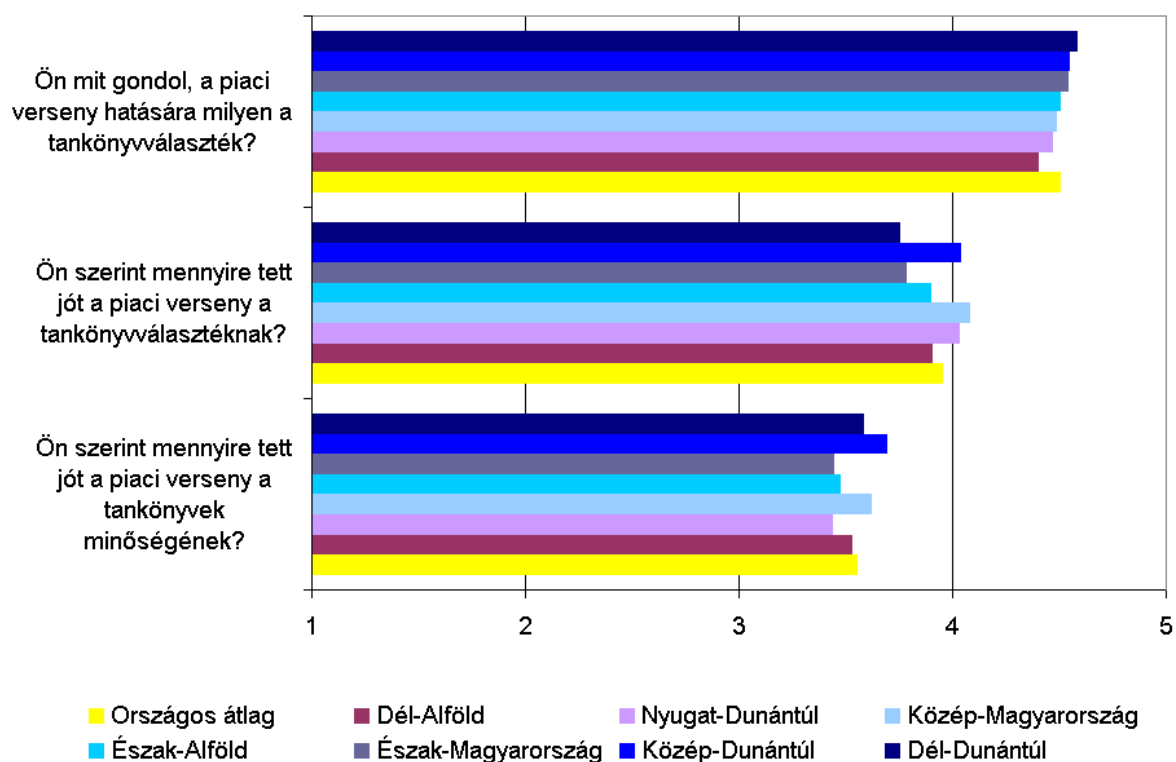
Forrás: GKI

A tankönyvpiaci verseny hatásai iskolai szintek szerint

Forrás: GKI

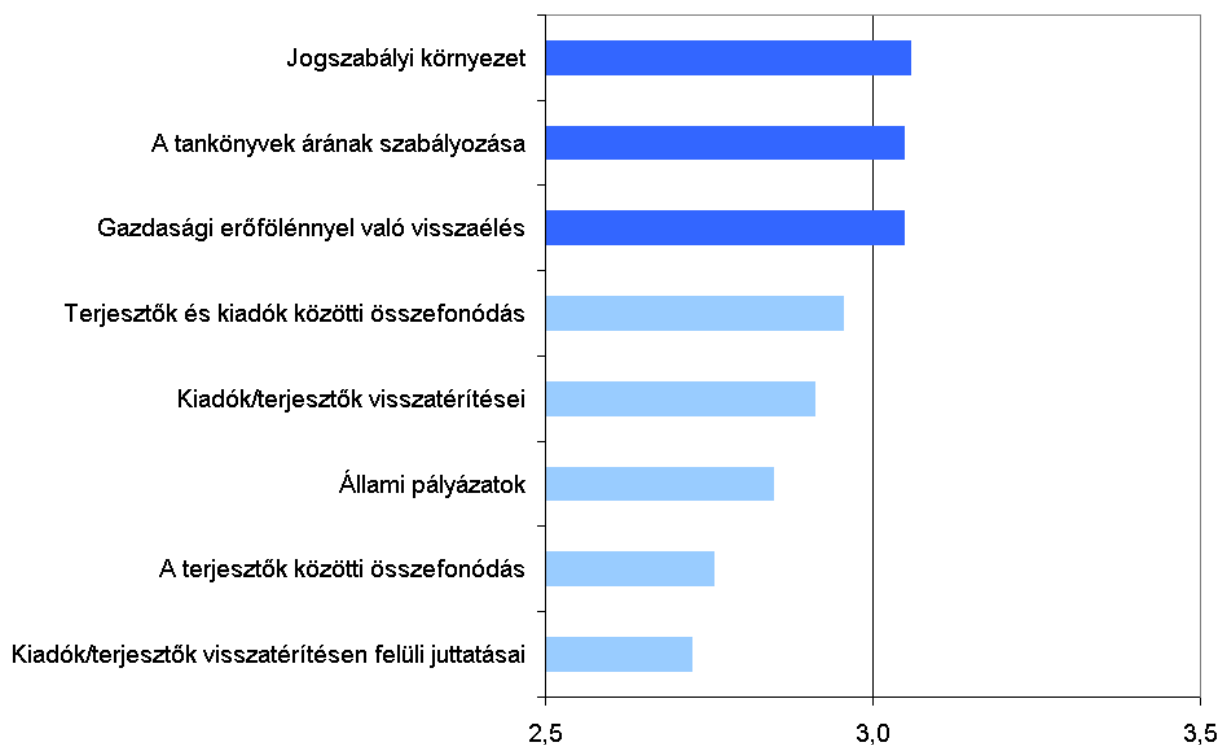
A tankönyvpiaci verseny hatásai régiók szerint

Megj: 1. kérdés: 1: túlságosan kicsi a választék, 5: túlságosan nagy a választék
2-3. kérdés: 1: sokkal rosszabb lett, 5: sokkal jobb lett

Forrás: GKI

A tankönyvpiaci verseny akadályai

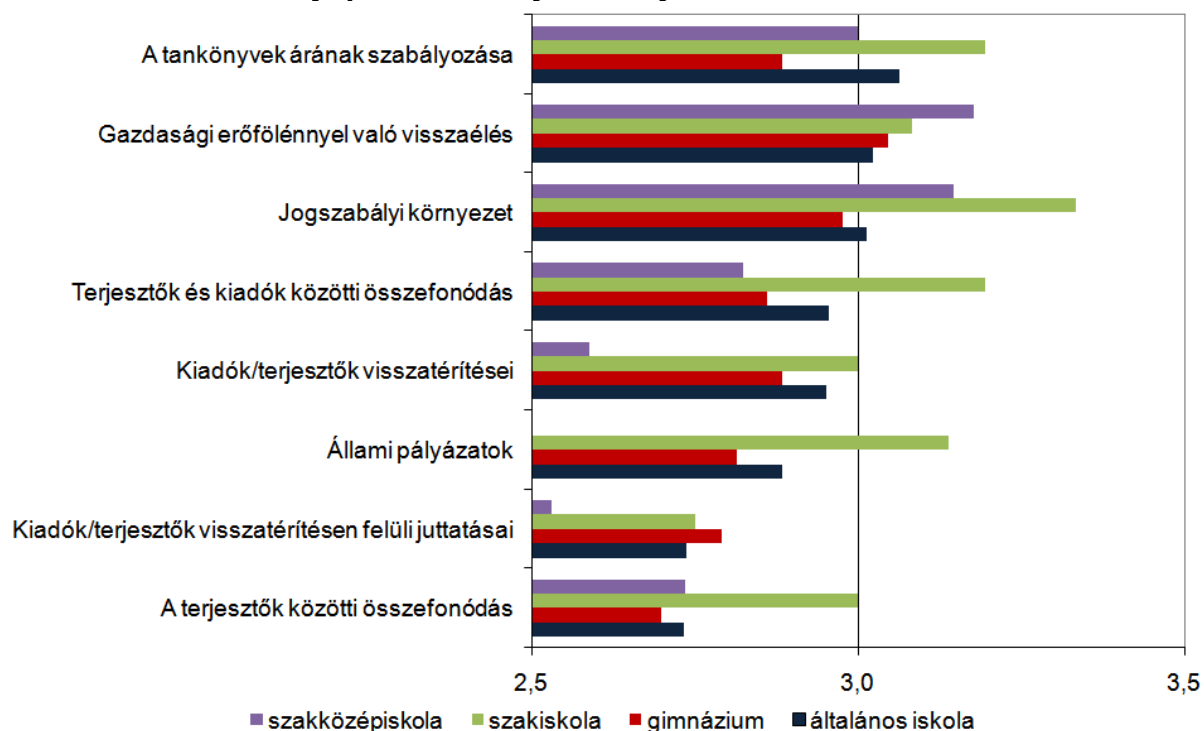
Megj.: 1: egyáltalán nem akadályozza a versenyt, 5: rendkívüli mértékben akadályozza
 Forrás: GKI

A tankönyvpiaci verseny akadályai iskolai szintek szerint

Megj.: 1: egyáltalán nem akadályozza a versenyt, 5: rendkívüli mértékben akadályozza
 Forrás: GKI

A tankönyvpiaci verseny akadályai iskolai szintek szerint

Megj.: 1: egyáltalán nem akadályozza a versenyt, 5: rendkívüli mértékben akadályozza

Forrás: GKI

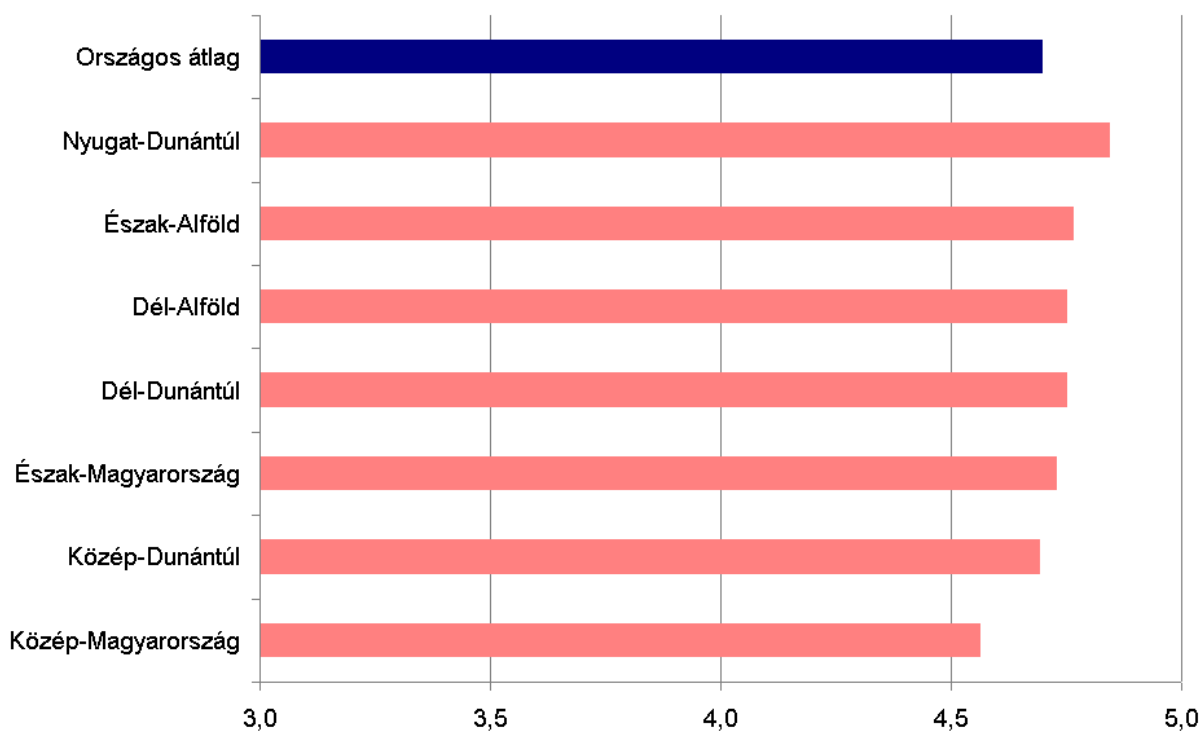
A tankönyvpiaci verseny akadályainak megítélése régiók szerint

	Országos átlag	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Jogszabályi környezet	3,1	3,1	2,9	3,1	3,2	3,0	3,2	3,0
A tankönyvek árának szabályozása	3,0	2,9	3,3	3,2	3,0	3,1	2,9	2,9
Gazdasági erőfölénnyel való visszaélés	3,0	3,0	3,1	3,3	3,0	3,2	2,9	2,8
Terjesztők és kiadók közötti összefonódás	3,0	2,9	3,2	3,1	2,9	2,9	2,9	2,7
Kiadók/terjesztők visszatérítései	2,9	2,7	3,3	2,8	2,8	3,1	2,9	2,9
Állami pályázatok	2,8	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	2,7	3,0
A terjesztők közötti összefonódás	2,8	2,8	2,9	2,7	2,8	2,8	2,8	2,5
Kiadók/terjesztők visszatérítésen felüli juttatásai	2,7	2,6	2,9	2,8	2,6	2,7	2,8	2,8

Megj.: 1: egyáltalán nem akadályozza a versenyt, 5: rendkívüli mértékben akadályozza

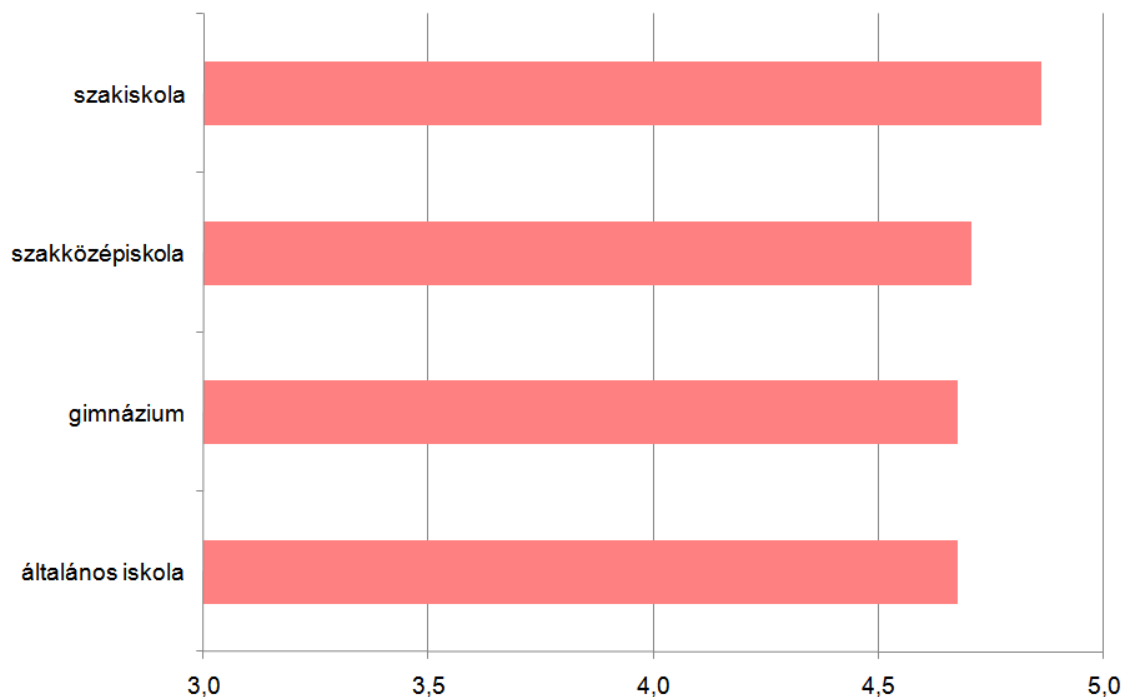
Forrás: GKI

Az állami árszabályozás jelentősége

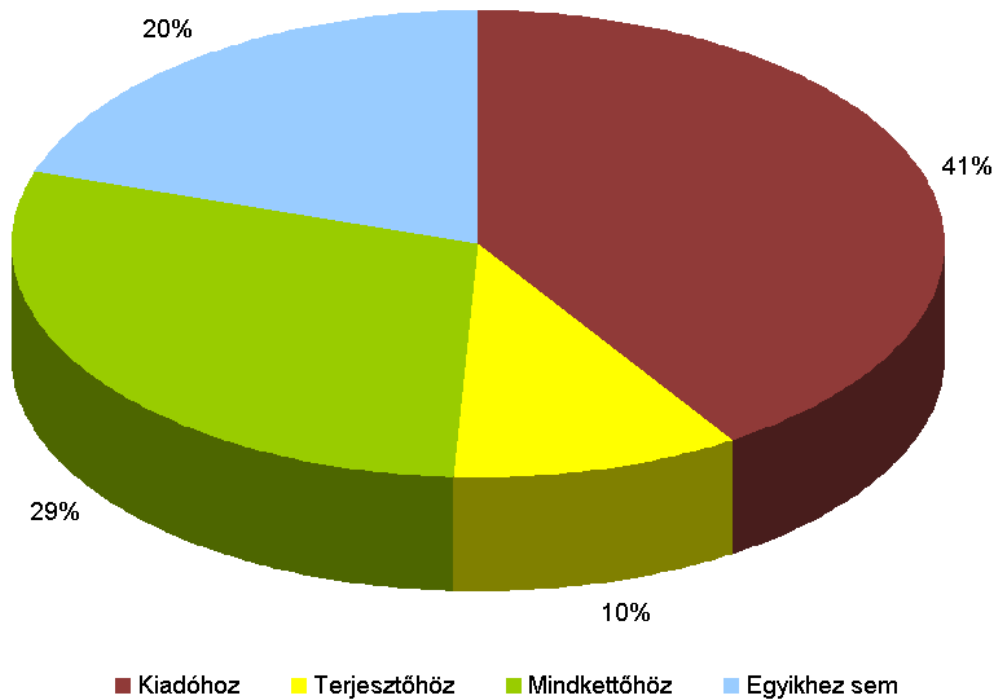
Megj.: 1: egyáltalán nem fontos, 5: nagyon fontos
Forrás: GKI

Az állami árszabályozás jelentősége iskolai szintek szerint

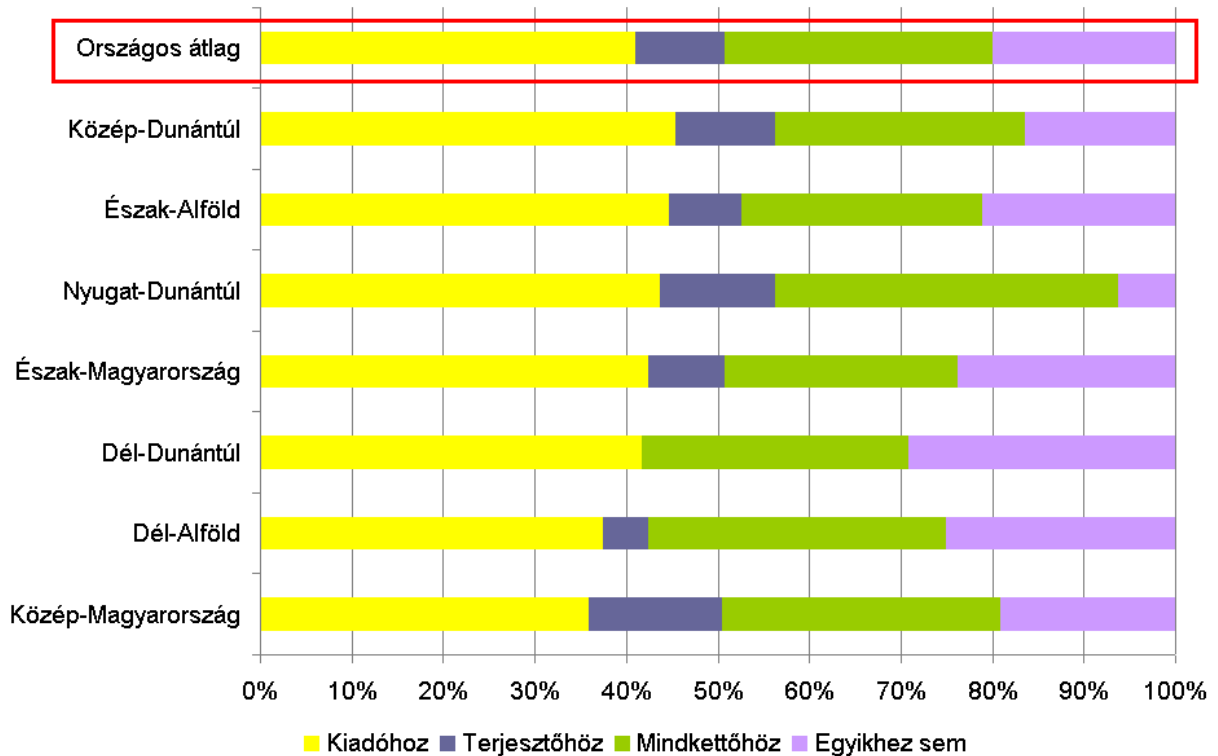
Megj.: 1: egyáltalán nem fontos, 5: nagyon fontos
Forrás: GKI

Az iskolák ragaszkodási iránya tankönyvválasztáskor (megoszlás, %)

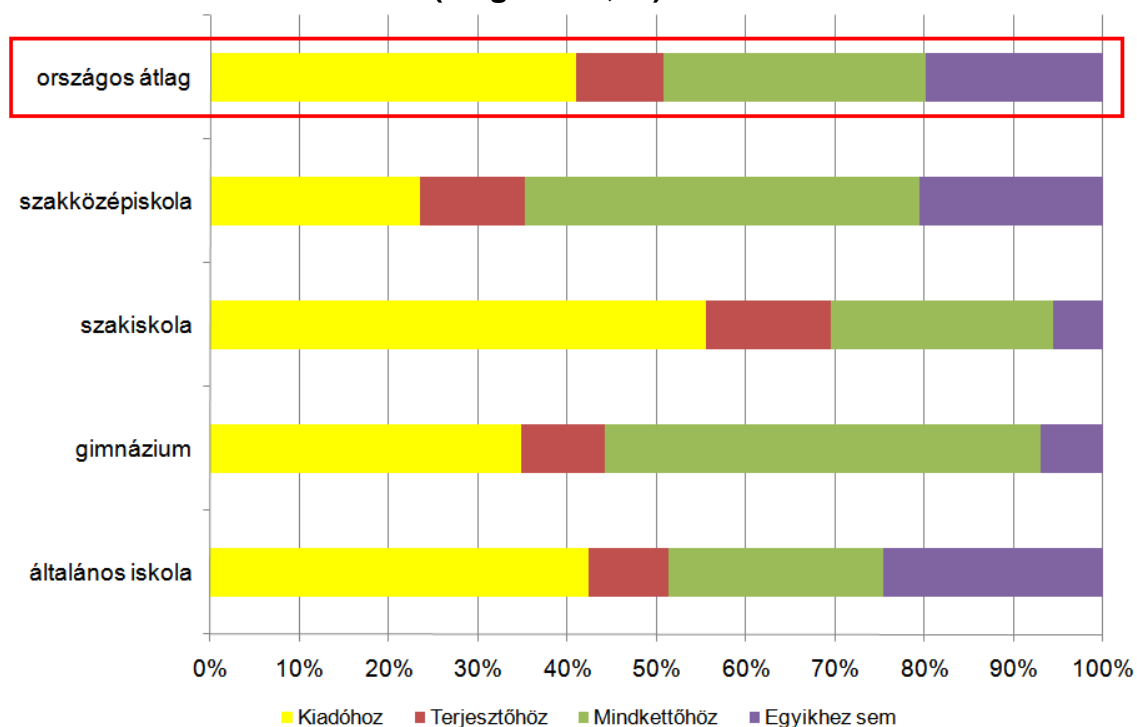
Forrás: GKI

Az iskolák ragaszkodási iránya tankönyvválasztáskor régiók szerint (megoszlás, %)

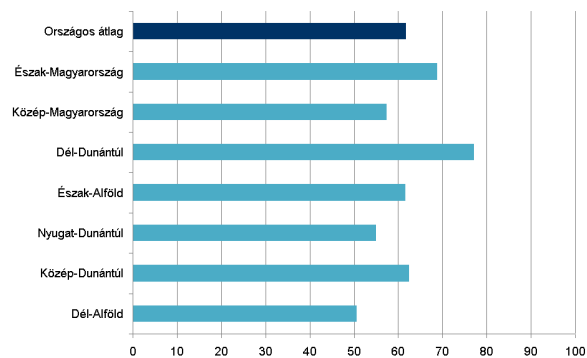
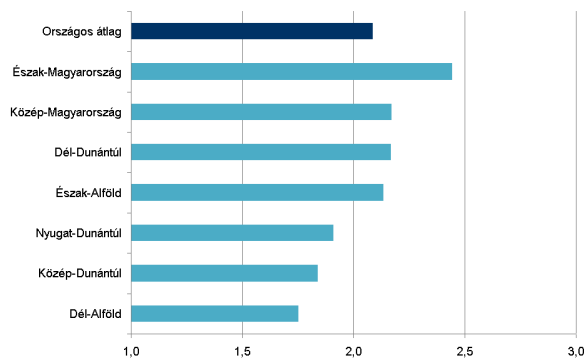
Forrás: GKI

Az iskolák ragaszkodási iránya tankönyvválasztáskor iskolai szintek szerint (megoszlás, %)

Forrás: GKI

A pedagógusok egyedi tankönyv-igényei Felmerülés gyakorisága Megrendelések aránya* (%)

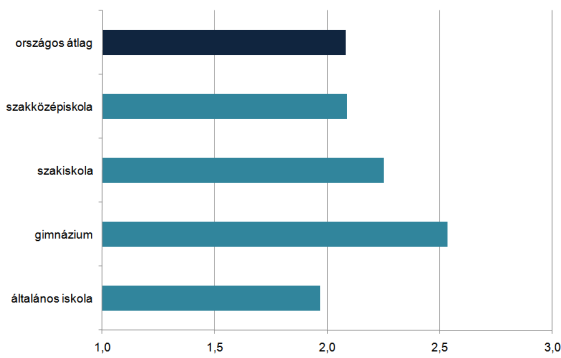

1: egyáltalán nem jellemző, 5: nagyon gyakori

Forrás: GKI

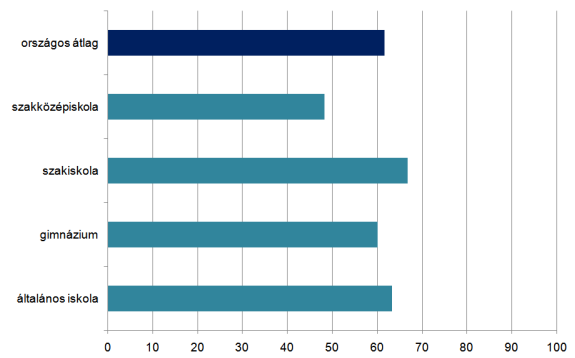
* ahol felmerült egyedi tankönyv igény

A pedagógusok egyedi tankönyv-igényei iskolai szintek szerint Felmerülés gyakorisága

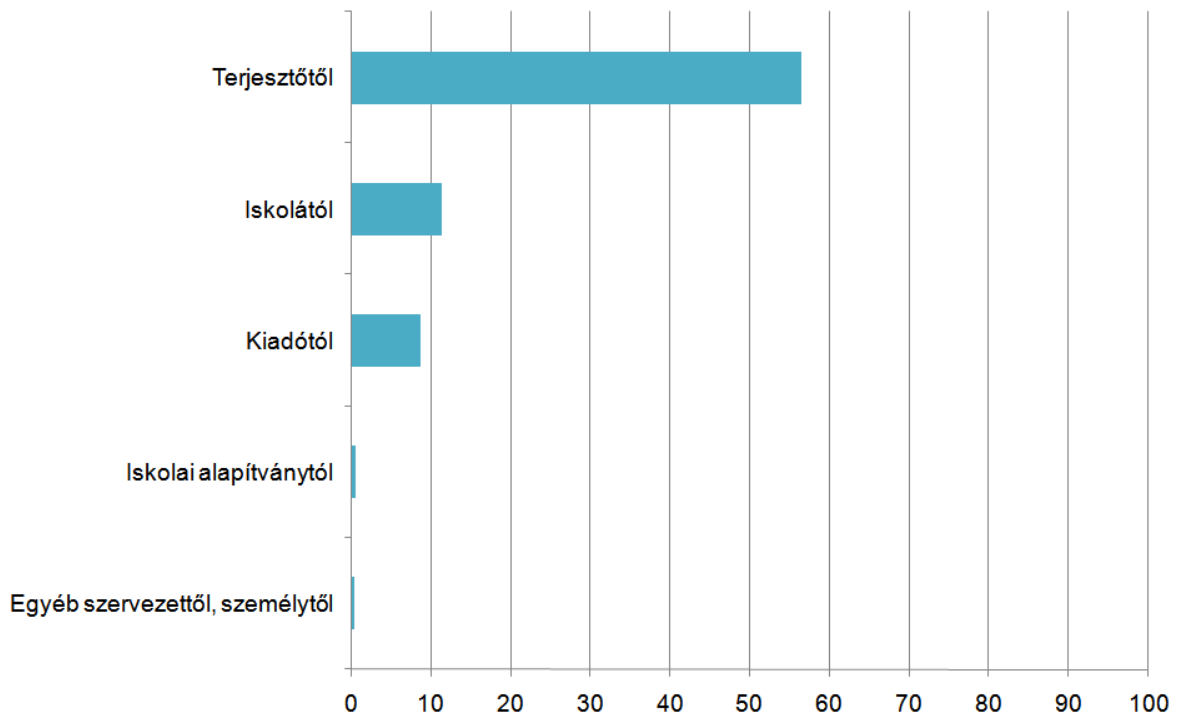
1: egyáltalán nem jellemző, 5: nagyon gyakori
Forrás: GKI

Megrendelések aránya* (%)

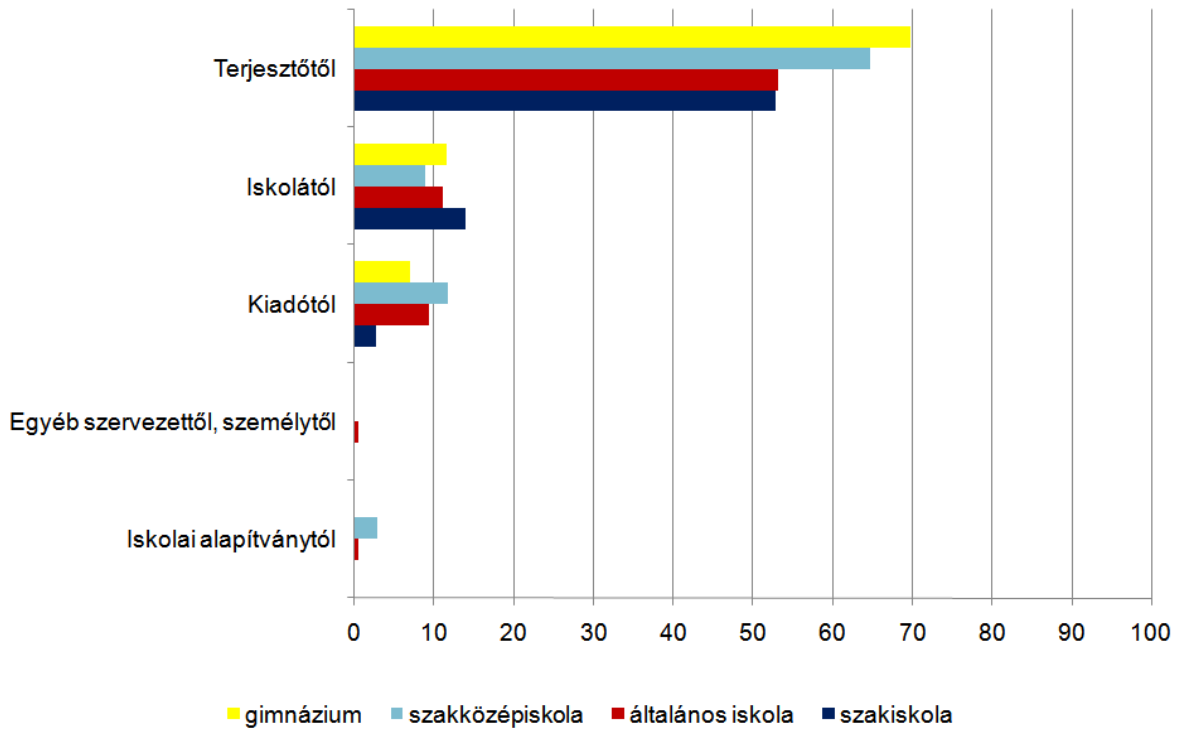
* ahol felmerült egyedi tankönyv igény

Tankönyvfelelősi többletmunkáért kapott* pénzbeli vagy tárgybeli ellentételezés gyakorisága forrás szerint (%)

*Évi 10 ezer forintot meghaladó
Forrás: GKI

Tankönyvfelelősi többletmunkáért kapott* pénzbeli vagy tárgybeli ellentételezés gyakorisága iskolai szintek és forrás szerint (%)

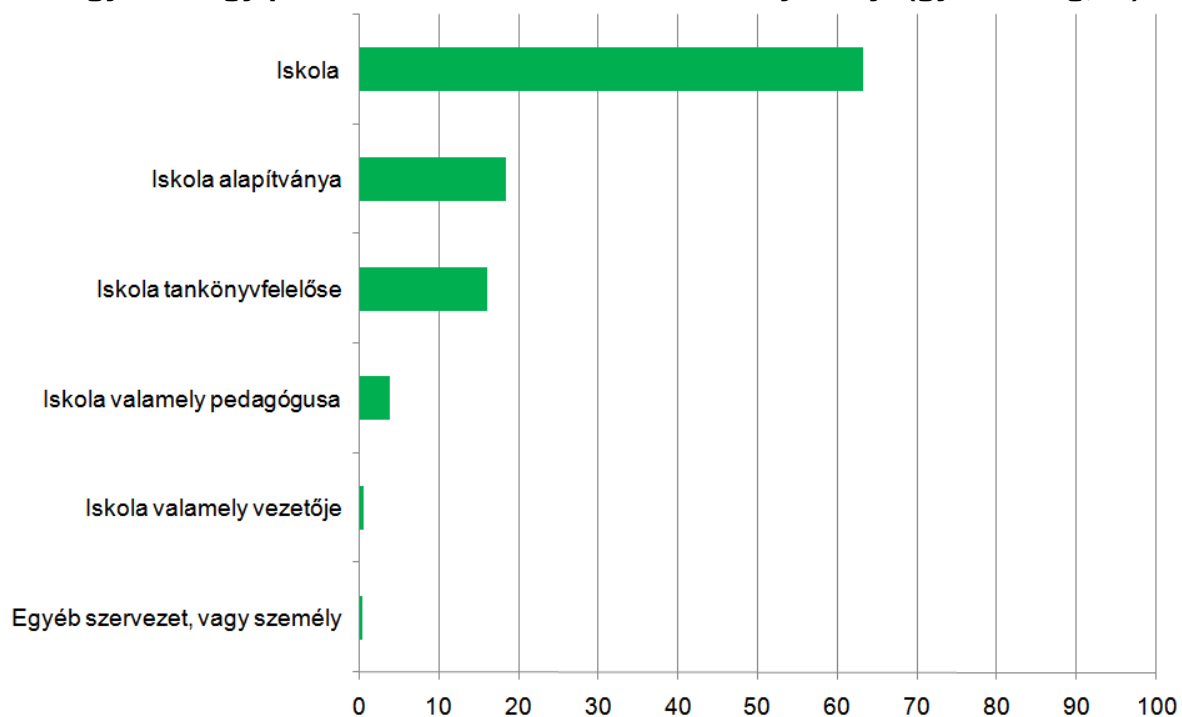
*Évi 10 ezer forintot meghaladó
 Forrás: GKI

Tankönyvfelelősi többletmunkáért kapott* pénzbeli vagy tárgybeli ellentételezés gyakorisága forrás és régiók szerint (%)

	Országos átlag	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Terjesztőtől	56,4	52,8	50,9	65,6	70,8	52,5	73,7	45,0
Iskolától	11,3	11,2	10,9	18,8	0,0	6,8	15,8	15,0
Kiadótól	8,6	6,7	14,5	3,1	4,2	11,9	7,9	7,5
Iskolai alapítványtól	0,6	1,1	0,0	0,0	0,0	1,7	0,0	0,0
Egyéb szervezettől, személytől	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5

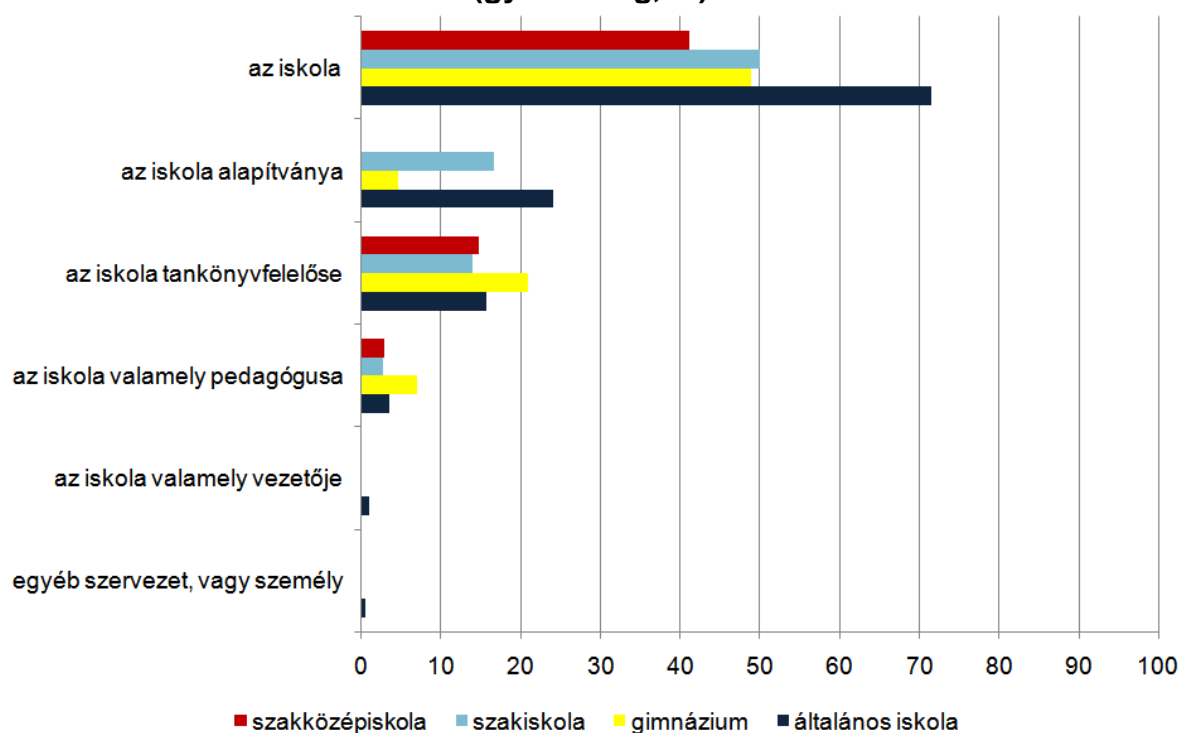
*Évi 10 ezer forintot meghaladó
 Forrás: GKI

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje (gyakoriság, %)

Forrás: GKI

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje iskola típusok szerint (gyakoriság, %)

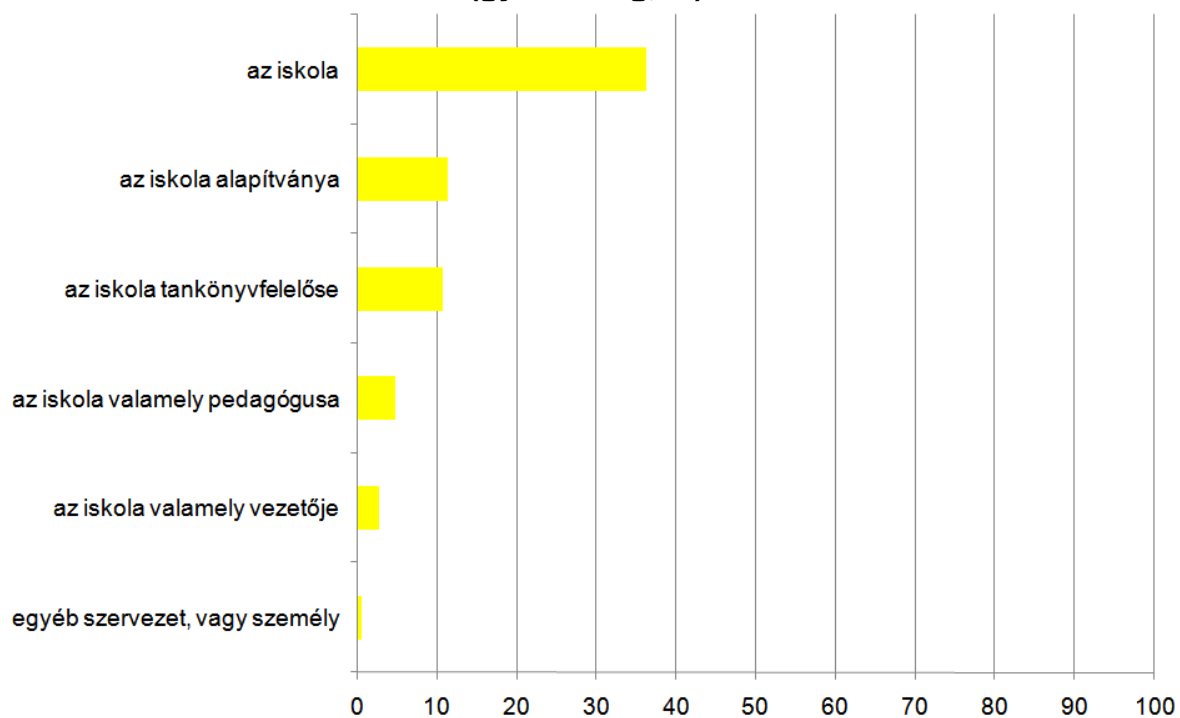
Forrás: GKI

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje régiók szerint (gyakoriság, %)

	Országos átlag	Közép- Magyarország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Dunántúl	Dél- Dunántúl	Észak- Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld
az iskola	63,2	61,8	69,1	59,4	50,0	72,9	63,2	55,0
az iskola alapítványa	18,4	16,9	14,5	18,8	12,5	22,0	21,1	22,5
az iskola tankönyvfelelőse	16,0	12,4	14,5	18,8	8,3	15,3	23,7	22,5
az iskola valamely pedagógusa	3,9	5,6	3,6	0,0	0,0	5,1	2,6	5,0
az iskola valamely vezetője	0,6	0,0	0,0	3,1	0,0	1,7	0,0	0,0
egyéb szervezet, vagy személy	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0

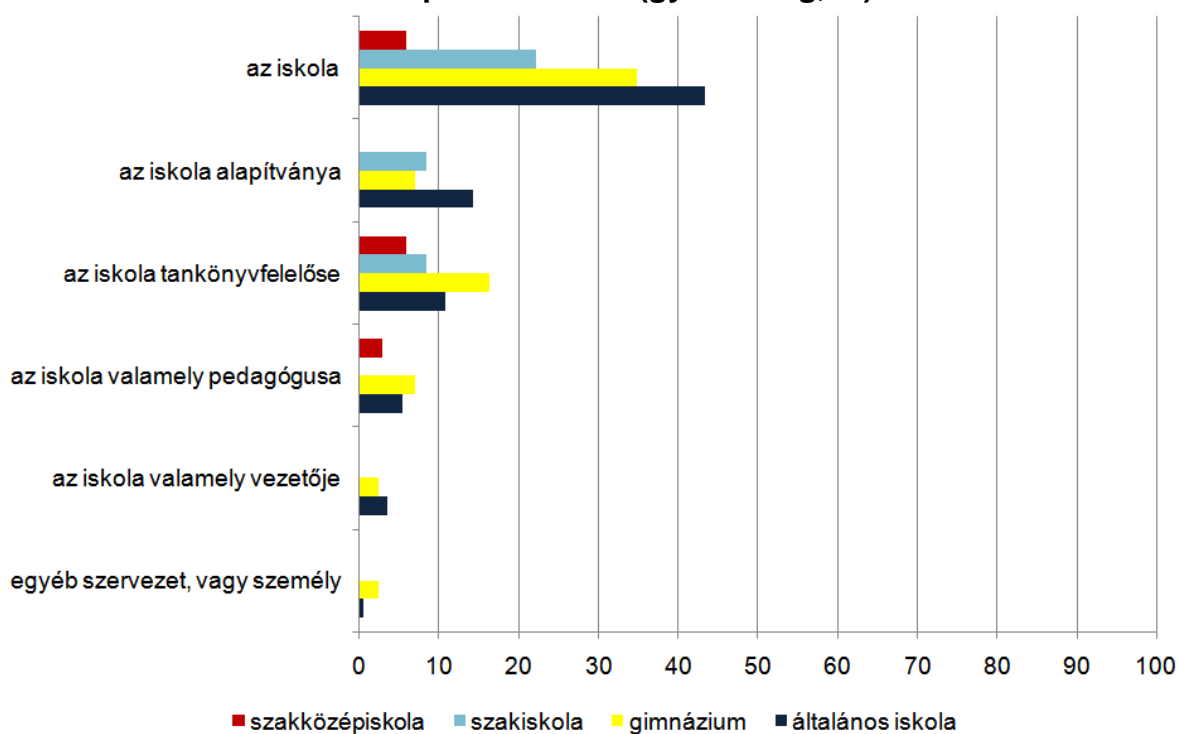
Forrás: GKI

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje hallomás alapján (gyakoriság, %)

Forrás: GKI

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje hallomás alapján iskola típusok szerint (gyakoriság, %)

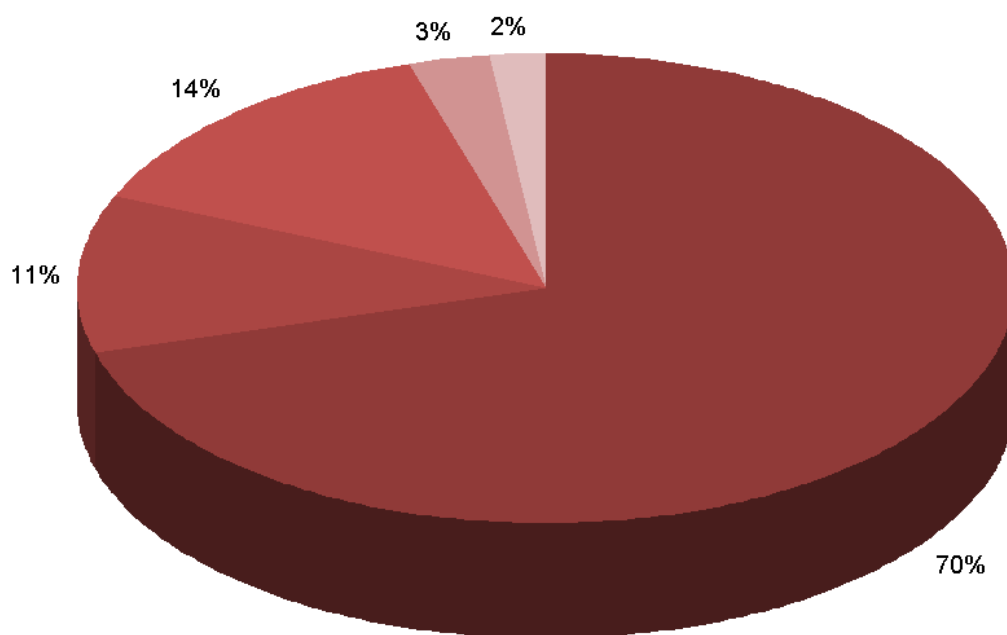
Forrás: GKI

Tárgybeli vagy pénzbeli visszatérítés kedvezményezettje hallomás alapján régiók szerint (gyakoriság, %)

	Országos átlag	Közép- Magyarország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Dunántúl	Dél- Dunántúl	Észak- Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld
az iskola	36,2	30,3	38,2	37,5	37,5	40,7	31,6	42,5
az iskola alapítványa	11,3	9,0	12,7	12,5	20,8	6,8	13,2	12,5
az iskola tankönyvfelelőse	10,7	7,9	12,7	12,5	16,7	16,9	5,3	5,0
az iskola valamely pedagógusa	4,7	2,2	7,3	3,1	8,3	10,2	0,0	2,5
az iskola valamely vezetője	2,7	0,0	5,5	3,1	8,3	3,4	0,0	2,5
egyéb szervezet, vagy személy	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	0,0	2,5

Forrás: GKI

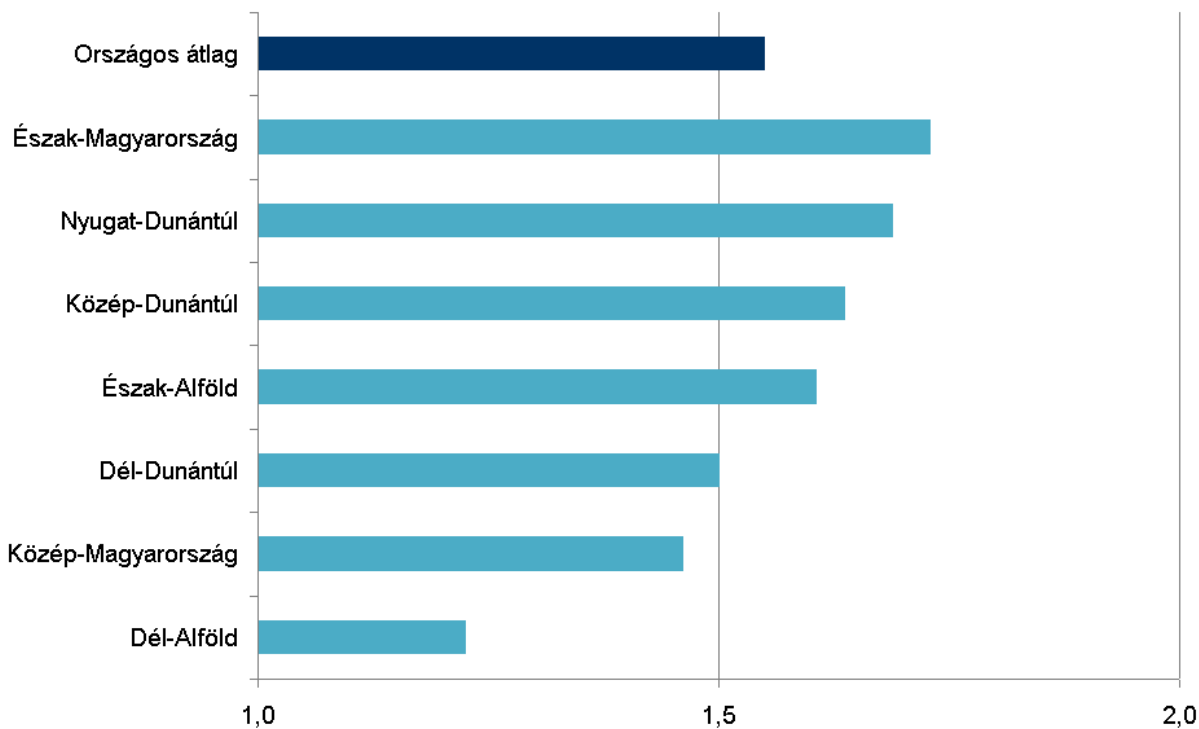
Mennyire befolyásolhatja a tankönyvfelelősök a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállításában (megoszlás, %)

■ egyáltalán nem ■ közepesennél gyengébben ■ közepesen ■ közepesennél erősebben ■ jelentősen

Forrás: GKI

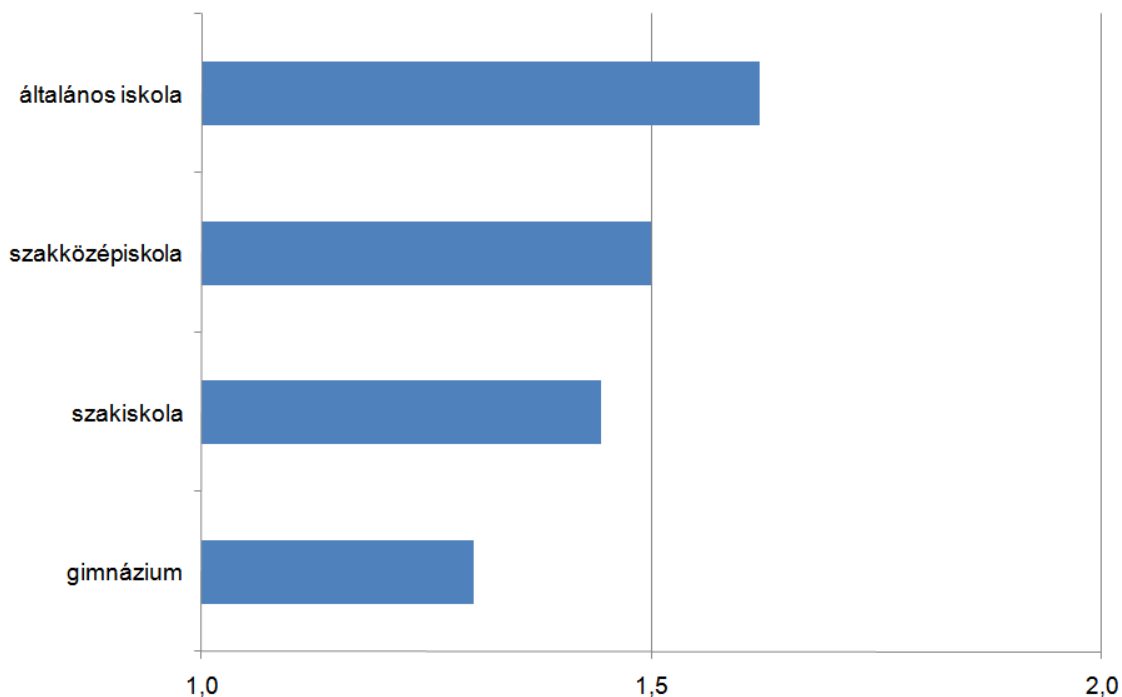
Mennyire befolyásolhatja a tankönyvfelelősök a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállításában (régiók szerint)

Megj.: 1: egyáltalán nem, 5: jelentősen

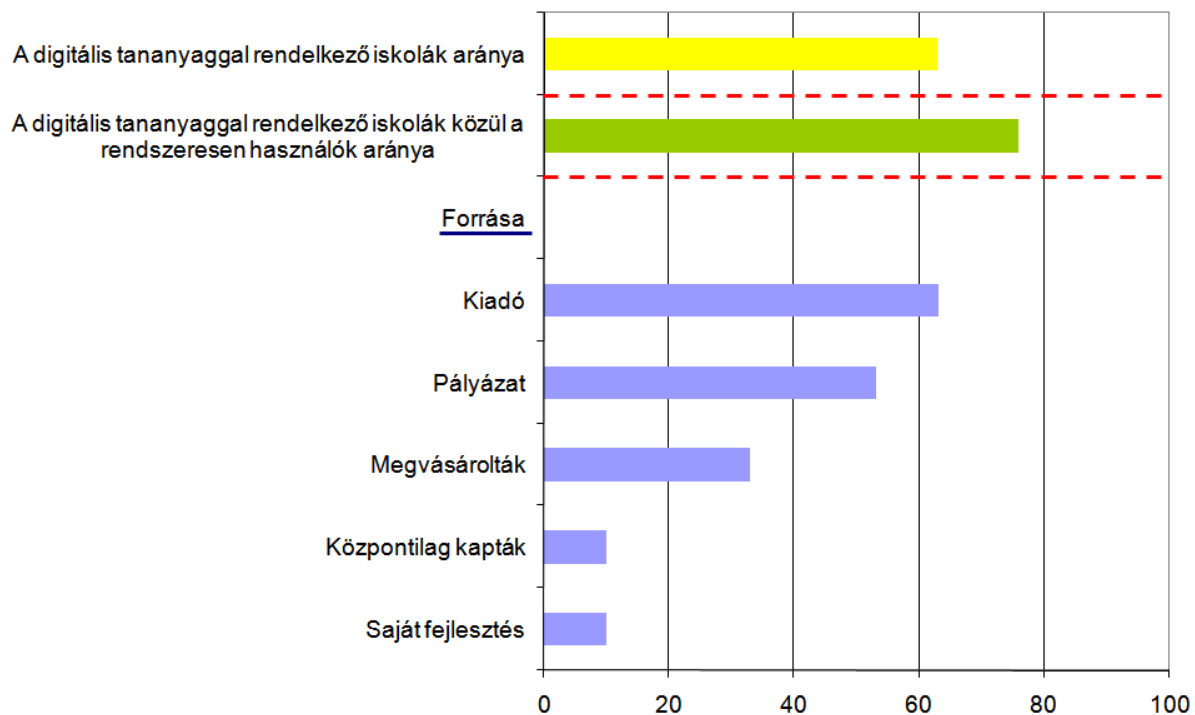
Forrás: GKI

Mennyire befolyásolhatja a tankönyvfelelősöket a tankönyvfelelősi jutalék a tankönyvrendelés összeállításában iskola típusok szerint

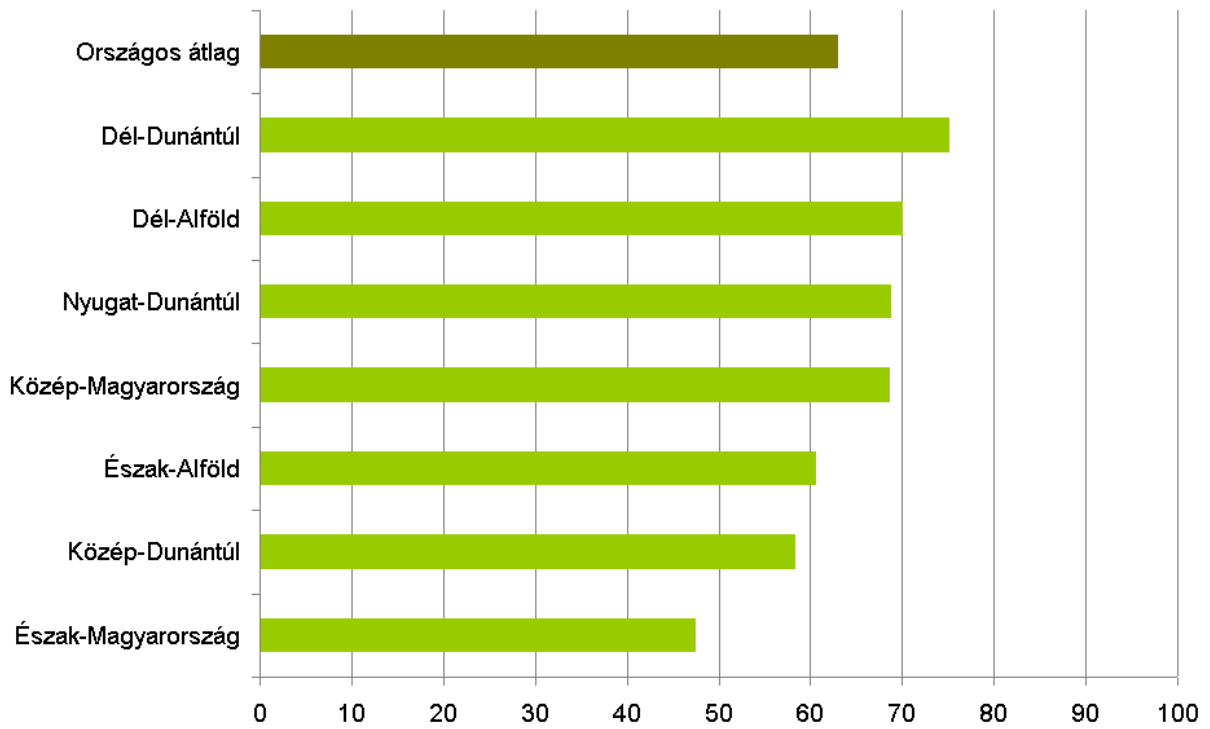
Megj.: 1: egyáltalán nem, 5: jelentősen
 Forrás: GKI

Digitális tananyag használat jellemzői (gyakoriság, %)

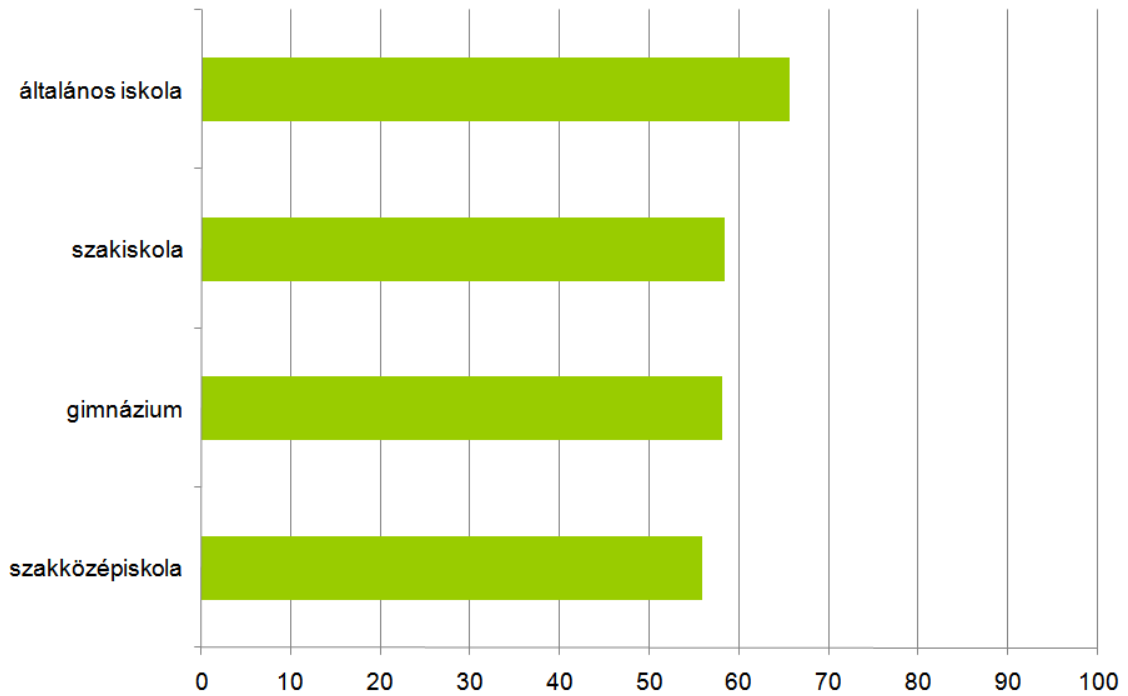
Forrás: GKI

Digitális tananyaggal rendelkező iskolák aránya régiók szerint (%)

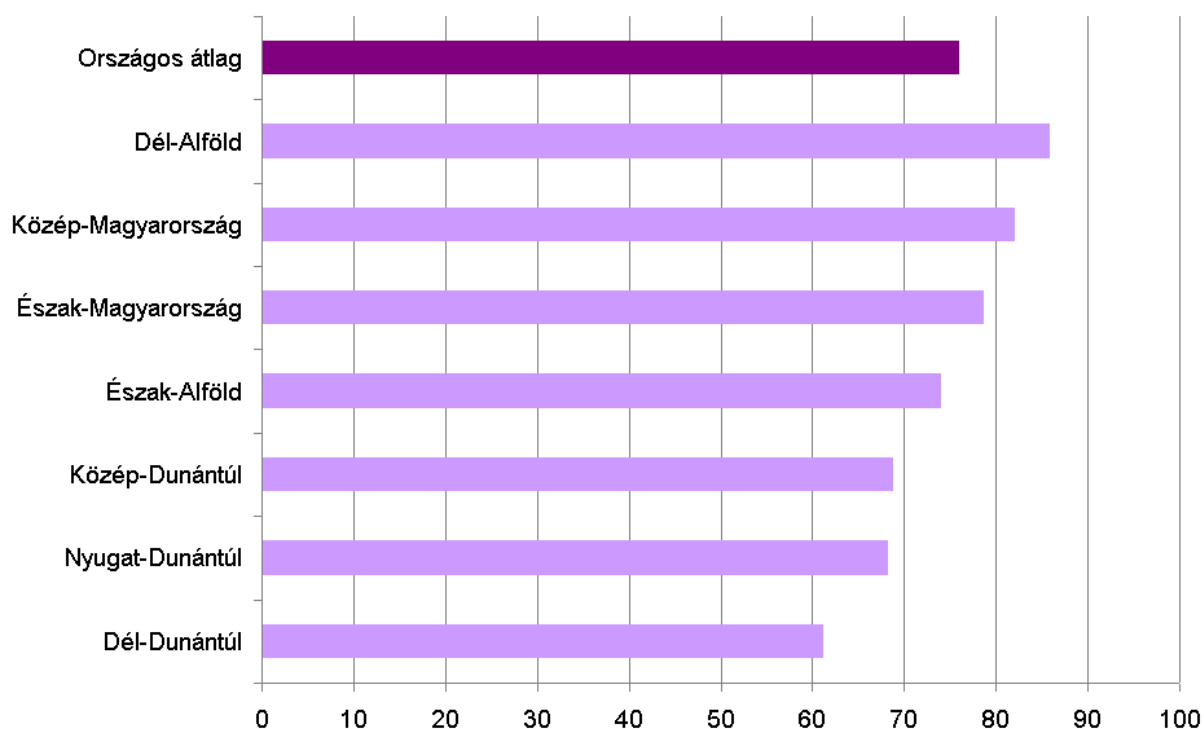
Forrás: GKI

Digitális tananyaggal rendelkező iskolák aránya iskola típusok szerint (%)

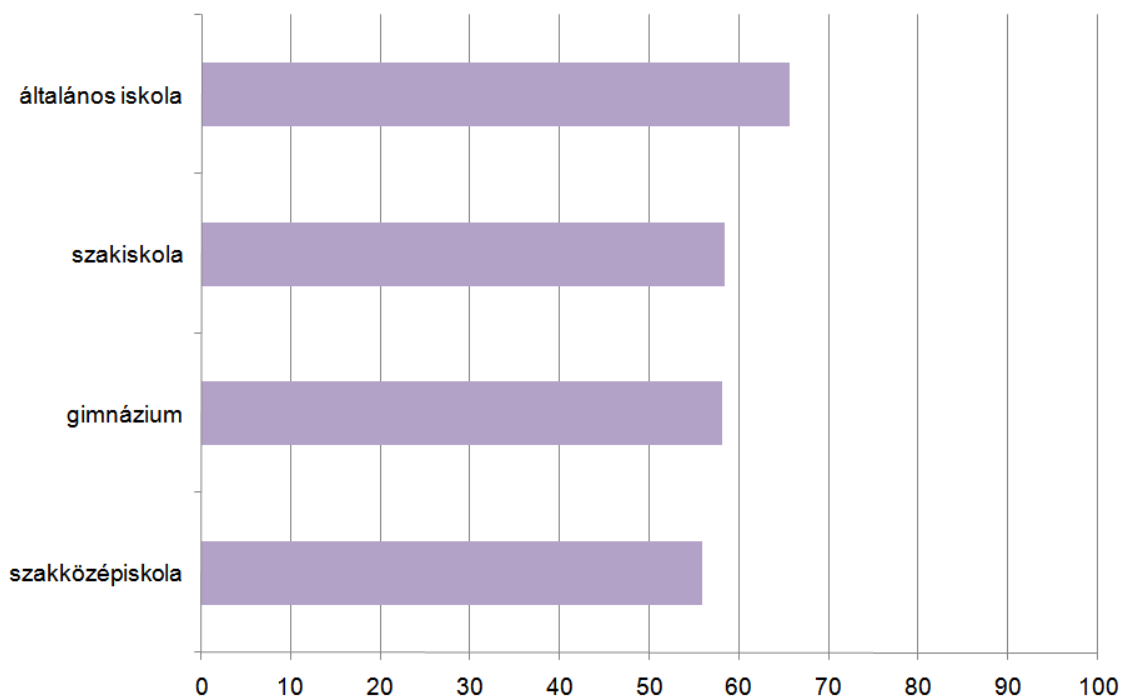
Forrás: GKI

Digitális tananyaggal rendelkező iskolák közül a rendszeresen használók aránya régiók szerint (%)

Forrás: GKI

Digitális tananyaggal rendelkező iskolák közül a rendszeresen használók aránya iskola típusok szerint (%)

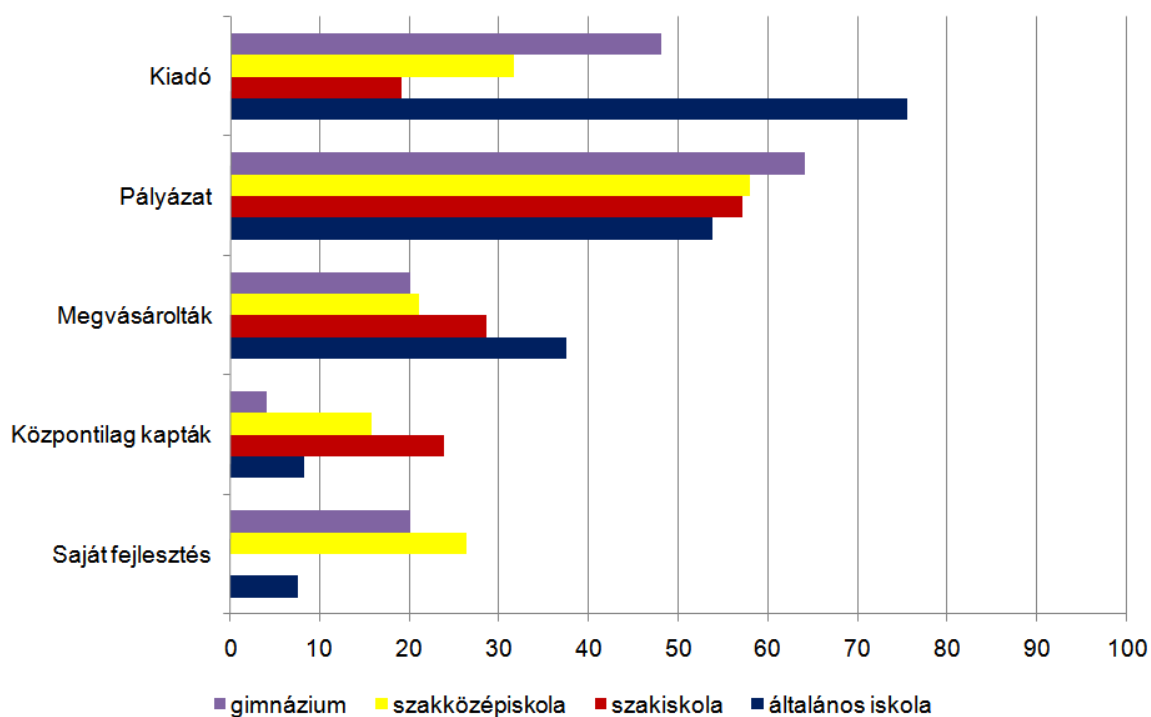
Forrás: GKI

Digitális tananyag beszerzési forrása régiók szerint (gyakoriság, %)

	Országos átlag	Közép- Magyarország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Dunántúl	Dél- Dunántúl	Észak- Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld
Kiadótól kapták térítésmentesen	62,7	68,9	68,8	50,0	55,6	60,7	69,6	53,6
Pályázat révén	55,7	50,8	71,9	45,5	55,6	57,1	47,8	60,7
Megvásárolták	33,0	37,7	40,6	22,7	27,8	28,6	26,1	35,7
Központilag kapták	9,9	11,5	6,3	0,0	5,6	10,7	17,4	14,3
Saját fejlesztés révén	9,9	13,1	3,1	9,1	16,7	7,1	4,3	14,3

Forrás: GKI

Digitális tananyaggal forrása iskola típusok szerint (%)

Forrás: GKI

GKI Gazdaságkutató Zrt.